

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA KRAJINSKO ARHITEKTURO

Katarina ISKRA

OBNOVA RAFUTSKEGA PARKA PRI NOVI GORICI

DIPLOMSKO DELO

Univerzitetni študij

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA KRAJINSKO ARHITEKTURO

Katarina ISKRA

OBNOVA RAFUTSKEGA PARKA PRI NOVI GORICI

DIPLOMSKO DELO
Univerzitetni študij

RENOVATION OF RAFUT PARK AT NOVA GORICA

GRADUATION THESIS
University Studies

Ljubljana, 2012

Iskra K. Obnova Rafutskega parka pri Novi Gorici.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2012

Diplomsko delo je zaključek Univerzitetnega študija krajinske arhitekture na Oddelku za krajinsko arhitekturo Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani.

Študijska komisija Oddelka za krajinsko arhitekturo Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani je za mentorico diplomskega dela imenovala prof. dr. Ano Kučan.

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik: prof. dr. Janez Marušič
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta,
Oddelek za krajinsko arhitekturo

Član: prof. dr. Ana Kučan
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta,
Oddelek za krajinsko arhitekturo

Član: doc. dr. Nika Kravanja
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta,
Oddelek za krajinsko arhitekturo

Datum zagovora:

Diplomsko delo je rezultat lastnega dela. Podpisana se strinjam z objavo svojega diplomskega projekta na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je delo, ki sem ga oddala v elektronski obliki, identično tiskani verziji.

Katarina Iskra

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD	Dn
DK	UDK 712.23:712.3:719(043.2)
KG	krajinska arhitektura/krajinsko oblikovanje/kulturna dediščina/ vrtnoarhitekturna dediščina/Rafut/Anton Laščak/obnova/zasnova/park/vila
AV	ISKRA, Katarina
SA	KUČAN, Ana (mentor)
KZ	SI-1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo
LI	2012
IN	OBNOVA RAFUTSKEGA PARKA PRI NOVI GORICI
TD	Diplomsko delo (univerzitetni študij)
OP	XI, 109, [2] str., 2 pregl., 87 sl., 1 pril., 115 vir.
IJ	sl
JI	sl/en
AI	Zgodovinski parki in vrtovi so vedno bili odraz družbenega dogajanja, pogosto pa so kazali na status in celo značajske lastnosti lastnikov. Rafutski park pri Novi Gorici popolnoma ustreza zgornji trditvi. Eksotični park je skupaj z neoislamsko vilo leta 1914 zasnoval arhitekt Anton Laščak. Uporaba orientalskega sloga je posledica časa eklekticizma, predvsem pa Laščakovega dolgoletnega službovanja na Bližnjem vzhodu. Nekoč enotno Goriško ozemlje sta močno zaznamovali prva in druga svetovna vojna, s koncem slednje pa je novonastala meja potekala v neposredni bližini Rafutskega kompleksa. Nacionalizacija, dolga leta neprimernega vzdrževanja in neustrezen program so privedli do propadanja največje parkovne površine na Goriškem. Diplomaska naloga se osredotoča na vrednotenje te parkovne površine in njeno obnovo. Glavni cilj predstavlja predlog preobrazbe nekoč zasebnega vrta v javni park ter izbor programov, ki bodo park oživili. Predlagan prostorski načrt predvideva reinterpretacijo Laščakovega dela parka ter sodobno ureditev zahodnega dela. Ideja eklekticizma je podprta z različnimi elementi, pitoresknost prostora pa poudarja mogočna vegetacija. Bližina italijanske Gorice in prosto prehodna meja po letu 2004 ponujata izjemno priložnost povezave kulturno-zgodovinskih spomenikov na obeh straneh meje. Vzpostavitev kulturne navezave in obnova Rafutskega kompleksa nakazujeta na dolgo zeleno oživitev obmejnega prostora in povezavo obeh Goric.

KEY WORDS DOCUMENTATION

ND Dn
 DC UDC 712.23:712.3:719(043.2)
 CX landscape architecture/landscape design/cultural heritage/garden
 heritage/Rafut/Antonio Lasciac/renovation/concept/park/villa
 AU ISKRA, Katarina
 AA KUČAN, Ana (supervisor)
 PP SI-1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
 PB University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Landscape
 Architecture
 PY 2012
 TY RENOVATION OF RAFUT PARK AT NOVA GORICA
 DT Graduation Thesis (University studies)
 NO XI, 109, [2] p., 2 tab., 87 fig., 1 ann., 115 ref.
 LA sl
 AI sl/en
 AB Historical parks and garden are a mirror of the society and often they reflect a certain social status or even personal characteristics of its owners. The Rafut Park at Nova Gorica coincides perfectly with the upper statement. This exotic park and the Neoislamic villa were altogether designed in 1914 by the architect Antonio Lasciac. The use of oriental architecture style is the consequence of eclecticism, but most of all the architect's many years spent abroad, working in Middle East. Once unified area of Gorica was greatly influenced by first and second world war, and with the end of the second one the new-made border ran besides Rafut complex. The nationalization of lands and long periods of unsuitable maintenance were the reasons that caused the slow decay of the biggest park surface in Goriška region. This thesis concentrates on evaluation of this park and its reconstruction. The main goal is to transform once private park to a public one and also selecting the programs for park's actualization. The suggested spatial plan includes the reinterpretation of Lasciac's part of the park and a contemporary transformation of the western part. The idea of eclecticism is supported with a variety of elements, the picturesqueness of the space is emphasized by rich vegetation. The closeness of Gorizia and open European borders after the 2004 are two factors that enable an extraordinary opportunity of connecting cultural-historical monuments on both sides of the border. Establishing a cultural connection and renovation of Rafut Park are insinuating the long-standing desire to revive the border areas and connect the two "Goricas".

KAZALO VSEBINE

	Str.
KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA	III
KEY WORDS DOCUMENTATION	IV
KAZALO VSEBINE	V
KAZALO PREGLEDNIC	VIII
KAZALO SLIK	IX
1 UVOD	1
1.1 OPREDELITEV PROBLEMA	1
1.2 DELOVNA HIPOTEZA	2
1.3 CILJI DIPLOMSKE NALOGE	2
1.4 METODE DELA	2
2 OPREDELITEV KULTURNE IN VRTONOARHITEKTURNE DEDIŠČINE	4
2.1 RAFUTSKI KOMPLEKS KOT KULTURNA DEDIŠČINA	4
2.2 RAFUTSKI KOMPLEKS KOT VRTNOARHITEKTURNA DEDIŠČINA	4
2.3 DEDIŠČINA DANES	5
2.3.1 Današnje stanje dediščine	5
2.3.2 Ohranjanje kulturne dediščine	7
2.3.3 Pristopi k urejanju vrtnoarhitekturne dediščine	7
2.4 VPLIVNO OBMOČJE	9
3 PREDSTAVITEV OBRAVNAVANEGA OBMOČJA	11
3.1 GORICA IN GORIŠKA POKRAJINA DO LETA 1945	11
3.2 RAZVOJ IN GRADNJA NOVE GORICE	13
3.3 SPECIFIČNOST OBMEJNIH OBMOČIJ	14
4 RAFUTSKI PARK Z VILO	15
4.1 SPLOŠNI PODATKI O OBRAVNAVANI DEDIŠČINI	15
4.1.1 Opis enote nepremične kulturne dediščine: Rafutski park z vilo	15
4.2 OBDOBJE NA PRELOMU 19. STOLETJA	16
4.3 VRTNOARHITEKTURNE ZNAČILNOSTI NA PRELOMU 19. STOLETJA	17
4.3.1 Romantika in pitoresknost v angleškem krajinskem slogu	17
4.3.2 Rastline v romantični krajini	21
4.3.2.1 Uvajanje tujerodne vegetacije	21

4.4	AVTOR IN NJEGOV OPUS	23
4.5	VILA RAFUT, LAŠČAKOVA VILA	25
4.6	RAFUTSKI PARK	29
4.6.1	Nastanek parka	29
4.6.2	Opis Rafutskega parka	29
4.6.3	Dendrološka vrednost parka	32
5	PROSTORSKE ANALIZE IN INVENTARIZACIJA OBMOČJA OBDELAVE	36
5.1	OBMOČJE OBDELAVE	36
5.2	NARAVNE DANOSTI	40
5.2.1	Reliefne in geomorfološke značilnosti	40
5.2.2	Klimatske značilnosti	40
5.2.2.1	Veter	41
5.2.3	Hidrološke značilnosti	41
5.2.4	Vegetacijske značilnosti	42
5.2.5	Naravne kakovosti obravnavanega območja	43
5.3	ANTROPOGENE ZNAČILNOSTI	45
5.3.1	Značilnosti poselitvenega vzorca	45
5.3.2	Zelene površine na območju	47
5.3.3	Prometno omrežje	49
5.4	INVENTARIZACIJA PROSTORA	52
5.4.1	Teren	52
5.4.2	Popis pomembnejše parkovne vegetacije	53
5.4.3	Zaraščanje Rafutskega kompleksa	54
6	STRUKTURNE IN LIKOVNE ANALIZE OBRAVNAVANEGA OBMOČJA	57
6.1	ANALIZA KAKOVOSTI OBSTOJEČIH ELEMENTOV	57
6.2	ANALIZA DOŽIVLJANJA PROSTORA	60
7	UGOTOVITVE IN POSTOPEK IZDELAVE PROJEKTA	69
7.1	OBLIKOVNI KONCEPT	69
7.2	PROGRAMSKE OPREDELITVE DEJAVNOSTI	71
7.2.1	Shematični prikaz večnamenskosti parkovne zasnove	71
7.3	FUNKCIONALNA SHEMA	72
8	PREDLOG UREDITVE RAFUTSKEGA PARKA	75
8.1	RAZLOGI IN IZHODIŠČA ZA OBNOVO RAFUTSKEGA KOMPLEKSA	75
8.2	OPIS PREDLOGA OBNOVE RAFUTSKEGA PARKA	76
8.2.1	Opis predlagane parkovne ureditve	76
8.3	PREDLAGANA ZASNOVA UREDITVE RAFUTSKEGA PARKA	80

8.3.1	Prostorski prikazi predlagane ureditve	82
8.3.2	Karakteristični prerezi predlagane ureditve	88
8.4	PREDVIDENI POSEGI V PARK	91
 9	 POVEZAVA KULTURNO-ZGODOVINSKIH ELEMENTOV NA OBEH STRANEH MEJE Z NOVO TEMATSKO POTJO	 92
9.1	OBJEKTI DEDIŠČINE OBEH GORIC	94
9.1.1	Goriški grad	94
9.1.2	Goriški pokrajinski muzej	94
9.1.3	Frančiškanski samostan na Kostanjevici	95
9.1.4	Židovsko pokopališče	95
 10	 RAZPRAVA IN SKLEPI	 97
10.1	RAZPRAVA	97
10.2	SKLEPI	98
 11	 POVZETEK	 100
 12	 VIRI	 101
12.1	CITIRANI VIRI	101
12.2	DRUGI VIRI	108
	 ZAHVALA	
	PRILOGE	

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Opis enote nepremične kulturne dediščine (Register ..., 2011).....	15
Preglednica 2: Vrednotenje vegetacije Rafutskega parka po merilih, ki jih predlaga Habič (2006).....	33

KAZALO SLIK

Slika 1: Prikaz lastništva parcel na območju Rafutskega kompleksa (podloga: PISO, 2011).....	6
Slika 2: Prikaz skupnega vplivnega območja Rafutskega parka in samostana na Kostanjevici (Mestna občina ..., 2012; podloga: TTN5 ..., 2011).....	10
Slika 3: Zemljevid Gorice leta 1884 (Guzzon, 1996)	12
Slika 4: Razglednica pariškega parka Buttes Chaumont iz leta 1904 (Cartes Postales ..., 2012).....	18
Slika 5: Tloris Haga parka v Stockholmu (Haga Park, 2011).....	19
Slika 6 in 7: Haga park. Fotografija neoklasicističnega paviljona, ki je bil oblikovan kot zunanja jedilnica ter kitajske pagode, saj je kitajska estetika predstavljala višek oblikovanja v 18. stoletju (Herman, 2011)	20
Slika 8: Galerija Menasce (Mamić, 2008a).....	23
Slika 9: Cerkev El-Butrosia (Mamić, 2008a).....	23
Slika 10: Prikaz območja obdelave na vojaškem zemljevidu iz leta 1763-1787, kjer lahko vidimo Gorico z gradom ter samostan na Kostanjevici (Slovenija na vojaškem zemljevidu ... , 1997)	25
Slika 11: Vila Francetti-Frova na ulici XX. Septembra v Milanu, 1895-96 (Vecchia Milano, 2011).....	26
Slika 12: Fotografija Laščakove vile ob koncu njene gradnje (Chiozza, 2005).....	28
Slika 13: Laščakova skica Rafutskega parka datirana 17.5.1909 v Kairu (Archivio di Stato ..., 2011)	30
Slika 14: S pergolo pokrito počivališče	31
Slika 15: Kalup, preoblikovan v počivališče	31
Slika 16: Prikaz vizualno-likovne analize (podloga: TTN5 ..., 2011)	37
Slika 17: Kartografski prikaz kulturno-zgodovinskih točk, ki ustvarjajo vizualni kontekst Rafutske vile (podloga: Google Earth, 2011)	38
Slika 18: Skica pogleda z griča Rafut na Laščakovo vilo in obdajajoče kulturno zgodovinske elemente (od leve proti desni: kostnica, kostanjeviški samostan, bazilika na Sv. gori).....	38
Slika 19: Skica ponovno odprte vedute izza Laščakove vile na goriški grad	39
Slika 20: Razglednica, poslana leta 1934 z motivom Laščakove vile in kostanjeviškega samostana (Archivio di Stato ... , 2011).....	39
Slika 21 in 22: Prikaz morfologije terena in vodnih teles na topografskem načrtu (ARSO, 2011; podloga: TTN5 ..., 2011).....	41
Slika 23: Raba tal (Geopedia, 2011)	43
Slika 24 in 25: Prikaz vrednih in zaščitene naravnih območij v bližini Rafutskega parka (ARSO, 2011; podloga: TTN5 ..., 2011).....	45

Slika 26: Morfologija pozidave (podloga: Google Earth, 2011).....	46
Slika 27: Prikaz poselitvenega vzorca v bližini območja obdelave (podloga: Google Earth, 2011).....	47
Slika 28: Rekreaciji namenjene zelene površine na območju Nove Gorice (povzeto po Bukovič, 2006; podloga: TTN5 ..., 2011).....	48
Slika 29: Shema obstoječih prometnih povezav (podloga: Google Earth, 2011)...	50
Slika 30: Shema dostopnosti do obravnavanega območja (podloga: Google Earth, 2011)	51
Slika 31: Karta prerezov obravnavanega območja (podloga: TTN5 ..., 2011)	52
Slika 32: Karta popisa obstoječe vegetacije (delno povzeto po: Konservatorski ..., 2008; Pegan, 1991).....	53
Slika 33: Shema stanja zaraščenosti parka leta 1914 (podloga: Laščakov načrt parka, 1909 (Archivio di Stato ..., 2011))	55
Slika 34: Aksonometrični prikaz zaraščenosti parka leta 1914 (podloga: Laščakov načrt (Archivio di Stato ..., 2011))	55
Slika 35: Shema stanja zaraščenosti parka leta 1975 (podloga: DOF ..., 1975)...	55
Slika 36: Aksonometrični prikaz zaraščenosti parka leta 1975	55
Slika 37: Shema stanja zaraščenosti parka leta 2006 (podloga: DOF ..., 2006)...	55
Slika 38: Aksonometrični prikaz zaraščenosti parka leta 2006	55
Slika 39: Konceptualni aksonometrični prikaz predlagane parkovne zasnove	56
Slika 40: Shematičen prikaz kakovosti obstoječih elementov (podloga: TTN5 ..., 2011)	57
Slika 41: 1; ruševine objekta v zahodnem delu parka	58
Slika 42: 2; pogled na vilo z zahoda	58
Slika 43: 3; pogled na vilo s stopnišča.....	58
Slika 44: 5; pogled na vilo s ceste	58
Slika 45: 6; bambusov gozdič.....	58
Slika 46: 7; pogled na terase za vilo	58
Slika 47: Tloris Laščakovega dela parka z označenimi sekvencami doživljanja prostora pri dostopu po poti	60
Slika 48: 1; Vratarnica – salamlik predstavlja povsem edinstven vstop v park. Grajen vhod postavi kontrast parkovni vegetaciji in opozori obiskovalca na eksotično doživetje. Pot skozi zanimiv, a nekoliko temen in ozek prehod predstavlja za obiskovalca drugačno izkušnjo, kot jo je pričakoval v parkovnem kompleksu.	61
Slika 49: 2; Aleja, ki jo v originalnem načrtu oblikuje dvojni drevored, pospremi obiskovalca do razpotja. Gibanje in pogledi so zelo usmerjeni, saj nas vegetacija obdaja na obeh straneh.....	61

Slika 50: 3; Vedno privlačen element predstavlja voda. Potok, ki teče čez parcelo, prečkamo tik pred razcepom poti, kasneje pa obiskovalce spremlja ob sprehodu po ovinkasti cesti.	61
Slika 51: 4; Zanimivost Rafutskega parka predstavlja tudi odkrivanje pogledov na različne grajene elemente. Pogled na vilo ob začetku poti v obiskovalcu vzbudi zanimanje za nadaljnje odkrivanje parka.	62
Slika 52: 5; Pri izbiri vijugaste ceste se sprehod prične ob enostranskem drevoredu iz pacipres. Prostor se odpira na levo stran poti, kjer je drobna tekstura okrasnih trav in grmičevja v kontrastu z ogromnimi pacipresami na desni.	62
Slika 53: 6; Ovinek, ki cesto skriva za gmoto vegetacije, je zelo privlačna prvina, saj naredi park bolj skrivnosten. Pestrost doživljanja prostora pa ponovno poveča razlika med fino bambusovo teksturo in orjaškimi drevesi.	62
Slika 54: 7; Kalup, ki ga je arhitekt Laščak uporabil za odlitek kupole stolpiča, predstavlja zanimivo počivališče na poti. Obdajajoča vegetacija ponuja betonskemu elementu zeleno kuliso, hkrati pa poglede obiskovalcev usmerja na jugozahod proti italijanski Gorici.	63
Slika 55: 8; Številna vrstno zanimiva drevesa privabljajo poglede obiskovalcev, za njihovo usmerjanje pa še vedno skrbijo vegetacijske bariere.	63
Slika 56: 9; Po prehodu iz nekoliko bolj skrivnostnega dela parka se obiskovalcem naenkrat odpre pogled na Laščakovo vilo. Med podpornim zidcem, ki ga krasijo orientalski reliefi, in vilo je ujet pas zelenja, ki ustvarja kontrast z grajenimi elementi.	63
Slika 57: 10; Cesta, ki vodi do vile, se tik pred dostopom ponovno nekoliko zasuka in obiskovalca pripravi na edinstven dogodek.	64
Slika 58: 11; Cilj poti po parku je nedvomno doseči Laščakovo vilo. Cesta in vegetacijska bariera obiskovalca pripeljeta tik pod stolp in šele tu se lahko dojame pravo velikost in veličino vile.	64
Slika 59: Tloris Laščakovega dela parka, z označenimi sekvencami doživljanja prostora, pri dostopu po stopnišču.	65
Slika 60: 5; Dostop po stopnišču začnejo v zelenje ovite stopnice. Na levi strani obiskovalca spremlja kulisa bambusa ter glicinije, na levi pa zanimiva drevesa zakrivajo poglede na vilo.	65
Slika 61: 6; Nadaljevanje poti po stopnišču omogoča poglede na najrazkošnejše drevo v parku - rdeči hrast.	66
Slika 62: 7; Po prvem prečkanju »glavne« poti nas na stopnišču pričaka pergola. To zanimivo počivališče, opremljeno z betonskima klopema, postane v času cvetenja glicinije omamno dišeča postojanka.	66
Slika 63: 9; Tudi pri dostopanju po stopnišču se nam odpre pogled na vilo.	66

Slika 64: 10; Končni dostop do vile je obdan z rezano živico iz pušpana, ki še bolj poudari in povečuje dostop.	67
Slika 65: 11; Glavni vhod v Laščakovo vilo je zelo monumentalen, a obrnjen je proti jugu, kar bi lahko pomenilo, da je namenjen predvsem obiskovalcem, ki so dostopali do vile po stopnišču.	67
Slika 66: Shematični prikaz oblikovnega koncepta parkovne ureditve in programske zasnove parka	70
Slika 67: Shematični prikaz območij, osnovanih predvsem za počitek, opazovanje narave ter preživljanje prostega časa.....	71
Slika 68: Shematični prikaz območij namenjenih ogledu umetniških razstav in ostalih vizualnih umetnosti.....	71
Slika 69: Shematični prikaz območij, predvidenih za otroško igro, učenje in spoznavanje narave	71
Slika 70: Shematični prikaz podprostorov namenjenih kulturno-zgodovinskim interesom.....	71
Slika 71: Funkcionalna shema zasnove Rafutskega kompleksa	73
Slika 72: Skica prereza preko območja nekdanjega jezera	77
Slika 73: Prikaz koncepta ureditve parkovne zasnove na aksonometrični skici	79
Slika 74: Predlog ureditve Rafutskega parka	80
Slika 75: Predlog ureditve Rafutskega parka z opisi posameznih enot in elementov	81
Slika 76: Perspektivna skica jase z jezercem in razstavnim prostorom.....	82
Slika 77: Perspektivna skica otroškega igrišča s paviljonom.....	83
Slika 78: Perspektivna skica prostora namenjenega knjižnici na prostem.....	84
Slika 79: Perspektivna skica prireditvenega prostora	85
Slika 80: Perspektivna skica zgodovinskega dela parka, kjer je razstavljen kalup kupole stolpiča.....	86
Slika 81: Perspektivni prikaz platoja ob Laščakovi vili	87
Slika 82: Predlog ureditve Rafutskega parka s prikazanimi prerezi.....	88
Slika 83: Karakteristični prerezi posameznih parkovnih ureditev	88-90
Slika 84: Prikaz povezave kulturno-zgodovinskih elementov obeh Goric z novo tematsko potjo (podloga: Google Earth, 2011)	92
Slika 85: Shematski prikaz nove tematske poti »Med starim in novim, po poti skupne zgodovine«	93
Slika 86 in 87: Shematski prikaz poteka nove poti, če želimo obiskati le znamenitosti sosednjega mesta	93

1 UVOD

1.1 OPREDELITEV PROBLEMA

Za zgodovinske parke in vrtove velja, da so bili čvrsto vpeti v družbena dogajanja in so jasna odslikava svojega časa. Njihova zasnova odraža družbeni položaj in celo osebnostne lastnosti njihovih lastnikov. Kot je zapisala Lah Sušnik (2009) naši kraji niso bili nikoli v jedru najmočnejših zgodovinskih dogajanj, vendar pa so bili kljub temu deležni določenih vplivov, ki so jih umeščali v širše evropske kulturne tokove, kar velja tudi za našo vrtnoarhitekturno dediščino.

Vila Rafut s parkom leži v Rožni dolini pri Novi Gorici, tik ob italijanski meji. V preteklosti je bilo to predmestje Gorice, kjer je bilo še nekaj vil italijanskih meščanov. Spomeniški kompleks obsega približno 3 ha. Park je zasnovan na razgibanem pobočju, zato ga v prostoru težko zaznamo, nanj opozarja le stolpič vile, ki sega nad vegetacijo in imeniten vhod z glavne ceste. Leta 1909 zasnovana (zgrajena do 1914) vila po načrtih lastnika, arhitekta Antona Laščaka¹ (Antonia Lasciaca), je edinstven primer romantične historicistične vile v Sloveniji, zgrajene v neoislamskem slogu. Pomen vile je tudi v njeni kulturno-zgodovinski noti, saj je bil njen avtor arhitekt - pionir nove egipčanske nacionalne arhitekture. Laščak je v arhitekturi spojil zahodnjaško tradicijo vile s stolpom z oblikovanjem orientalskih arhitekturnih detajlov in dekoracij. Park, ki obdaja vilo, je prav tako delo arhitekta Laščaka, ohranjen je tudi načrt oziroma skica parka, kar priča o tem, da park ni nastal naključno (Jernejc Babič in sod., 2009).

Vila s pripadajočim parkom danes propada. Mamić (2008b) razlaga, da Laščak v vili ni nikoli stalno bival, v njej je preživel le poletja. Po drugi svetovni vojni so vanjo preselili Zavod za zdravstveno varstvo, ki je prostore preuredil po svojih potrebah, vključno z neustreznimi prezidavami. Zavod se je leta 2003 preselil na novo lokacijo, vila in park pa ostajata brez programa. Zgornji del parka z objektom je državna last v upravljanju Ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport, medtem ko je spodnji del parka v lasti mestne občine Nova Gorica. Dvojno lastništvo spomeniškega kompleksa seveda ne pripomore k celostnemu urejanju parka. Poleg tega je bila vila v času nastanka vezana na italijansko Gorico, po vojni pa je ostala na slovenski strani, kjer se je ustvarila mrtva cona, ki kljub padcu meje še danes ni popolnoma zaživela.

¹ Ime najdemo v različicah Antonio, Toni, Antoine in Anton, priimek pa kot Lasciack, Lasciach, Lasciak, Lasciac in Laščak. V matičnih knjigah 18. stol. so bili njegovi predniki zapisovani kot Lashzhak, njegovi slovenski sorodniki, ki danes živijo v Sloveniji, pa se vsi pišejo Laščak. Ko se je Antonov oče preselil v Gorico, so priimek zapisali kot Lasciack. Zaradi konstantnega pisanja v matičnih knjigah Lasciack je to postal uradni priimek, ki si ga je Anton uradno spremenil v Lasciac šele leta 1942. Sam se je že od mladosti podpisoval kot Antonio Lasciac in pod tem imenom ga poznajo tudi v tuji literaturi. Glede na prakso v slovenski literaturi pa uporabljamo na tem mestu slovensko poimenovanje Anton Laščak (Mamić, 2008a).

S celovitim programskim in strukturnim konceptom bi Rafutskemu parku lahko vrnili njegovo razpoznavnost. S tem bi pripomogli k oživitvi obmejnega prostora, s povezavo kulturnih spomenikov na obeh straneh meje pa k povezavi obeh Goric.

1.2 DELOVNA HIPOTEZA

Kulturne in še posebej vrtnoarhitekturne dediščine ne moremo vrniti v prvotno, neokrnjeno stanje. Lahko pa si prizadevamo jo čim bolj obnoviti, ohranjati in vključiti v sodobno življenje.

Naloga temelji na predpostavki, da bi bilo s programsko in strukturno prenovo Rafutskega parka z vilo moč dediščini povrniti nekdanjo kakovost, izjemnost in eksotično privlačnost. S predlogom transformacije kompleksa iz nekoč zasebnega vrta v javni park ter s predlogi fizičnih povezav in vzpostavitev vidnega stika med nekaterimi elementi kulturne dediščine na obeh straneh meje, pa je mogoče učinkovito povezati obe Gorici ter nekoliko oživiti obmejni prostor.

1.3 CILJI DIPLOMSKE NALOGE

Rafutski park sodi med najpomembnejšo in edinstveno kulturno dediščino v Sloveniji, vila pa predstavlja v celotnem avtorjevem opusu najznačilnejši primer neoislamske rezidenčne arhitekture. Skupaj predstavljata enkraten in nepresežen oblikovalski dosežek v ožjem in širšem prostoru (Jernejc Babič in sod., 2009).

Najpomembnejši cilj diplomskega dela je izdelati predlog obnove/rekonstrukcije Rafutskega parka ter podati smernice prostorskega urejanja, ob predpostavki, da se rekonstruira tudi vila. Tako bi se ustvarila enovita celota spomeniškega kompleksa.

Naloga naj bi poiskala ustrezne programe in dejavnosti, ki bi park oživile brez okrnitve njegovega kulturno zgodovinskega pomena.

Namen naloge je tudi izdelati prostorski načrt, ki bo podal predlog preobrazbe nekoč zasebnega parka v javnega in sem privabil ljudi, saj le tako lahko dediščina oživi trajno in v vsej svoji veličini.

S predlogi za fizične povezave in vzpostavitev vidnega stika z objekti kulturne dediščine na obeh straneh meje bi lahko učinkovito povezali obe mesti in hkrati ustvarili zanimiv niz kulturno-zgodovinskih spomenikov.

1.4 METODE DELA

Naloga je zahtevala pregled strokovne in poljudne literature vezane na območje obdelave ter seznanitev z že obstoječimi projekti, ki so se ukvarjali s podobno prostorsko problematiko. Potrebna sta bila tudi delo v arhivih in izdelava prostorskih analiz. Pogovori z zgodovinarji in konservatorji so razjasnili marsikateri

izgubljen arhivski podatek. Namen teh raziskav je bila čim natančnejša ugotovitev videza in strukture spomeniškega kompleksa v preteklosti.

V teoretičnem delu prikazujemo analizo stanja z vsemi potrebnimi opisi, vrednotenji in časovnimi spremembami kulturnega spomenika. Izdelana je bila tudi primerjalna analiza s slogovno podobnimi parkovnimi površinami svetovnega merila.

Strukturne analize, inventarizacija in analize širšega območja urejanja so podane kot rezultat natančnih terenskih ogledov, popisa vegetacije in vrtnoarhitekturnih elementov ter fotodokumentacije. Tu gre tudi za beleženje stanja ohranjenosti oziroma ogroženosti spomenika.

Postopek izdelave diplomske naloge je vključeval:

- terenske ogled območja, fotodokumentiranje, inventarizacijo stanja in popis obstoječe vegetacije,
- zbiranje podatkov o značilnostih območja, vili, parku ter delu in življenju arhitekta Laščaka,
- pregled kartografskega gradiva, ki se nanaša na območje obdelave (franciscejski kataster, vojaški zemljevidi, kartografski prikazi iz italijanskega arhiva ...),
- izdelavo analize zaraščanja parka na podlagi originalnih načrtov in ortofoto posnetkov,
- pregled literature, ki je neposredno povezana z Rafutskim parkom in arhitektom Laščakom,
- pregled literature, ki je povezana z zgodovino vrtno umetnosti
- analizo eklektičnih, romantičnih in pitoresknih značilnosti ter iskanje vzporednic z Rafutskim parkom (primerjalna analiza),
- izbor programov za oživitev Rafutskega kompleksa,
- preučitev kulturno-zgodovinskih elementov v bližini Rafutskega parka,
- iskanje možnosti povezave obeh Goric na področju skupne zgodovine.

Glede na pridobljene podatke, analize in ugotovljene probleme je predlagana ustrežna rešitev za obnovo vrtnoarhitekturne dediščine ter za povezavo kulturno-zgodovinskih elementov obeh Goric.

2 OPREDELITEV KULTURNE IN VRTONOARHITEKTURNE DEDIŠČINE

Lahko bi rekli, da je kulturna dediščina vse tisto, kar je rezultat ustvarjalnosti človeka in njegovih dejavnosti, družbenega razvoja ter dogajanj, značilnih za posamezna obdobja na določenem prostoru, a za opredelitev enot kulturne dediščine mora objekt ustrezati še določenim merilom. Splošna merila za izbor enot kulturne dediščine so v prvi vrsti avtentičnost, kar pomeni, da dediščina ni ponarejena in da je izvirna, temu sledi ogroženost, kjer ne gre toliko za pomen fizične ogroženosti, kot za problematiko izginjanja določene vrste dediščine. Pomembne so seveda tudi ohranjenost, redkost kot poseben vidik izjemnosti in starost kot eno najstarejših spomeniškovarstvenih meril (ZVKDS, 2011).

2.1 RAFUTSKI KOMPLEKS KOT KULTURNA DEDIŠČINA

Z odlokom o razglasitvi Rafutskega parka z vilo za kulturni spomenik lokalnega pomena, se je leta 2003 Rafutski kompleks vpisal na seznam kulturne dediščine.

Vsaka dediščina je bila zavarovana glede na določene elemente, ki ustvarjajo njeno vrednost. V strokovnih podlagah (Rafutski ..., 2003) podane lastnosti, ki utemeljujejo razglasitev Rafutskega kompleksa za kulturni spomenik, so avtor, parkovna zasnova in vila. Pomen avtorstva Rafutskega kompleksa je predvsem v kulturno-zgodovinski noti, saj je bil arhitekt Anton Laščak zelo dejaven in priznan arhitekt na Bližnjem Vzhodu ter eden od soustanoviteljev neoislamskega sloga. Park je nerazdružljivo povezan z vilo in oblikovan v istem stilu. Originalni načrt kaže na prvine angleškega krajinskega sloga v dobi romantike, ko so se kompozicijam dodajale eksotične rastline. Dendrološka pestrost še poveča vrednost Rafutskega kompleksa. Najbolj markanten element parka pa je zagotovo Laščakova vila. Kot edini primer romantične, neoislamske, rezidenčne arhitekture v širšem prostoru seveda potrebuje dediščinsko varstvo.

Na celotnem območju Rafutskega kompleksa veljajo splošna načela varstva in urejanja, ki jih je določil Zavod za varstvo kulturne dediščine Nova Gorica. Potrebno je ohranjanje kulturnih, zgodovinskih in ekoloških vrednot v njihovi celovitosti, neokrnjenosti in izvirnosti. Vse posege je potrebno podrediti spomeniškim lastnostim kompleksa. Območje in njegove vrednote, je potrebno predstaviti kot varovano celoto.

Pri oblikovanju predloga obnove Rafutskega parka se bo upoštevalo vse vidike varstva. Pomembna bo izpostavitve njegovih vrednot brez okrnitve ostalih elementov. Upošteevane bodo vse arhitekturne, krajinske, zgodovinske in likovne vrednote, ki so značilne za kompleks.

2.2 RAFUTSKI KOMPLEKS KOT VRTNOARHITEKTURNA DEDIŠČINA

Rafutski park je zaradi svojih kakovosti prepoznan za dediščino in sodi v skupino vrtnoarhitekturne dediščine.

Kot navaja Ogrin (1995: 7-12), ima vrtnoarhitekturna dediščina v Sloveniji nepogrešljivo vlogo, saj ustvarja primeren prostorski okvir ohranjenim stavbnim spomenikom kulturne dediščine. Poleg tega tvori še vizualno dopolnitev ali projekcijsko ozadje in neredko deluje kot zaščita proti vdorom pozidave v spomeniški prostor.

Trditev prof. Ogrina odpira razmišljanje o pomembnosti obravnavanja dediščine kot celote. V primeru Rafutske dediščine je potrebno obnovo parka uskladiti z rekonstrukcijo vile, saj bo le tako kompleks deloval enovito, vila in park pa bosta še bolj povezana.

Kompleks Rafutskega parka z vilo je bil domišljeno postavljen v prostor, saj je povezanost vile z vrtom tako v prostorskem kot v oblikovalskem smislu dovršena. Park je oblikovan v istem slogu kot vila, kar je značilno za začetek 20. stoletja, ko je prevladovala moda eksotičnih rastlin. Park je zasnovan na prostorskih danostih. Vsa ohranjena parkovna oprema je oblikovana v skladu z arhitekturnim oblikovanjem vile, kar krepi pomemben in vedno zaželen spoj hiše z vrtom (Lah Sušnik, 2009).

Vrtna umetnost odraža poleg vizualnega še globlji pomen, saj lahko ustvarja simbolna sporočila. Po besedah Ogrina (1995: 7-12) pa poleg tega ponuja možnost predelave naravnega gradiva z vrsto lastnih abstrakcij; gradivo pa je širšega razpona kot pri katerikoli drugi umetnosti. Vrtni umetnosti je omogočen razvoj svojevrstnih izraznih sredstev, saj ima definiran tako oblikovalski slovar kot sintakso. Verjetno ni potrebno posebej omenjati, da ima posebno in pomembno družbeno vlogo, kjer na eni strani soustvarja, na drugi pa orisuje družbeno dogajanje. Vrtna umetnost pospešuje tudi proces humanizacije, kar je najpomembnejši prispevek katerekoli umetnosti in hkrati njen najvišji cilj. Poleg vsega velja poudariti izviren način, s katerim se je vrtna umetnost opredmetila in iz tvarine, ki je veljala za človeku nenaklonjeno, naredila umetnost. Prav zato vrtna umetnost pomeni nekakšno »zmagoslavje človekovega duha in dosežek v najzahtevnejšem mediju izražanja«.

2.3 DEDIŠČINA DANES

2.3.1 Današnje stanje dediščine

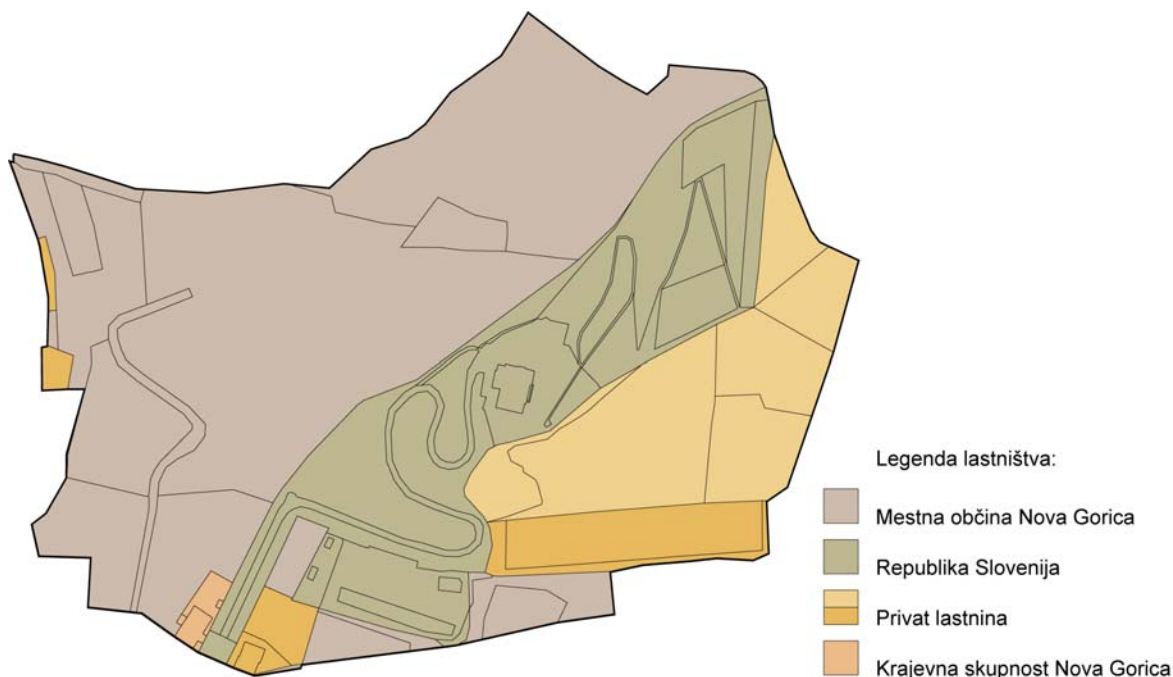
Težko je razumeti, kako je prišlo do propadanja velike večine vrtnoarhitekturne dediščin in s tem do izgube družbenih obeležij, dela kulture, statusnih simbolov in določene tradicije. Tudi Rafutski park in vila danes propadata. Prvo razdejanje je vila doživela že med prvo svetovno vojno, ko je bila precej poškodovana, a jo je obnovil še sam Laščak. Največja škoda je bila povzročena z nacionalizacijo in novimi lastniki po letu 1947. Vanjo se je naselil Zavod za zdravstveno varstvo, ki je prostore preuredil po svojih potrebah. Izginile so bifore² z mavrskimi oboki, dve terasi sta bili neprimerno zazidani, preveč bi bilo povprašati o usodi notranje

² bifora -e ž (i) um., okenska odprtina, razdeljena s stebričkom na dva dela (SSKJ, 2005).

opreme arhitekta Laščaka. Tako je vila danes le bled odsev prvotne zasnove. Prav tako nezadržno propada tudi park. Nekoč zanimiv, privlačen, nenavaden park je danes gošča bambusa s posameznimi izjemnimi primerki eksot. Park naj bi v prvotni zasnovi obsegal več kot 500 drevesnih in grmovnih osebkov, ki so pripadali 114 vrstam. Dolgo obdobje slabega vzdrževanja in številne ujme so prepolovili vegetacijsko pestrost. Po izselitvi zavoda leta 2003 se je začelo govoriti celo o prodaji vile. Občina Nova Gorica je zaradi ogroženosti dediščine 8. julija 2003 vilo s parkom razglasila za kulturni spomenik lokalnega pomena (Jernejc Babič in sod., 2009; Mamič, 2008a; Mamič, 2008b; Odlok o razglasitvi Rafutskega ..., 2003).

Kot ugotavlja Ogrin (1995: 7-12), smo na našem ozemlju zabeležili vsa pomembnejša zgodovinska obdobja, nekatera celo z bogato tvornostjo. Žal se je od tega zelo malo ohranilo, še manj pa v prvotni obliki. Danes se vsi objekti močno razlikujejo od izvirne zasnove, večina je razobličena, mnogi propadajo. Tako večina vrtnoarhitekturne dediščine pri nas nima potrebnih izhodišč za rekonstrukcijo. Načrti, posnetki, arhivski zapisi oziroma karkoli bi podalo dokaj natančno podobo o zgradbi objektov v preteklosti, ni v celoti znano ali ohranjeno.

Podobno je z Rafutskim parkom. Materialnih ostankov, ki bi nam bili v pomoč pri obnovi parka, je zelo malo. Nekoliko se lahko opremo na Laščakov načrt, a ta zajema le del današnjega kompleksa. Poleg tega originalen načrt ne vključuje popisa oziroma poimenovanja uporabljenih rastlin, kar bi bistveno olajšalo proces obnove. Relevantnih kartografskih virov za območje obdelave skoraj ni, saj so bila obmejna območja vedno obravnavana drugače in bolj strogo kot ostali predeli. Postavljeni smo pred pomembna vprašanja, na kaj se opreti pri prenovi parka, da nebi prišlo do potvarjanja spomeniškega kompleksa.

Slika 1: Prikaz lastništva parcel na območju Rafutskega kompleksa (podloga: PISO, 2011)

2.3.2 Ohranjanje kulturne dediščine

Namen varovanja objektov kulturne dediščine je seveda ohranitev njihove fizične in simbolične pričevalnosti. Danes k varstvu in ohranitvi kulturne dediščine pripomore tudi prostorsko načrtovanje, saj je to eden od njegovih osnovnih namenov in ciljev. Z možnostmi, ki jih ima planiranje na razpolago, lahko preprečuje njeno poškodovanje, propadanje ali uničenje. Zahteve varstva kulturne dediščine se vključujejo v prostorsko načrtovanje in tako s celovitim pristopom ščitimo dediščino.

Pri vzdrževanju in ohranjanju kulturne dediščine je vselej problem financiranje. Hitrega zaslužka tukaj ni, vedno gre za dolgoročen razvoj celotnega območja dediščine. Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije (ZVKDS, 2011) objavlja razpise za financiranje spomenikovarstvenih prenov. Njihov cilj je spodbuditi investiranje v varovanje ogroženih kulturnih vsebin, hkrati pa zagotoviti dostopnost dediščine prihodnjim rodovom. V primeru Rafutskega kompleksa se problematiko financiranja skuša razdeliti med Novo Gorico in italijansko Gorico. Breme bi se tako nekoliko zmanjšalo, vključenost in sodelovanje obeh mest pa bi se povečala.

2.3.3 Pristopi k urejanju vrtnoarhitekturne dediščine

Da bi se prenove Rafutskega parka lahko pravilno lotili najprej, preglejmo kakšni so pristopi k urejanju vrtnoarhitekturne dediščine.

Današnje stanje zgodovinskih parkov in vrtov v večini primerov žal ni takšno, da bi se nanj lahko zanesli pri oblikovanju obnovitvenih zasnov. Pogost problem predstavlja pomanjkanje zgodovinskih virov o preteklih stanjih obravnavanega objekta. Ohranjenost dediščine oziroma spomeniške substance pa nam določa način obnove spomenika. Tako poznamo konservacijo, pri kateri gre za ohranjanje obstoječega stanja ter obnovo, kjer ločimo tri pristope glede na kvantiteto in kvaliteto pridobljenih podatkov (Ogrin, 1995).

Konservacija ohranja spomenik v začetnem stanju ali v eni od izvornih oblik. Pri vrtnoarhitekturni dediščini je to stališče težko dosledno upoštevati, saj je gradivo parka živa materija in je prej ali slej potrebna vsaj delna obnova. Tako Firenška listina (1981) poudarja redno in neprekinjeno vzdrževanje s sprotnim pomlajevanjem materiala, kar ne okrne avtentičnosti spomenika.

Konservacijo se uporablja kot ukrep, ko je spomenik dobro ohranjen in potrebuje le vzdrževanje, ali če načrtujemo njegovo obnovo v prihodnje. S konservacijo lahko tudi zavarujemo objekte, ki bi z obnovo izgubili svojo zgodovinsko pričevalnost ali tiste, ki niso več v aktivni rabi, a jih zaradi oblikovnih značilnosti želimo ohraniti (Beneška ..., 1964).

Obnova obsega načrtovalske in izvedbene posege, ki bodo spomeniku omogočili ustrezno uporabnost, temeljiti pa mora na spoštovanju izvirnega materiala. Kjer zgodovinski viri postanejo nejasni in so ukrepi estetsko ali tehnično nujni, se stroka

odloči za posege po svoji presoji. Vsa dopolnila se morajo jasno ločiti od izvirnika, poleg tega Beneška listina (1964) določa, da morajo nositi pečat današnjega časa – časa nastanka. Da pa obnova nebi potvarjala spomeniškega objekta, je nujno vse nadomestke originala snovati v skladu z oblikovanjem celotnega kompleksa (Beneška ..., 1964; ZVKDS, 2011).

- **Restavracija** lahko postane način obnove, ko je ohranjen še velik del spomeniške tvarine. Obnovo prvobitnosti objekta lahko dosežemo na različne načine; z manjšimi dopolnitvami ali z odstranjevanjem poznejših dodatkov. Dopolnitve se morajo seveda ločiti od originala, pri odstranjevanju pa moramo biti prepričani, da imajo odstranjeni deli manjšo zgodovinsko vrednost od prekritih.
- **Rekonstrukcija** je primerna predvsem, kadar je vrt ocenjen kot izjemno pomemben element vrtnoarhitekturne dediščine, hkrati pa razpolagamo s popolno dokumentacijo o njegovem zgodovinskem stanju. Navkljub trenutnemu slabemu stanju, lahko rekonstrukcija objektu povrne polno zgodovinsko in spomeniško pričevalnost.
- **Reinterpretacija** (poustvaritev) je uporabna, ko ni dovolj ostalin za restavracijo in ko primanjkuje podatkov za rekonstrukcijo, želimo pa poustvariti koherentno spomeniško celoto. S pomanjkanjem podatkov o prvotnem stanju lahko reinterpretacija ustvari zgodovinsko netočne zasnove. V skrajnih primerih lahko to privede do zavajanja in sklepanja napačnih zaključkov o avtentičnosti delov vrta (Beneška ..., 1964; Fister, 1979; Šturm, 2003; ZVKDS, 2011).

Beneška in Firenška listina poustvaritve ne omenjata, iz česar lahko sklepamo, da je njena vrednost v varstvenih okvirih vprašljiva. Bolje je, da z reinterpretacijo ne imitiramo domnevnega zgodovinskega stanja, ampak skušamo poustvariti le »vzdušje« tedanjega časa in prostora.

Ker je zgradba vrtnoarhitekturnih objektov lahko razčlenjena, njeni deli oblikovani v različnih zgodovinskih obdobjih in s tem različno ohranjeni, Beneška listina (1964) dovoljuje uporabo več obnovitvenih pristopov hkrati. Posebno težavo predstavlja ohranjenost spomeniške substance, katero v našem primeru predstavlja vegetacija. Ker imajo rastline različne življenjske dobe in so različno občutljive na zunanje vplive, se ponovno potrdi smiselnost več stopenj obnove hkrati.

Obvezen del postopka pred vsakim posegom v vrtnoarhitekturno dediščino je natančen in analitičen pregled vseh razpoložljivih podatkov. Njihov nabor in strokovna interpretacija sta podlaga za izbor določenega obnovitvenega pristopa ali konservacije.

V praksi se uporablja tudi nekoliko manj znan poseg, ki pa ga lahko združimo z nekaterimi že znanimi. **Prezentacija** je poseg, s katerim izluščimo in izpostavimo

varovane lastnosti danega objekta ter jih naredimo dostopne širšemu krogu ljudi, kar je osnova kulturne dediščine (ZVKDS, 2011).

Spomeniki kulturne dediščine se med seboj razlikujejo in tako se razlikujejo tudi režimi varovanja. Ker naloga obravnava vrtnoarhitekturno dediščino, bi veljalo poudariti elemente, ki se še posebej varujejo pri tej vrsti. Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije (2008) sem uvršča varovanje:

- kompozicije zasnove; tu so pomembni predvsem oblika, struktura, velikost ter poteze,
- kulturne sestavine, kjer gre za grajene objekte, parkovno opremo, skulpture itd.,
- naravne sestavine, ki soustvarjajo kompozicijo,
- funkcionalne zasnove z navezavo na stavbno dediščino in površine, ki so pomembne za delovanje celote ter
- podobo v širšem prostoru z navezavo na okoliški kontekst.

V primeru Rafutskega parka obnovo predstavlja več pristopov. Vila, ki je ohranjena v precejšnji meri in za katero obstajajo originalni načrti, bi lahko bila restavrirana. Laščakov del parka pa bo zaradi pomanjkanja podatkov in naravovarstvenih režimov, ki ščitijo vredno vegetacijo, deležen reinterpretacije. Ob upoštevanju zgoraj navedenih varovanj bi se os dostopne poti ohranila, povzeta in reinterpretirana pa bi bila sintaksa oblikovanja Laščakovega parka. Grajeni vrtnoarhitekturni elementi bi se lahko restavrirali, vredna vegetacija pa ohranjala. Pri ureditvi zahodnega dela parkovne površine se ne moremo opirati na klasične pristope obnove, saj za ta del nimamo nikakršnih podatkov o predhodnih stanjih. Pri obnovi bi se upoštevalo obstoječo vegetacijo in »duh časa«, v katerem je park nastajal.

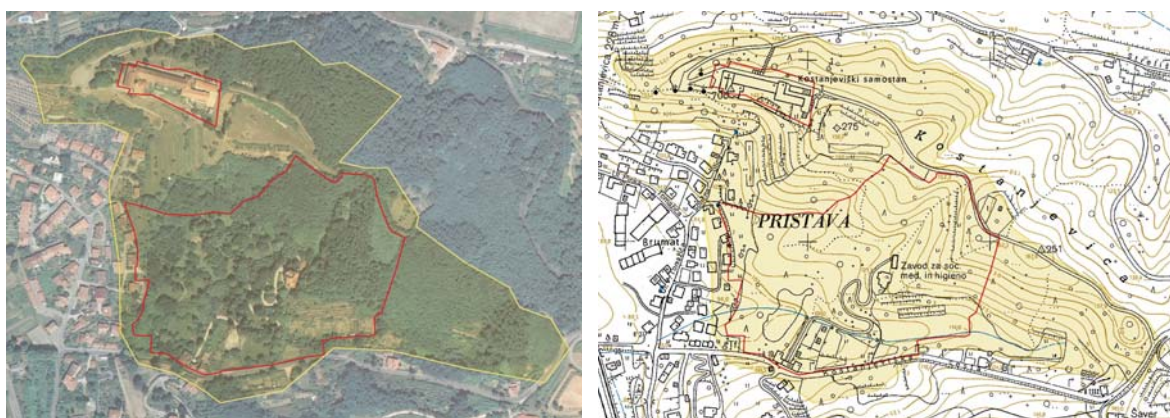
2.4 VPLIVNO OBMOČJE

Eden od bistvenih vidikov varstva dediščine je nadzor nad posegi vanjo. Ni dovolj, da zaščitimo le objekt, pomembno je tudi njegovo vplivno območje, ki se varuje za potrebe prostorskega načrtovanja. Na tem območju se kasneje presoja vplive določenega posega na varovane lastnosti enote dediščine. Vplivno območje je opredeljeno z zgodovinskega, funkcionalnega, prostorskega, simbolnega in socialnega vidika, a lahko variira glede na intenziteto posega. V njem so predvideni pogoji, pod katerimi je določen poseg možen in predpisani načini nadaljnjega upravljanja. Vse to je opredeljeno s ciljem ohranitve prostorske integritete, pričevalnosti, dominantnosti in celovitosti delovanja dediščine (Priročnik pravnih režimov ..., 2011; Zakon o varstvu kulturne dediščine ..., 2008; Strokovne ..., 2008).

Pomembnejše in vizualno izpostavljene kulturne spomenike ohranjamo v pripadajočem vplivnem območju, kar pogojuje poleg fizične ohranitve tudi ohranitev skladne krajinske podobe na vplivnem območju (Strokovne ..., 2008).

V odloku o razglasitvi Rafutskega parka z vilo za spomenik kulturne dediščine (2003) je določeno tudi vplivno območje Rafutskega kompleksa, ki je povezano z vplivnim območjem kulturnega spomenika frančiškanskega samostana s cerkvijo na Kostanjevici. Sem sodijo površine, ki so funkcionalno, ekološko in vidno povezane z omenjenimi spomeniki kulturne dediščine, se pa lahko, kot pri vseh, spreminjajo glede na načrtovani poseg.

V strokovnih podlogah (Rafutski ..., 2003) so zapisane omejitve posegov in del, ki se jih lahko izvaja na vplivnem območju Rafutskega kompleksa. Ni dovoljeno izvajati dela in posege, ki posredno ali neposredno negativno vplivajo na kulturno funkcijo spomenika, njegovo vidno in doživljajsko privlačnost, kvaliteto okolja in ekološke razmere.

Slika 2: Prikaz skupnega vplivnega območja Rafutskega parka in samostana na Kostanjevici (Mestna občina ..., 2012; podloga: DOF ..., 2006; TTN5 ..., 2011)

Fister (2003: 11) opozarja, da je »pomen dediščine odvisen od njenega celostnega varstva, ki mora postati enakovredna sestavina bivalnega okolja z vsemi drugimi dejavnostmi in posegi v fizični ali simbolni prostor.«

V diplomski nalogi je Rafutski kompleks obravnavan celostno in v povezavi z več elementi. Vsako vplivno območje se spreminja glede na naravo morebitnih posegov, posebnost obmejnega prostora pa je v tem, da lahko na našo dediščino vplivajo posegi sosednje države oziroma mesta. Ker naj bi bilo vplivno območje opredeljeno tudi z zgodovinskega vidika, je težko razumeti da bi se morali ravnati po administrativni meji. Vsaj glede vizualnega vidika bi se vplivno območje kostanjeviškega samostana in Rafutskega kompleksa moralo povezati še z vplivnim območjem goriškega gradu. Za celovito ohranjanje dediščine so pomembne vedute iz Rafutskega parka na goriški grad in obratno. Pogledi na pomembne elemente kulturne dediščine dajo obravnavanemu kompleksu dodatno vrednost in poudarijo njegovo zgodovinsko pričevalnost.

3 PREDSTAVITEV OBRAVNAVANEGA OBMOČJA

Majhen del ozemlja na zahodu Slovenije beleži zelo pestro zgodovinsko dogajanje. Različna ljudstva, jezikovne skupine, oblasti in vojne so skozi stoletja zaznamovale Goriško pokrajino. Vsi dogodki iz preteklosti bistveno vplivajo na razumevanje sedanjosti, tako s prostorskega kot tudi s političnega vidika.

Rafutski kompleks je fizično in zgodovinsko razpet med najmanj dve državi oziroma mesti. Da bi lahko razumeli, kako je do tega prišlo in spoznali današnjo problematiko, moramo izvedeti nekaj o zgodovinskem dogajanju na goriškem območju.

3.1 GORICA IN GORIŠKA POKRAJINA DO LETA 1945

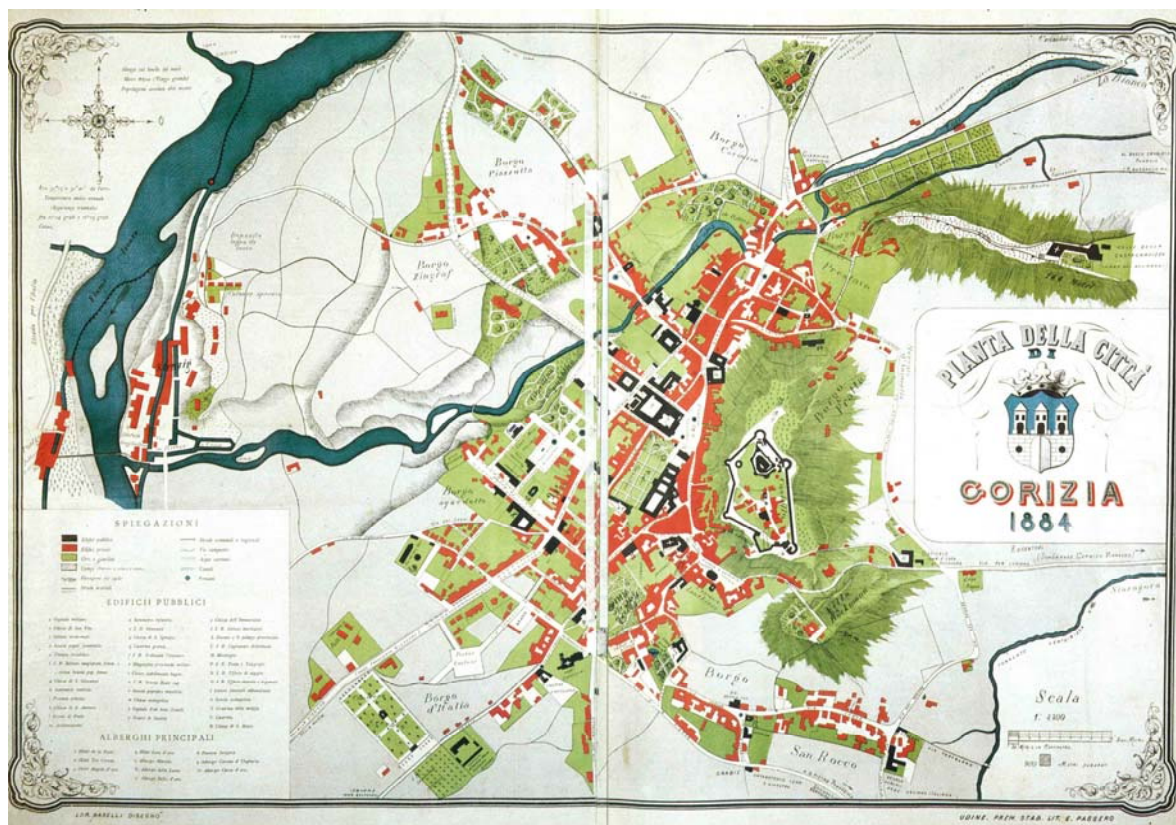
O tem, da je bilo ozemlje današnje novogoriške občine naseljeno že v prazgodovini, pričajo najdbe iz železne dobe. Pomembne sledove sta zapustila tudi rimska doba in zgodnji srednji vek. Konec 6. in začetek 7. stoletja so začeli to področje naseljevati Slovani, ki so se tu trdneje ustalili s koncem madžarskih vpadov v Furlanijo, okoli leta 940. Konec 6. stoletja so se v furlanski nižini ustalili tudi Langobardi ter ustanovili lastno državo. Vzhodno mejo so zavarovali z limesom, ki je odločilno vplival na razvoj slovenske zahodne meje. Leta 774 je langobardska država prišla pod frankovsko nadoblast, kasneje pa v okvir nemškega cesarstva (Marušič, 1977; Štih, 2002).

Po besedah Marušiča (1977) politične spremembe prinesejo tudi fevdalni red in eni izmed glavnih fevdalnih gospodov postanejo oglejski patriarhi. V dobi utrjevanja njihove fevdalne posesti se leta 1001 prvič omenjata grad Solkan in vas, ki se »v jeziku Slovanov« imenuje Gorica. Gorica se kmalu razvije v središče spodnjega Posočja in pridobi na obsegu ter veljavi v prvi polovici 12. stoletja, ko tu zavladajo nemški fevdalci – goriški grofje. Narodnostno mešana Gorica, ki se dve stoletji po prvi omembi navaja kot trg, dobi v začetku 14. stoletja svoj prvi status in leta 1455 mestne pravice. Medtem so goriški grofje izumrli in leta 1500 so Habsburžani podedovali njihovo posest, potrjeno leta 1521 z mirom v Wormsu. Tako je naslednja štiri stoletja Goriška dežela pripadala avstrijski državi.

Marušič (1977) navaja, da se v 18. stoletju začne industrializacija dežele in ustvarjajo se tudi prvi zarodki nekakšnega slovenskega kulturnega življenja. Napoleon na prelomu iz 18. v 19. stoletje zavzame Goriško (Ilirske province 1809-1813) in tako nastopi nekajletna francoska oblast. Leta 1848 marčna revolucija pripelje do dokončne ukinitve fevdalnega sistema. Valentin Stanič je v tem času glavna osebnost prvega kontinuiranega delovanja za obujanje slovenske zavesti, ki se krepí vse do ustanavljanja čitalnic. Pred pričetkom prve svetovne vojne na goriškem vlada pestro politično in gospodarsko življenje Slovencev, ki stremi k osvojitvi politične in gospodarske oblasti v deželi, ki pripada številčno šibkejšim romanskim prebivalcem.

Iskra K. Obnova Rafutskega parka pri Novi Gorici.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2012

Slika 3: Zemljevid Gorice leta 1884 (Guzzon, 1996)

S pričetkom prve svetovne vojne se je Goriška dežela za pol tretje leto spremenila v bojišče. Po besedah Marušiča (1977) je ob koncu vojne leta 1918 in sprejetju rapalskega sporazuma dve leti kasneje, celotno območje današnje novogoriške občine pripadlo Italiji. Pričela se je nova doba, doba fašizma in zatiranja vsega, kar ni bilo italijansko. Odpravljene so bile vse oblike slovenskega političnega, gospodarskega in kulturnega življenja. Do leta 1926 je bilo še nekako možno demokratično politično delovanje, ob vse večjih fašističnih zatiranjih in pritiskih pa so nastajali upori. Pravi splošni upor pa je omogočila šele kapitulacija Italije 8. septembra 1943. Vrhunec odpora predstavlja osvobodeno ozemlje v okolici Gorice in nastanek novih organov ljudske oblasti. Primorski Narodnoosvobodilni svet, je kot najvišji organ, 20. septembra 1943 potrdil, da se Primorska Slovenija priključi k takratni Jugoslaviji. Do tega dogodka je preteklo še kar nekaj let, ki so bila zaznamovana z nasiljem okupatorja, izjemnimi dosežki IX. korpusa, partizanskimi akcijami in osvoboditvijo Primorske z Gorico in Trstom 1. maja 1945. Na pritisk Velike Britanije in ZDA so ozemlje, ki so ga na Primorskem osvobodili partizani, razdelili na cono A in B s tako imenovano »Morganovo črto«. Območje novogoriške občine se je znašlo na meji obeh con in kljub nezadovoljstvu ter demonstracijam je bila 10. februarja v Parizu podpisana mirovna pogodba med Italijo in Jugoslavijo, kar je pomenilo, da del Goriške in mesto Gorica ostajata italijanska.

Ideja o novem središču Goriške se je razvila kmalu po dokončni odločitvi glede nove zahodne meje Jugoslavije. Marušič (1977: 11) pove: »Priključitev je našla goriške ljudi pripravljene in odločene, da kljub krivični odločitvi mednarodne diplomacije, ki ni odtrgala le središča Goriške od zaledja, marveč zapustila Italiji veliko slovenskega narodnostnega ozemlja, začnejo svojo novo življenje v svobodni jugoslovanski skupnosti narodov, da se podajo na pot, ki ne bo lahka, zato pa povsem lastna.«

3.2 RAZVOJ IN GRADNJA NOVE GORICE

Nova Gorica ni nastala kot posledica industrijske revolucije ali kot satelitsko mesto, ki bi razbremenjevalo urbano širitev obstoječega historičnega mesta. Nastala je z rezom, z mejo, kot nadomestek za nekaj izgubljenega. Marušič (1998) razlaga, da je Nova Gorica nekakšna umetna tvorba, ki je nastala zaradi eksistenčne nuje, ker je nova državna meja odrezala zaledje od stoletnega središča.

Novo nastala situacija je terjala hitro rešitev. Postavljalo se je vprašanje o mikrolokaciji mesta, a razlogi v prid zidave novega mesta v neposredni bližini stare Gorice so bili kar trije. Kot prvega lahko izpostavimo izredno ugodno prometno lego, drugi je tradicija menjave dobrin na tem območju, tretji pa, da Jugoslavija še ni odstopila od Gorice. Tako je že začetek gradnje Nove Gorice usmerjen v bodočo združitev obeh mest (Marušič, 1977; Marušič, 1988; Vrišer, 1959).

Za snovanje novega mesta so bili poklicani trije arhitekti; Ravnikar, Gvardjančič in Župančič, ki jim je bilo naročeno v izredno kratkem času izdelati osnutek Nove Gorice na Solkanskem polju. Sprejet je bil predlog prof. Ravnikarja. Edvard Ravnikar (1983: 54) se je po 35-ih letih spominjal: »Zgradili naj bi nekaj velikega, lepega in ponosnega, nekaj kar bi sijalo prek meje.« Te misli so se z veseljem oprijeli vsi ljudje in tako je urbanizem postal tudi »orožje« v nacionalnem in političnem boju. Nič ni bilo prepuščeno naključju ali spontanosti, vse je bilo načrtovano, tako družbeni red kot individualna svoboda. Ukmar (1993) razlaga: »Ravnikarjev koncept je izžareval neko velikodušnost, širino zasnove brez težjih napak v merilu, mestno lepoto brez praznega gigantizma v grajenih masah, predvsem pa večjo razsežnost vegetacije in nasadov značilnih za to regijo.« Nastal bi torej center mediteranskega tipa, ob ravni, skoraj dva kilometra dolgi cesti z gosto zasaditvijo platan, z javnimi zgradbami ob robu in na pločnik odprtimi poslovalnicami. V tem konceptu je pristop že odseval Le Corbusierovo urbano filozofijo.

Ideja o mestu v botaničnem parku je bila dolgo zelo živa. Marušič (1966) nam pove argumente v prid uresničitvi te vizije. Poleg geografskih in geoloških lastnosti okolja, so naklonjenost »vrtnemu mestu« podpirali še s tradicijo okrasnega vrtnarstva na tem območju, hortikulturo kot turističnim potencialom, velik pomen pa so pripisovali tudi higienski funkciji zelenih površin ter njihovi uporabi v znanstvenoraziskovalne in pedagoške namene.

Prva zasnova Nove Gorice je kot forma še danes aktualna, kot družbeni model pa nekoliko preživeta. Aktualnost mesta v parku se stopnjuje zaradi spremembe odnosa do kvalitete življenja. Veliko zelenja, sonca in zunanjega prostora, ki ga tak tip mesta omogoča, postaja izjemna vrednota. Žal so po Ravnikarjevem načrtu zgradili bore malo. Danes je ortogonalna shema mesta moderne in prosto stoječih objektov v zelenju berljiva le še na območju prvih šestih Ravnikarjevih blokov ob Kidričevi ulici. Tako se kljub veliki želji in dobrem načrtu Novi Gorici ni uspelo razviti v »vrtno mesto«.

Ker realizacija »mesta v botaničnem vrtu« ni uspela, bi lahko poskusili z botaničnim vrtom v mestu. Nova Gorica ima precej zelenih površin, a te žal niso programsko definirane in se jih ljudje tako ne poslužujejo. Podani so že nastavki za zanimivo urejanje zelenih površin, ki bi jih lahko izkoristili. Eden takih je Rafutski park, ki poleg zanimivega zgodovinskega okvira, v katerega je vpet, ponuja tudi izjemno pestro dendrološko doživetje. Žal ima nekatere druge pomanjkljivosti, kot so odmaknjenost od centra mesta in gravitacija na italijansko Gorico. Neposredna bližina državne meje je tu ustvarila nekakšno »mrtvo cono«, ki pa bi po padcu fizične meje lahko ponovno zaživela tudi v povezavi z Gorico.

3.3 SPECIFIČNOST OBMEJNIH OBMOČIJ

Obmejne regije so z vso svojo specifičnostjo tisti povezovalni člen, ki omogoča razvoj čezmejnih odnosov. Navezane so na matično državo, a zaradi številnih vezi, tudi z drugo stranjo meje, se na tem območju ustvarja prava prehodna cona. Bufon (1995) definira obmejna območja kot relativno kompleksne prostore, katere lahko neredko, zaradi visoke stopnje medsebojne povezanosti, komplementarnosti in integriranosti, upravičeno opredeljujemo s terminom obmejna regija.

Obmejno območje oblikujejo neprestane manjše izmenjave, ki izvirajo iz prostorske mobilnosti tamkajšnjega prebivalstva pri opravljanju svojih dnevnih dejavnosti v zvezi z oskrbo, delom, preživljanjem prostega časa, izobraževanjem in vzdrževanjem medsebojnih vezi (Bufon, 1995).

Iz zgodovinskih dejstev je razvidno, da so kulturne meje veliko stabilnejše od politično-administrativnih. Tako lahko nove komunikacije gradimo predvsem na področju kulturnega povezovanja. Zelena površina, ki združuje zgodovino obeh Goric, bi lahko postala zanimiv povezovalni člen, tako na kulturnem kot na družbenem področju.

4 RAFUTSKI PARK Z VILO

4.1 SPLOŠNI PODATKI O OBRAVNAVANI DEDIŠČINI

4.1.1 Opis enote nepremične kulturne dediščine: Rafutski park z vilo

Rafutski park z vilo, ki se nahaja na Pristavi v Novi Gorici, je bil z Odlokom o razglasitvi Rafutskega arboretuma in Vile Rafut v enotno kategorijo razglašen za kulturni spomenik lokalnega pomena.

Preglednica 1: Opis enote nepremične kulturne dediščine (Register ..., 2011)

IDENTIFIKACIJA ENOTE DEDIŠČINE

Evidenčna številka enote:	7917
Ime enote:	Nova Gorica - Rafutski park z vilo

OPIS ENOTE DEDIŠČINE

Vrsta dediščine:	integralna dediščina
Tip enote:	vrtnoarhitekturna dediščina
Obseg enote:	območje
Tipološka gesla enote:	park, vila
Tekstualni opis enote:	Vila, zgrajena v neoislamskem slogu, s simbolnim minaretom in mogočnim vhodom. Obdaja jo park, oblikovan v maniri parkov z začetka 20. stol. z uporabo eksotičnih rastlin, organsko izpeljane poti, asimetrija, ortogonalne zasaditve. Arhitekt A. Laščak.
Datacija enote:	prva četrtina 20. stol., 1909-1914

LOKACIJA ENOTE DEDIŠČINE

Naselje:	Pristava
Občina:	Nova Gorica
Lokacija:	Vila s parkom stoji na Pristavi med mestnim jedrom in Rožno dolino pod gričem Rafut.

PRISTOJNOSTI

Območna enota:	ZVKD Nova Gorica
----------------	------------------

RAZGLASITEV

Vrsta spomenika:	spomenik lokalnega pomena
Akt razglasitve:	Odlok o razglasitvi Rafutskega parka z vilo za kulturni spomenik lokalnega pomena, Uradne objave (OKO), št. 21/2003-100, Ur.l. RS, št. 52/2004-2505
Vrsta razglasitve:	stalna razglasitev do preklica
Veljavnost razglasitve:	1.8.2003 –

Zakonodajne podlage in pravni vidiki varstva Rafutskega parka:

- Odločba o zavarovanju drevesnega parka v Gorici na Rafutu ob dvorcu h.š. 69 A Ur.l. LRS, št. 7/52
Del današnjega parka Rafut (zgornji del brez vile) se zavaruje kot prirodna znamenitost.
- Zakon o ohranjanju narave (Ur.l. RS, št. 56/99) podaljšuje veljavnost temu predpisu do uveljavitve aktov o zavarovanju naravnih vrednot na njegovi podlagi.
- Odlok o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov ter naravnih znamenitosti na območju Občine Nova Gorica (Uradno glasilo Nova Gorica, 8/85-275)
Celoten Rafutski park se zavaruje kot spomenik lokalnega pomena.
- Odlok o razglasitvi Rafutskega parka z vilo za kulturni spomenik lokalnega pomena (Uradne objave, št. 21/03 – Nova Gorica, Oko).

Pravilnik o določitvi in varstvu naravnih vrednot razglaša Rafutski park pod imenom: »Park z eksotami iz 19. stol. na Pristavi pri Novi Gorici« za oblikovano naravno vrednoto državnega pomena.

4.2 OBDOBJE NA PRELOMU 19. STOLETJA

Vse 19. stoletje je v arhitekturi zaznamovalo posnemanje starejših slogov (neobizantinski, neogotski, neoromanski ...), ki so si prizadevali obnoviti stik s preteklostjo. Debicki in sodelavci (1998) so zasledili, da se je sredi stoletja pojavila želja po nečem novem; v arhitekturi so dobili glavno besedo inženirji, ki so z železnimi strukturami ustvarjali še ne videno. Konec 19. stoletja predstavlja mejnik med idejami, vezanimi na klasično izročilo in tistimi, ki so se zaradi novosti od njega ločile. Razmah industrije in naglo višanje števila prebivalcev v mestih sta zahtevala pozidavo predmestij s stavbami novega tipa, kot so kolodvori, pokrite tržnice, trgovske galerije itd. Stavbe, ki so bile zaradi velikega povpraševanja in hitrosti gradnje »prikrajšane« večine okrasja, so bile podrejene funkciji, ki se je v njih odvijala.

Širjenje trgov in razvoj mednarodnega železniškega omrežja sta pripomogla k nastanku evropskega kolonialnega imperija v Afriki in Aziji. Pretok idej, surovin in celo ljudi je tako postal veliko lažji. Prenovila se je tudi umetna obrt, v okviru katere se je pojavilo najpomembnejše umetnostno gibanje konca 19. stoletja. V raznih evropskih državah je to gibanje imelo različna imena, vse ideje pa so se združevale v umetnost »Fin de siècle«. Secesija, kot sorazmerno enovit slog, se je razmahnila po vsej Evropi in se dokončno oblikovala okrog leta 1890. Širila se je vse do leta 1905 ter se pojavljala do velike prelomnice leta 1914. Umetnike so prevzeli kopičenje okrasja, asimetrične kompozicije in grafični ritem, ki ponazarja organsko silo rastlin. Pretiravanju s krivuljami so se uprli predvsem nemški in

avstrijski arhitekti ter propagirali preprosto okrasje, ki napoveduje slog začetka 20. stoletja (Debicki in sod., 1998).

Arhitekt Laščak je uporabil vse slogovne značilnosti časa, v katerem je živel in delal ter v vili ustvaril svojstven stil. Chiozza (2005) razlaga da se službovanje v kolonialnem Egiptu razbere v Laščakovem slogu, ki ustvarja jasno vez z egiptovsko arhitekturo. Obenem pa Laščak subtilno spaja arabsko-islamske rešitve z motivi liberty-ja oziroma secesije, saj naklonjenosti vibasti liniji ne moremo spregledati. Tako je v arhitekturi vile predstavljena njegova življenjska zgodba, ki nam jo pojasnjuje Mamić (2008a); iz rojstne Italije, ki je bila vedno zaznamovana z rimsko monumentalnostjo, je Laščak odšel na dunajsko secesijsko šolo ter nato na službovanje v orientalski Egipt. Kljub aglomeraciji različnih materialov, slogov in celo kultur uspe arhitektu ustvariti koherentno celoto, ki jo danes lahko občudujemo v vili na Rafutu.

4.3 VRTNOARHITEKTURNE ZNAČILNOSTI NA PRELOMU 19. STOLETJA

Slovenski prostor je v preteklosti najbolj zaznamoval barok, ki je z jasnim prostorskim aparatom prenašal politična sporočila. Povsem drugačno ideologijo je prinesel angleški krajinski slog, ki se je pojavil v Angliji na začetku 18. stoletja kot nekakšen upor zoper stroge geometrije baroka. Kolšek (2004) meni, da so razsvetljenske ideje, razvoj botaničnih znanosti, napredne cesarske reforme, vse pogostejša potovanja in politične spremembe prispevale k nastanku novega sloga, ki je temeljil na razrednem »spopadu« med fevdalci in novonastalo družbeno plastjo – buržoazijo. Pri nas se v čisti obliki ni uspel uveljaviti, saj nismo imeli dovolj močnega meščanskega sloja. Pač pa so v njegovem duhu ob graščinah in dvorcih vrtove širili in preoblikovali skladno s tedaj aktualno romantično miselnostjo in slikovitimi ureditvami. Tako lahko v številnih slovenskih zgodovinskih parkih in vrtovih zasledimo oblikovalska načela in elemente, ki izvirajo iz obdobja angleškega krajinskega sloga. Če povzamemo besede prof. Ogrina (1992) so najosnovnejše značilnosti krajinskega sloga bile vzvalovljen relief, čista travna ploskev, homogene gruče dreves ter vodne ploskve in vijugaste poti. S časom so se slogu dodale prvine pitoreskne estetike oziroma elementi iz obdobja romantike. Nekateri izmed vrtov, ki so se iz tega časa ohranili pri nas, sodijo v zvrst zbirateljskega vrta, pri čemer so v veliki meri uporabljali eksotične ali hibridne vrste, kar zagotavlja vizualno privlačnost in ne terja posebnega oblikovalskega napora.

4.3.1 Romantika in pitoresknost v angleškem krajinskem slogu

Rafutski park bi lahko umestili v zbirateljske vrtove, saj večino uporabljene vegetacije predstavljajo tujerodne vrste, a Laščakov načrt vrta jasno kaže na prvine krajinskega sloga. Ker je park ovit v orientalsko tančico, dopolnjen z ruševinami v prvi svetovni vojni poškodovane vile ter prerasel z mogočnimi drevesi, pa ne moremo mimo dejstva, da ustvarja vzdušje romantične oziroma pitoreskne krajine.

Angleški krajinski slog predstavlja osnovo, na kateri se je kasneje razvil pitoreskni ali slikoviti slog. Ogrin (1993) meni, da je pitoreskni slog nastal kot kritika nad purističnim in izčiščenim oblikovanjem krajine, kakršnega je ustvarjal Lancelot »Capability« Brown³. Zagovorniki romantike in pitoresknosti so mu očitali enoličnost zasnov in se tako zavzemali za dramatično, slikovito in prvinsko krajino. Od tod naj bi se razvila ideologija romantične divje krajine, kakor jo je doživljala vsa Evropa.

Lahko bi rekli, da so romantične prvine vse tiste, ki v neki krajinski ureditvi vzbudijo romantične občutke, a ker je taka opredelitev precej subjektivna, smo se omejili na določene elemente. Po ugotovitvah, ki jih Gašperlin (2010) zbere v svoji diplomski nalogi mednje sodijo: kontrasti med grajenim in rastočim, cvetoča vegetacija, enovita tratna ploskev, mirna in tekoča vodna telesa, kjer je ponovno pomembno razmerje med zaraščeno in prosto površino. Da je nekaj romantično, menimo, da mora vsebovati nekaj pitoresknih prvin, med katere štejemo: nepredvidljive linije ter razdrobljene površine, ureditev je zasnovana tako, da vedno nekaj prikriva in ohranja radovednost obiskovalca. Barve in oblike so raznolike, pomembno je izmenjevanje svetlobe in sence, prav tako kot navidez divja drevesa kompleksne rasti in nasprotja med naključjem in redom. V romantičnem krajinskem prizorišču je torej pomemben delež elementov, ki tvorijo posamezne kategorije lepega, sublimnega, pitoresknega ter način njihovega združevanja.

Slika 4: Razglednica pariškega parka Buttes Chaumont iz leta 1904 (Cartes Postales ..., 2012)

³ Lancelot »Capability« Brown (1715-1783) je osrednja osebnost krajinskega sloga. Eden najuglednejših angleških krajinskih arhitektov 18. stoletja, ki je razvil skrajno poenostavljen, puristični kompozicijski slog. V celotnem obdobju delovanja, naj bi snoval kar 200 parkovnih zasnov (Ogrin, 1993).

Ogrin (1993) pravi, da so ti vrtovi po značaju eklektični, saj zaobjemajo oblikovalske prvine raznih slogov, katerim se je mnogokrat dodalo grajene elemente daljnih dežel (kitajske pagode, turške paviljone, ...). Prav v primeru parka Buttes Chaumont je celotno prizorišče urejeno kot zaporedje osupljivih pogledov, posebno okoli visoke skale, vrh katere je postavljen manjši tempelj. Mnoge umetne prvine so betonske, s svojo obliko pa posnemajo naravo, kar ustvarja protisloven, a včasih prikupen vtis.

Izmenjaje sledeče si svetle jase in temnejši gozdni predeli so ustvarjali dinamiko v prostoru, kar lahko razberemo iz tlorisa Haga parka. Baltrušaitis (1997) razlaga kako paviljoni, ki so nekoliko skriti za eksotičnim drevjem pritegujejo poglede in vzbujajo radovednost, hkrati pa stopnjujejo napetost potovanja po parku.

Slika 5: Tloris Haga parka v Stockholmu (Haga Park, 2011)

Zelo poenostavljeno, a zanimivo razlago eklektičnega parka nam ponudi Baltrušaitis (1997: 160), ko razlaga besede vojvode d'Harcourta: »Francoz si v vrt postavi geometrijske like, Anglež si hišo postavi na travnik, Kitajec si pred oknom naredi strašne slapove: to so trije načini pretiravanja. Če vsakega od njih omilimo, dosežemo resnično lepoto.«

Slika 6 in 7: Haga park. Fotografija neoklasicističnega paviljona, ki je bil oblikovan kot zunanja jedilnica ter kitajske pagode, saj je kitajska estetika predstavljala višek oblikovanja v 18. stoletju (Herman, 2011)

S povečevanjem naravnega, ki naj bilo poprej »popačeno«, so obudili idejo raja in jo želeli predstaviti v vrt. »Ker se je svet razkril kot vrt, vrt pa v sebi nosil svet« (Baltrušaitis: 166), so v parke in vrtove začeli postavljati spomenike ali objekte, ki naj bi dopolnjevali predstavo sveta. Tu stopi v ospredje legenda Faminega svetišča, ki s svojimi štirimi, slogovno različnimi pročelji, predstavljalo štiri strani sveta. Pri oblikovanju vrtov pa ne gre več za sestavljen red, kjer arhitekturni elementi postavljeni na določene strani neba predstavljajo različne pokrajine, temveč za zgradbe raztresene med zelenjem. Ureditve ob paviljonih so bile vedno dopolnjene z vegetacijskimi prvinami, ki so podpirale idejo arhitekture. Eklektični, pitoreskni parki poleg različnih dežel in njim pripadajočih slogovnih značilnosti vključujejo tudi različna zgodovinska obdobja. Baltrušaitis (1997: 171) to zelo nazorno opiše z besedami »Ko hodimo po vijugastih stezicah zemeljskega raja, prehajamo iz celine na celino, iz stoletja v stoletje.« Zelo pogosto pa so, predvsem po zgledu kitajskih vrtov, skušali uprizarjati tudi različne letne čase in v vrt vključili še to časovno razsežnost.

Geometrija baroka je dokončno padla, pravi Baltrušaitis (1997). »Zmešnjava«, ki nastaja v krajinskih parkih, pa je tista, ki kompozicijam vliva čar, katerega romantične ureditve morajo imeti. Čeprav krajinsko oblikovane kompozicije delujejo naravno, kaotično in včasih zelo prvinsko, je prave narave v njih zelo malo. Vse je do potankosti premišljeno in preoblikovano za čute obiskovalca.

Pri predlogu preobrazbe Rafutskega parka iz zasebnega vrta v javni park se poraja vprašanje, kaj bi danes moral vključevati javni park z romantičnimi elementi, da bi ustrezal mestnemu prebivalstvu in zadovoljeval njegove potrebe.

4.3.2 Rastline v romantični krajini

Rastline so v romantični krajini predstavljale umetniško sredstvo, gradivo za ustvarjanje, s katerim so oblikovali parke. Kolšek (2004) razlaga, da je bila vloga dreves zelo pomembna. Ta so predstavljala nepogrešljiv element krajinskega prizorišča in s svojimi naravnimi danostmi pomagala pri ustvarjanju zelenega vzdušja. Velik poudarek je bil na prostorotvorni vlogi vegetacije, njeni simboliki in umeščanju. Posamezne drevesne vrste, najpogostejše tujerodne⁴, so bile bolj cenjene zaradi svoje pitoreskosti. Hussey (1967) tako med najbolj priljubljena drevesa tistega časa umešča hrast, saj naj bi zelo dobro izpolnjeval pastoralne prizore; sledijo mu jesen, brest, bukev, kostanj in breza. Med iglavci pa sta bila najpogostejše uporabljena libanonska cedra in rdeči bor ter pinija. Slikovitim skupinam drevja so vtis naravnosti dodale še grmovnice in ovijalke.

Pomembno vlogo so rastline odigrale tudi pri dopolnjevanju posameznih ureditev v vrtovih. Smreke in druidski hrasti so poudarjali gotski vzpon v višino, palme ob muslimanskih utah so ustvarjale orientalsko vzdušje, kitajske paviljone pa so obdajale vrbe, skale in voda. Uporaba vegetacije je olajšala poustvarjanje različnih letnih časov v vrtu. Zimski prizori so potrebovali vednozeleno drevesa, kot so bori, cedre, smreke in ciprese. Pri urejanju pomladanskih predelov so iglavcem dodali španski bezeg, mandljevce in ostalo cvetoče sadno drevje. Poletje, kot najpomembnejši in najbogatejši prizor, naj bi zajemalo hraste, platane, bukke, topole, jesene in sikomore. Jesen pa ponazarjajo listavci, ki se v tem letnem času bogato obarvajo in tisti, ki umirjajo duha ter spominjajo na minljivost (Baltrušaitis, 1997).

4.3.2.1 Uvajanje tujerodne vegetacije

Tujerodne rastline nastopajo že stoletja kot pomembno gradivo vrtnega oblikovanja. Menim, da v današnjem času predstavljajo večino uporabljenega rastlinja, v zgodovini pa se je z njihovo drugačnostjo izražalo predvsem statusne simbole.

Dobrilovič (2002) pod izrazom tujerodna (alohtona) rastlina pojmuje vse rastline, ki so prinesene iz drugih okolij. Mnoge so se z leti v novem okolju tako dobro prilagodile, da jih le s težavo ločimo od avtohtonih vrst. Določene zelo invazivnega značaja pa štejemo že skoraj k plevelom.

Kar nekaj stoletij je trajalo, da se je po prenehanju prevlade Rimskega imperija nad trgovino okrepil pretok dobrin z Vzhodom. Nabor blaga, s katerim se je trgovalo, je bil zelo pester. Velik delež so predstavljale rastline; predvsem zelišča in dišavnice. V Evropo so rastline prihajale najpogostejše po dveh poteh. Prva je

⁴ Tujerodna vrsta je vrsta, podvrsta ali takson nižje kategorije, ki se nahaja izven območja (pretekle ali sedanje) naravne razširjenosti oziroma območja, ki bi ga lahko dosegla z naravnim širjenjem. To vključuje katerikoli del organizma, ki lahko preživi in je sposoben razmnoževanja (Kus Veenvliet J., Kus P. 2009).

potekala preko Turčije in Balkana proti severu v osrčje Evrope druga pa preko Severne Afrike in Sicilije naprej v Italijo in dalje po celini. Poleg trgovine so na razmah alohtonih rastlinskih vrst vplivale tudi dolgotrajne vojne in misijonarstvo, saj so tako vojaki kot misijonarji s seboj iz drugih dežel prinašali semena različnih rastlin (Dobrilovič, 2002; Vrtnarska enciklopedija ..., 1997).

Slovensko ozemlje je v zgodovini vedno nekoliko zaostajalo za spremembami v Evropi, tako je bilo tudi na področju uvajanja tujerodnih rastlin. Po besedah Dobriloviča (2002) je srednji vek postregel predvsem z izoblikovanjem zaprtih, večinoma samostanskih vrtov. V zgodnjem srednjem veku so tujerodne rastline nosile še nekakšen predznak poganstva in je bila njihova uporaba omejena. Za razliko od tega so si kasneje, v srednjem in visokem srednjem veku, pridobile večjo veljavo, saj so v njih uvideli simbolični pomen. Tujerodna vegetacija je postala del srednjeveških vrtov, a je bila tako po obsegu kot po sestavi še vedno skromno zastopana. Potreba po kompleksnejšem prostoru od zaprtega srednjeveškega vrta je renesanso gnala v »svobodno naravo«. Pomembna so postala razmerja med volumnom in ploskvijo, rastline pa so postale sredstvo za pridobivanje nekakšne višje oziroma arhitekturne oblike, ki ni imela nič skupnega z naravno morfologijo rastline. 15. in 16. stoletje sta privedla do želje po večjih doživetjih v prostoru, tako so mnogi lastniki vrtov že obstoječim zasnovam dodajali predele, kjer so »zbirali« eksotične rastline. V 18. stoletju je tudi na slovenskih tleh zrasla moč meščanstva in barok se je zadnji trenutek začel odmikati novim potrebam bogate buržoazije. Uvajanje tujerodnih rastlin na slovenskem ozemlju je postalo zelo pestro v drugi polovici 18. stoletja. Z razmahom angleškega krajinskega sloga v naše kraje se je uporaba eksot še povečala in višek dosegla v času poznoromantičnega eksotizma. Veliko več pozornosti je bilo posvečeno izboru rastlin kot jasnosti in kvaliteti zasnove parka.

Vpliv tujerodnih rastlin na vrtno oblikovanje Dobrilovič (2002: 66) opredeli na tri načine:

- dodajanje strnjenih nasadov k obstoječim ureditvam;
- vnašanje posameznih rastlin v obstoječe ureditve;
- uporaba tujerodnih rastlin v novi ureditvi, ki je prekrila predhodno.

Ugotavljamo, da so v Rafutskem parku tujerodne rastline prvotnega pomena, medtem ko so eksote v večini naših zgodovinskih vrtov predstavljale le razširitev oziroma dodatek k že obstoječi zasnovi, katere slogovna čistost se je s tem zmanjšala. Moda eksotizma je narekovala preprost koncept ureditve, ki naj bi poudaril prostorotvorni in vizualni učinek tujerodnih vrst rastlinja. Nastajale so zasebne parkovne površine, ki so bile namenjene le bivalnim potrebam in izkazovanju bogastva njihovih lastnikov. Tudi Anton Laščak je vrt imel le zase; eksote, ki si jih je lahko privoščil, pa so kazale na njegov visok položaj v takratni družbi ter skupaj z vilo odsevale orientalski značaj, ki ga je prinesel iz svojega delovnega okolja.

4.4 AVTOR IN NJEGOV OPUS

Mamić (2008b) beleži, da se je arhitekt Anton Laščak, ki je ustvarjal moderno podobo Kaira in Aleksandrije ter dosegel izredno visok položaj v egiptovski družbi, rodil slovenskim staršem v Gorici 21. septembra 1856. Po osnovni šoli in nemški realki je nadaljeval študij arhitekture na Dunaju. Mladi arhitekt se ni vrnil v rojstno Gorico, pač pa je po diplomi odšel v osrednjo Italijo. Deloval je v Rimu, Neaplju, Torinu in Perugi, leta 1882 pa je odšel v Aleksandrijo. Sklepamo, da ga je na Bližnji Vzhod privedlo zavedanje o velikih možnostih, ki so se mu tam ponujale kot mlademu arhitektu. Aleksandrija se je po odprtju Sueškega prekopa leta 1869 začela razvijati v veliko pristanišče, preko katerega je potekala glavna trgovina z Azijo. Ko se je v Egiptu začelo gibanje za neodvisnost, so ga Britanci s silo zatrli in pri tem razdejali veliko mest ter tako prevzeli nadzor nad trgovino. V razdejani Aleksandriji je Laščak dobil enkratno priložnost. Mesto je imelo kozmopolitski značaj, saj je bila v tem obdobju skoraj polovica prebivalcev tujcev. V poletnih mesecih se je pred vročino sem umaknil dvor z vlado in prav tako nekateri premožni Kairčani. Po obnovi je Aleksandrija dobila povsem evropski videz, ki so ji ga dali številni evropski arhitekti. Šest let, katera je preživel v Aleksandriji kot še mlad in neuveljavljen arhitekt, je bilo zanj zelo uspešnih. Ime si je ustvaril že s prvim delom, monumentalno galerijo Menasce (1883-85). Združil je stavbno tradicijo arabskih kratkih ulic in velemesta v pokrito nakupovalno ulico. Naslednji pomembni deli sta bili železniška postaja sv. Štefana Ramleh (1883-86) in palača Primi, ki sta obogateni z eksotičnimi motivi. Tu sta še vila Laurens (1887), ki je nastala po vzorih italijanske renesanse, vila Mazlum paše in vila bratov Karam (1884-85). Za premožnega Juda je Laščak projektiral štirietazni hotel Aghion, v katerem je danes sedež časopisa Al Ahram. Prve moderne stanovanjske hiše na Rue Sherif (1883) so prav tako delo Laščaka, kot tudi prvi stanovanjski blok z udobnimi stanovanji za višji sloj, ki je bil prava novost.

Slika 8: Galerija Menasce (Mamić, 2008a)

Slika 9: Cerkev El-Butrosia (Mamić, 2008a)

Leta 1888 se je Laščak vrnil v Italijo, najprej v Rim, in tu ustvarjal načrte večinoma za rojstno Gorico; leta 1889 pa ga najdemo v Neaplju, kjer se je navduševal nad arhitekturo takrat modne secesije. Leta 1890 je sodeloval na natečaju za rimsko sinagogo, ki jo je zasnoval v mavrskem slogu. To delo štejemo kot pomembno v njegovem opusu, saj se je prav pri sinagogi začel bolj zgledovati po orientalski arhitekturi (Mamić, 2008a).

Po ocenah Barillari (1998) se je Laščak že leta 1894 vrnil v Egipt, a tokrat v Kairo, in v tem obdobju doživel vrhunec svoje kariere. Najprej je delal kot arhitekt posameznih princev družine egiptovskega kediva⁵, kasneje za posamezne ministre in nekatere velike paše. Laščakova velika in prekipevajoča domišljija je v stiku z bogatimi naročniki dobila priložnost, da se izrazi. Turški, arabski in egiptovski vplivi so v povezavi z evropskim klasicizmom ustvarili nov arhitekturni slog – neoislamizem. Mamić (2008a) piše o tem, da je Laščak postal osebni arhitekt princa Saida Halima paše⁶, sina egiptovskega podkralja Mehmeda Alija paše, od tu naprej so mu bile odprte vse poti v najvišje kroge. Leta 1904 pa ga je doletela posebna čast. Postal je dvorni arhitekt egiptovskega kediva Abasa II. Hilmnija in podeljen mu je bil plemiški naziv »beg«⁷. S salamlikom⁸ (1907), ki je bil prvo Laščakovo delo po imenovanju za dvornega arhitekta, se je začelo obdobje umetnikovega neoislamizma. V konservatorskem načrtu (Konservatorski ..., 2008) za Rafutski park je v poglavju o arhitektovem življenju omenjenih še mnogo zelo pomembnih del. Mednje sodijo vila Zogheb (1898), ki jo je zasnoval skupaj z brati Batigelli, palača Zaafaran (1902), katera je služila kot kraljeva rezidenca ter palači Daira Džela Paša (1897) in Suarez (1898). Pomembna je tudi vila Saharia Asarafian (1910) in vila Tahra (1910-15) za princeso Amine, ki je znana po razkošnem marmornem stopnišču in alabastrnemu stropu.

Laščak ni ustvarjal le zasebnih palač in vil, podal se je tudi v sakralno arhitekturo, ki pa je bila sočasna italijanski arhitekturi. Lahko bi jo imenovali kolonialistična, saj je izražala poleg verskega čuta tudi politične želje države, ki je skušala postati velesila. V takem duhu je nastala El-Butrosia, pravoslavna koptska⁹ cerkev sv. Petra in Pavla (1911) v Abasiji. Eno najvidnejših del Antona Laščaka je nastalo v letih 1924-27, ko mu je bila naročena izdelava sedeža egiptovske nacionalne banke. Zasnoval je eklektično stavbo s tradicionalnimi neoislamskimi elementi na 2500 kvadratnih metrih površine. Palači se v glavni zasnovi kot v detajlih pozna evropska formacija arhitekta. Banka Misr stoji v središču Kaira in je ena od šestnajstih izbranih stavb, ki jih je Arabska Republika Egipt v zadnjem desetletju popolnoma obnovila. Lahko si predstavljamo pomen teh stavb, da jim država, ki ima ogromno propadajočih antičnih spomenikov neprecenljive vrednosti, nameni sredstva za obnovo (Mamić, 2008a; Mamić, 2008b).

⁵ kedív -a zgod., od 1867 do 1914 naslov za egiptovskega (SSKJ, 2005).

⁶ paša -e, zlasti v fevdalni Turčiji visok vojaški ali civilni oblastnik (SSKJ, 2005).

⁷ beg ali »bey« – visoki turški plemiški naslov. Naziv ni deden (za razliko od naziva paša) in ustreza našemu baronu (Mamić, 2008a).

⁸ salamlík – paviljon/recepcija na glavnem vhodu, ki namenjena samo moškim (Mamić, 2008a).

⁹ Kopti so potomci starih Egipčanov, ki so ostali kljub arabski naselitvi. Po zatonu Egipta so se helenizirali in privzeli krščanstvo (Mamić, 2008a).

Po raziskavah Mamića (2008a) je bil Laščak ob začetku prve svetovne vojne leta 1914, kot avstroogrski državljani prisiljen zapustiti Egipt, saj je italijansko državljanstvo sprejel komaj leta 1923. V tem obdobju se je s pomočjo prijateljev nastanil v Rimu in se veliko ukvarjal z urbanističnim načrtom za Gorico. Leto pred koncem vojne je Laščak ponovno izdelal urbanistični plan, tokrat za povojno ureditev svojega mesta, a tudi ta njegov projekt, kot že mnogi prej, ni bil sprejet. V svojem rojstnem kraju je uspel postaviti le vodnjak – obelisk, ki krasi podobo Podturna še danes.

4.5 VILA RAFUT, LAŠČAKOVA VILA

Po ugotovitvah Sapača (2010) je morda že v 16. ali 17. stoletju sredi zaokrožene zemljiške posesti na južnem pobočju kostanjeviške vzpetine nastala pristava, ki jo je v prvi polovici 18. stoletja imela v lasti rodovina Thurn. Najprej je imela stavba le gospodarsko funkcijo, na kar nakazuje tudi ime Pristava, pozneje pa so jo nadgradili v primestni dvorec. Kdaj natančno je iz pristave v dvorec preurejena stavba propadla in kakšna je bila njena podoba, žal iz literature ni moč ugotoviti.

Slika 10: Prikaz območja obdelave na vojaškem zemljevidu iz leta 1763-1787, kjer lahko vidimo Gorico z gradom ter samostan na Kostanjevici (Slovenija na vojaškem zemljevidu ... , 1997)

Arhitekt Anton Laščak je v bližino nekdanjega dvorca, a kar je pomembnejše, v bližino svojega rojstnega kraja, želel prinesiti delček lastnega uspeha, časti in

znanja. Tako se je leta 1907 odločil postaviti vilo na Pristavi pod kostanjeviškim samostanom, kamor je mnogokrat romal kot otrok (Mamić, 2008b).

Posestvo, ki ga je želel arhitekt Anton Laščak Beg, je bilo kupljeno s pogodbo 13. maja 1907 od dedičev Enrica Palma. Laščak je bil vpisan kot novi lastnik parcel 115/2 A in 239 B, ki se združujeta v posestvo št. 167 na Pristavi. Z nakupom parcele je dobil tudi dovoljenje za črpanje in hranjenje vode iz izvira na sosednji parceli v lasti družine Palm. Kljub poskusom, da bi gradbeno dovoljenje za vratarnico dobil prej, so Laščaku gradnjo vratarnice in vile odobrili hkrati 6. julija 1909 po predloženih načrtih. Tako je začel nastajati eden najbolj izrazitih primerov Laščakove neoislamske umetnosti (Archivio di Stato di Gorizia, 2011).

Obiskovalce vile in pripadajočega parka v eksotični ambient sprejme vratarnica - salamlik v neoislamskem slogu, ki ima v svoji osrednji osi portal z mavrskim lokom. Chiozza (2005) navaja, da objekt nosi akroterijsko okrasje, celotnega pa obrobja lesen izrezljan napušč. Zanimiv detajl predstavlja stenski mozaik v notranjosti vratarnice, kjer je z zidaki s stiliziranimi arabskimi črkami zapisano ime Laščaka in njegove žene. Z dvojnim drevoredom obdana vstopna pot vodi do serpentinaste poti, ki se vzpenja po parku vse do vile. Skrbno načrtovana, med leti 1909 in 1914 zgrajena vila, predstavlja edini primer romantične historicistične rezidenčne arhitekture. Sapač (2010) opozarja, da sta z dvorcem Jelše pri Šmarju edina primera te arhitekturne slogovne usmeritve v Sloveniji ter ena redkih v Evropi.

Slika 11: Vila Francetti-Frova na ulici XX. Settembre v Milanu, 1895-96 (Vecchia Milano, 2011)

Chiozza (2005) meni, da vkljub orientalskemu okrasju arhitektonska kompozicija vile s parkom sledi zahodnemu konceptu oblikovanja v prvih desetletjih 20. stoletja. Zgled naj bi Anton Laščak našel na enem izmed svojih številnih potovanj. Vila Francetti – Frova, ki jo je v Milanu leta 1897 zasnoval arhitekt Sebastiano Giuseppe Locati, je zagotovo začela buriti Laščakovo domišljijo, a končni navdih je arhitekt dobil v Kairu, kjer je 17. maja 1909 dokončal načrt rafutske vile.

Kot opaza tudi Chiozza (2005), vila izstopa iz parkovne vegetacije, saj so njeni zidovi grajeni iz rdeče opeke. Stavba temelji na podstavku iz svetlega umetnega kamna, materiala, ki je bil uporabljen tudi za prevleko iz fasade izstopajočega volumna. Desno stran tega telesa krasi dve etaži visoka »školjka« glavnega vhoda, ki se zaključuje s polkupolo, podprto s stalaktiti. Vila ponuja mnogo zanimivih podrobnosti, kot je na primer trifora z razpolovljenima zunanjsima odprtinama, moreškimi loki in motivom vozla na sredini. Nabor oken je zelo raznolik; od tridelnih z zašiljenimi oboki, takih, ki jih krasijo štukature in kovano okrasje, pravokotnih v drugem nadstropju ter okna v tretji etaži, ki je spremenjeno v balkonček. Balkon je delno zakrit in po mnenju Mamića (2008b) narejen po zgledu balkonov iz starega Kaira, kjer so ženske lahko gledale v svet le skozi leseno »tančico«.

Element vile, ki ga ne moramo spregledati, je seveda karakterističen, 23m visok stolp, tipičen za indo-muslimansko umetnost. Tako imenovani minaret je oblečen z zidaki in se zaključi z betonsko kupolo, okrašeno s ploskim reliefom. Na sredini stolpa se razpira prostorna loža, podprta z zvonasto venčno polico in obrobljena z leseno ograjo. Od tod se odpira sijajen pogled na celotno Gorico (Chiozza, 2005).

Slika 12: Fotografija Laščakove vile ob koncu njene izgradnje (Chiozza, 2005)

Chiozza (2005) opozarja tudi na masiven kotni steber (ki danes zaradi zazidav teras ni viden), nad katerim je kapitel¹⁰, ki spominja na lotosov cvet. Vsa cvetlična secesijska ornamentika vile je občutila orientalski vpliv, saj jo je Laščak dopolnjeval z geometrijskimi motivi. Arabski zgled vile pa še poudarja lesen, izrezljan napušč. Perforiran les vsebuje trikotnike, ki simbolizirajo popolnost in celovitost, katero je v vsakem detajlu hotel ustvariti arhitekt.

V nasprotju z zunanostjo vile je pri razporeditvi prostorov v notranjosti Laščak dajal prednost preprostosti in premočrtnosti. To dokazujejo tlorisi treh etaž, ki so skoraj povsem enaki, kar pa je poenostavilo tudi nosilno konstrukcijo objekta (priloga A). Zanimivost predstavlja le lateralno postavljen glavni vhod na izbočenem delu fasade. Portal je obrnjen tako, da sprejme obiskovalce, ki do vile dostopajo peš skozi park. Tako se izkušnja, ki se začne skozi razkošen mavrski obok, tudi zaključi s polkrožno nišo v orientalskem slogu (Chiozza, 2005).

¹⁰ kapitel -a m (e) um., zgornji zaključni del stebra (SSKJ, 2005).

4.6 RAFUTSKI PARK

Ob razmišljanju Jegliča (1943) lahko ugotovimo, da v širšem pomenu beseda vrt zajema vse vrtno ureditve, ne glede na njihovo velikost in tako zajema tudi današnji park. Park je bilo prvotno poimenovano lovno območje na gosposkih posestvih, ki je zajemalo travnike, pašnike, gaje, gozd ... skratka različne krajine. Del parka, ki naj bi služil gospodi za zabavo, so še posebej skrbno ogradili in namenu primerno uredili; obdržal je ime »grajski park«. Iz slikovitih lovskih parkov se je razvil tudi angleški park 18. stoletja. Ta je počasi prerasel v lepotni park in nazadnje v socialnega, ki je rahljaj strukturo novo nastajajočih milijonskih mest. S tem se je nekoliko izgubil prvotni pomen parka.

Skupno točko vrta in parka lahko najdemo prav v grajskem parku. Vrt, kot ga dojemamo danes, predstavlja razširitev stanovanjskih prostorov na prosto. Prav tako je bil grajski park namenjen preživljanju časa gospode zunaj. Obe pojmovanji bi lahko opisali kot del bivalnega prostora, ki ga človek loči od okolice za svoje potrebe (Jeglič, 1943).

4.6.1 Nastanek Rafutskega parka

Lega rafutskega kompleksa je izjemna. Kot Ogrin (1993) pojasnjuje načela Leona Battista Albertija (1404-1472) zapisana v knjigi *De Re Aedificatoria*, je že iz antike znano, da je najbolje graditi vilo na griču s prostranim panoramskim razgledom in jo čimbolj spojit z vrtom. Lahko bi rekli, da je Laščak do potankosti upošteval te nasvete. Le nekaj minut iz središča mesta, a vseeno sredi zelenja, pod kostanjevskim samostanom, s pogledom na Gorico in grajski grič, je postavil svojo vilo. Tudi Lah Sušnik (2009) razlaga o domišljenem pristopu postavitve vile in parka v prostor, z jasno idejo povezanosti vrta in objekta v celoto, tako z oblikovalskega kot prostorskega vidika.

Lah Sušnikova (2009) ocenjuje velikost celotnega parka na približno 3 hektare kar še danes predstavlja največjo načrtovano parkovno površino na goriškem. Laščakov park zaobjema približno polovico tega in se razteza po razgibanem terenu, ki poskrbi za zanimivo, a oteženo berljivost zasnove. Tako parka ne dojamemo v celoti, ampak ga odkrivamo postopoma. Za zahodni del parka žal nimamo podatkov, lahko pa z gotovostjo trdimo, da vzhodni del ni nastal naključno, ampak je delo arhitekta Antona Laščaka. Oblikovan je na enak način kot »stanovanjski objekt«, kar je značilno za začetek 20. stoletja. Dobrilovič (2002) meni, da so uporaba elementov tujih dežel v arhitekturi, splošen gospodarski in kulturni razvoj, napredek tehnologije in s tem vse večja pretočnost blaga okoliščine, ki so vplivale tudi na vse večjo uporabo tujerodnih rastlin. Tako je Rafutski park izjemen tudi v svoji dendrološki pestrosti.

4.6.2 Opis Rafutskega parka

Makadamska pot z nekoč dvojnimi drevoredi nas pospremi od vhoda do razcepa za peš dostop po stopnišču. Možen je tudi avtomobilski dostop po ovinkasti cesti,

ki se vzpenja vse do vile na vrhu griča. Serpentinasta pot ustvarja zanimivo, skoraj pitoreskno doživljanje prostora, saj se pogledi in zorni koti neprestano spreminjajo. Zasnova parka izhaja iz prostorskih danosti ter oblike posestva. Tako je Laščak nagib terena premostil z vijugasto potjo, ki pa služi tudi povečevanju dostopa do edinega primera neoislamske arhitekture v širšem prostoru. V kontrast organsko izpeljani poti so bile v parku skupine vegetacije ortogonalno zasajene, s približevanjem vili pa se je ta značilnost rahljala.

Slika 13: Laščakova skica Rafutskega parka datirana 17.5.1909 v Kairu (Archivio di Stato ..., 2011)

Nasprotje vijugasti poti predstavlja tudi cik-cakasto izpeljano stopnišče. Naloga poti v Laščakovem parku ni le povezati vhod z vilo, ampak obiskovalca voditi po parku, da bo čim več videl in doživel. Ogrin (1993) meni, da tako izpeljane poti pripravijo gledalca do tega, da zajame veliko več pogledov, kot če bi hodil naravnost. Z obiljem vidnih vtisov, ki jih obiskovalec prejme, pa se iz manjšega prostora ustvarja večji in bolj zanimiv prostor.

Iz Laščakove skice parka je razvidno, da naj bi bila celotna pot namenjena avtomobilskemu dostopu obdana z nižjo živo mejo, prav tako kot druga polovica stopnišča, ki se konča z rezano živo mejo iz pušpana. S tem je dostop do vile in njenega glavnega vhoda ponovno poudarjen.

Ohranjena parkovna oprema, ki je razporejena po parku, je v skladu z arhitekturnim oblikovanjem vile, ki vlada v prostoru. Beton je v danem spomeniškem kompleksu material, ki se je na tem območju prvič uporabil v prefabricirani obliki. Vsi deli, ki so bili potrebni za gradnjo vile, kot tudi elementi zunanje opreme, so bili izdelani v Egiptu in prepeljeni na Rafut. Nekatere betonske dele vile, ki so bili porušeni v prvi svetovni vojni, je arhitekt Laščak »razstavil« v park in ga poimenoval »park spominov« (Konservatorski ..., 2008).

Park vsebuje nekaj zanimivih elementov, ki predstavljajo pogosto uporabljene prvine v krajinsko arhitekturni umetnosti. Na sredini stopnišča se pojavi s pergolo pokrito počivališče. Dve betonski klopi omogočata počitek, z glicinijo prepletena pergola pa zagotavlja prijetno senco in v času cvetenja omamen vonj. V parku se nahaja še eno zanimivo počivališče. Kalup, uporabljen za ulitje kupole stolpiča, je Laščak opremil s klopema in postavil v park. Tako je obiskovalcem omogočen postanek, predvsem pa pobje opazovanje orientalsko-secesijskega reliefa, ki krasi minaret. Polkupolo, ki po mnenju Mamića (2008b) spominja na mameluške grobnice, lahko interpretiramo tudi kot nekakšno grotto¹¹, ki je v renesančnih vrtovih pogosto uprizarjala motive antičnega bajeslovja ali pastoralne poezije.

Slika 14: S pergolo pokrito počivališče

Slika 15: Kalup, preoblikovan v počivališče

O eklektičnem Rafutskem parku Lah Sušnik (2009) meni, da v kontekstu slovenske vrtnoarhitekturne dediščine predstavlja edinstven dosežek v ožjem in širšem prostoru. Ocenjevanje oblikovanja v času, ko se je ustvarjalo z združevanjem različnih slogovnih značilnosti, je lahko zelo specifično. Nov žanr je dopuščal izjemno veliko svobode pri ustvarjanju, a s tem se je povečala tudi možnost neuspeha. Na to so neprestano opozarjali predvsem strokovnjaki, ki niso bili naklonjeni eklekticismu. Laščakov park nam priča povsem eksotično vzdušje in zanimivo izkušnjo, kar ga uvršča med uspešno oblikovane zasnove.

Dela, na katera je vplivalo več različnih stilskih značilnosti, združujejo vse uporabljene elemente v nov žanr. Številni elementi pričajo o polistilizmu obravnavanega parkovnega kompleksa. Vstopno alejo, ki predstavlja edino os v zasnovi, lahko pripišemo strožjim zgodovinskim obdobjem, kot je bil barok. Razpotje, ki nam prek različnega dostopa ponuja dve možnosti doživanja parkovne zasnove, je najpogostejše zaslediti v kitajskih vrtovih, kjer s tem prijemom percepcijsko povečajo prostor. Angleški krajinski slog predstavlja osnovo eklektičnim parkom, podpirajo ga predvsem travnate jase, vodni elementi in v gruče sajena vegetacija. Poseben pa je tudi kalup, ki se pojavi v parku kot nekakšna grotta. Kot ugotavlja Ogrin (1993), je zanimivo to, da se je motiv grotte zelo dobro prilegal tako vrtovom renesanse in baroka, kot tudi kasnejšemu

¹¹ grotta *it.* – V krajinskem oblikovanju izraz za vrtni element podoben jami ali votlini, ki se je pojavljal v renesansi, baroku in nadaljeval v romantičnih zasnovah angleškega krajinskega sloga.

krajinskemu slogu. Eksotične rastline v parku sodijo že v čas romantičnega oziroma pitoresknega parka, nasade bambusa pa lahko pripišemo deželam Daljnega Vzhoda. Secesijska neoislamska vila dopolni park še z orientalskimi motivi in tako je eklekticizem popoln.

4.6.3 Dendrološka vrednost parka

Rafutski park je zaradi znanstvenih, gozdno-gospodarskih, estetskih in turističnih razlogov že od leta 1952 zavarovan kot naravna vrednota (Odločba o zavarovanju ..., 1952).

Pegan (1991) razloži, da je bil najprej zavarovan le zahodni del parka, kasneje pa še del, ki ga je zasnoval Laščak. Zahodni del območja je imel prednost pri zavarovanju, saj premore veliko število tujerodnih dreves in grmovnic, med njimi tudi mnogo klimatsko zahtevnih. Obstoj in bujno rast le-teh omogočajo zelo ugodna mikroklima, ki je značilna za to območje, ter ustrezna pedološka podlaga in zadovoljive hidrološke razmere.

Prav pestrost vegetacije je to, kar daje Rafutskemu parku vrednost. Čeprav je Rafutski kompleks v celoti zavarovan kot naravna in kulturna vrednota, nam gozdarska in naravovarstvena stroka ponujata tudi vrednotenje posameznih drevesnih vrst. Pravilnik o določitvi in varstvu naravnih vrednot (2004) beleži skupno 8096 naravnih vrednot, od tega 2597 drevesnih, kar predstavlja 32 % vseh. Mnoge drevesne naravne vrednote se pojavljajo v kombinaciji z ekosistemskimi, botaničnimi, zoološki ali krajinskimi vrednotami. Pogosto pa izjemna drevesa na območjih oblikovane narave žal niso zajeta v popise.

Zakon o varstvu naravne dediščine (2004) podaja osem strokovnih meril, po katerih se določa naravne vrednote: izjemnost, tipičnost, kompleksna povezanost, ohranjenost, redkost, ekosistemska, znanstveno-raziskovalna in pričevalna pomembnost. Zakon ocenjuje vse vrste naravne dediščine z enakimi merili. Pogosto je določena merila težko določiti pri drevnini, zato Habič (2006) v svojem magistrskem delu predlaga nekoliko spremenjene kriterije za vrednotenje drevesnih naravnih vrednot:

1. **izjemna debelina** predstavlja obseg debla, ki se meri na višini 1,30 m pravokotno na njegovo os. Kot podlaga temu se upošteva podatke o obsegih dreves, ki so določene za naravne vrednote ter mejne vrednosti za posamezno vrsto.
2. **izjemna višina** je določena z merjenjem (približne ocene ni priporočljivo upoštevati). Mejna vrednost se določi na podlagi podatkov o višinah najvišjih dreves posamezne vrste, ki so opredeljena kot naravne vrednote, ter podatkov o višinah, ki jih lahko dosežejo drevesa posamezne vrste.
3. **izjemen habitus** najpogosteje kaže na vitalnost drevesa. Po habitusih tudi najlažje ločujemo vrste med seboj in določamo njihovo »pravilnost«. Drevesa z izjemnimi habitusi značilne oblike ali pa z zelo izstopajočimi in drugačnimi habitusi se ohranjajo kot zanimivost.

4. **kompleksna povezanost** je sestavljeno merilo vrednotenja izjemnih dreves. Upoštevati je potrebno vse, s čimer je drevo v korelaciji. Če drevo raste na že zavarovanem območju, se tudi njemu dodeli enako stopnjo zavarovanja (lokalno/državno). Kompleksna povezanost se pa nanaša tudi na nerazdružljive skupine dreves ali drevesa, ki so zraščena skupaj.
5. **redkost** se lahko nanaša na redkost drevesne vrste ali redkost druge značilnosti (načina rasti ipd.). Določa se tudi glede na velikost območja. Vrste ali pojavi, ki so redki na območju celotne države, predstavljajo absolutno redkost, tiste, ki so redki na določenem zaključenem območju, pa označimo z relativno redkostjo.
6. **ekosistemski pomen** se upošteva, ker so drevesa del drugih ekosistemov. Pomembno je določiti, v kakšnih ekosistemih oziroma okoljih so ta drevesa nepogrešljiva, in če jim lahko pripišemo posebno vrednost. V to skupino lahko umestimo posamezna drevesa, ki rastejo v kulturni krajini, v koridorjih, drevesa, ki preprečujejo erozijske procese, ter drevesa, ki izboljšujejo klimo v grajenem okolju.
7. **pričevalni pomen** naravne dediščine je najpogostejše povezan s kulturno dediščino in odnosom ljudi do določenih dreves. V ta kriterij sodijo drevesa ob arhitekturnih in arheoloških spomenikih, mogočna vaška drevesa itd.
8. **estetski pomen** drevesa lahko določimo z vidika slikovitosti, krajinskega vidika ali »olepšanja« prostora, v katerega je umeščeno.

Habič (2006) vsak kriterij razdeli na podrazrede in mu pripiše točke. Te vstavi v podane matematične izraze in tako naj bi dobili najbolj celovito in objektivno oceno vrednosti posameznega drevesa.

Rafutski kompleks ponuja mnogo izjemnih primerkov drevnine. Ker popisi naravnih vrednot izvezemajo vrednotenje oblikovane narave, sem skušala vrste iz popisa rastlin ovrednotiti sama po zgoraj navedenih merilih. Ocenjevanje je nestrokovno in morda nekoliko subjektivno, a menim, da lahko pripomore k dojetanju dendrološke vrednosti Rafutskega parka.

Preglednica 2: Vrednotenje vegetacije Rafutskega parka po merilih, ki jih predlaga Habič (2006)

št. v popisu	rastlinska vrsta	kriteriji							
		1	2	3	4	5	6	7	8
1	<i>Magnolia grandiflora</i>		+	+	+			+	+
2	<i>Cupressus sp.</i>		+	+	+	+		+	+
3	<i>Quercus ilex</i>		+	+	+	+		+	+
4	<i>Eriobotrya japonica</i>				+			+	+
5	<i>Pinus taeda</i>			+	+	+			+
6	<i>Eleagnus pungens</i>				+		+	+	+
7	<i>Pittosporum tobira</i>			+	+				+
8	<i>Cupressus arizonica</i>		+	+	+	+		+	+
9	<i>Taxus baccata</i>				+				+
10	<i>Quercus suber</i>		+		+	+		+	+

»se nadaljuje«

»nadaljevanje«

št. v popisu	rastlinska vrsta	1	2	3	4	5	6	7	8
		kriteriji							
11	<i>Umbellularia californica</i>				+				+
12	<i>Cryptomeria japonica</i>			+	+	+		+	+
13	<i>Chamaecyparis lawsoniana</i>		+	+	+			+	+
14	<i>Magnolia x soulangeana</i>				+				+
15	<i>Taxodium distichum</i>		+		+		+		+
16	<i>Ligustrum lucidum</i>			+	+				+
17	<i>Mahonia bealei</i>				+				+
18	<i>Viburnum tinus</i>				+				+
19	<i>Juniperus sp.</i>			+	+				+
20	<i>Cercis siliquastrum</i>				+				+
21	<i>Abies pinsapo</i>			+	+	+		+	+
22	<i>Cedrus atlantica</i>			+	+	+		+	+
23	<i>Chamaerops humilis</i>			+	+	+		+	+
24	<i>Bambusa sp.</i>				+	+	+		+
25	<i>Robinia pseudoacacia</i>				+				+
26	<i>Platanus acerifolia</i>		+		+				+
27	<i>Cunninghamia lanceolata</i>			+	+	+		+	+
28	<i>Rhododendron catawbiense</i>		+		+			+	+
29	<i>Elaeagnus sp.</i>				+				+
30	<i>Miscanthus sinensis</i>				+				+
31	<i>Berberis sargentiana</i>				+				+
32	<i>Pinus wallichiana</i>			+	+	+		+	+
33	<i>Hydrangea sp.</i>				+				+
34	<i>Larix decidua</i>				+				+
35	<i>Acer platanoides</i>				+				+
36	<i>Pterocarya fraxinifolia</i>				+				+
37	<i>Pinus pinea</i>		+	+	+	+		+	+
38	<i>Quercus rubra</i>	+	+	+	+		+	+	+
39	<i>Wisteria floribunda</i>	+			+			+	+
40	<i>Picea pungens</i>				+			+	+
41	<i>Aesculus hippocastanum</i>		+	+	+			+	+
42	<i>Berberis sp.</i>				+				+
43	<i>Sequoiadendron giganteum</i>	+	+		+	+		+	+
44	<i>Pyrachanta sp.</i>				+				+
45	<i>Aucuba japonica 'Variegata</i>				+			+	+
46	<i>Prunus laurocerasus</i>				+				+
47	<i>Buxus sp.</i>				+				+

Vsa obravnavana drevnina je kompleksno povezana (4) v celoto, saj gre za parkovni kompleks. Prav tako ima vsak primerek estetski pomen (8), ker so prav ta mogočna drevesa posebnost Rafutskega parka. Tujerodne vrste so od vedno

pokazatelj družbenega položaja lastnika posesti, zato je drevnini pogosto pripisan tudi pričevalni pomen (7). Nekaj dreves je ocenjenih kot izredno redkih vrst, kamor spadata hrast plutovec (*Quercus suber*) in kafrovec (*Cinnamomum camphora*), ki ga pa žal ni več. Številne so tudi vrste, ki so redke le na tem območju. Dimenzije dreves so le ocenjene, vrednotenje pa upošteva tudi »občutek majhnosti«, ki ga človek dobi v bližini mogočnih dreves.

Rafutskega parka seveda ne ohranjamo kot posamezna vredna drevesa, ampak kot celoto – zgodovinski park, kjer izjemna drevesa predstavljajo poudarke v prostoru in so mogoče razlog več za obisk.

Zavedanje, da park lahko uporabimo za znanstveno proučevanje in raziskovanje, priča o njegovi izjemnosti. Zapis iz leta 1952 o možnosti turizma pa kaže na privlačnost parkovne površine. Rastline, ki so v našem okolju tuje, v parku delujejo kot celota in obiskovalcu ponujajo povsem eksotično izkušnjo. Tako »domače« okolje nenadoma postane zanimivo, neobičajno in privlačno.

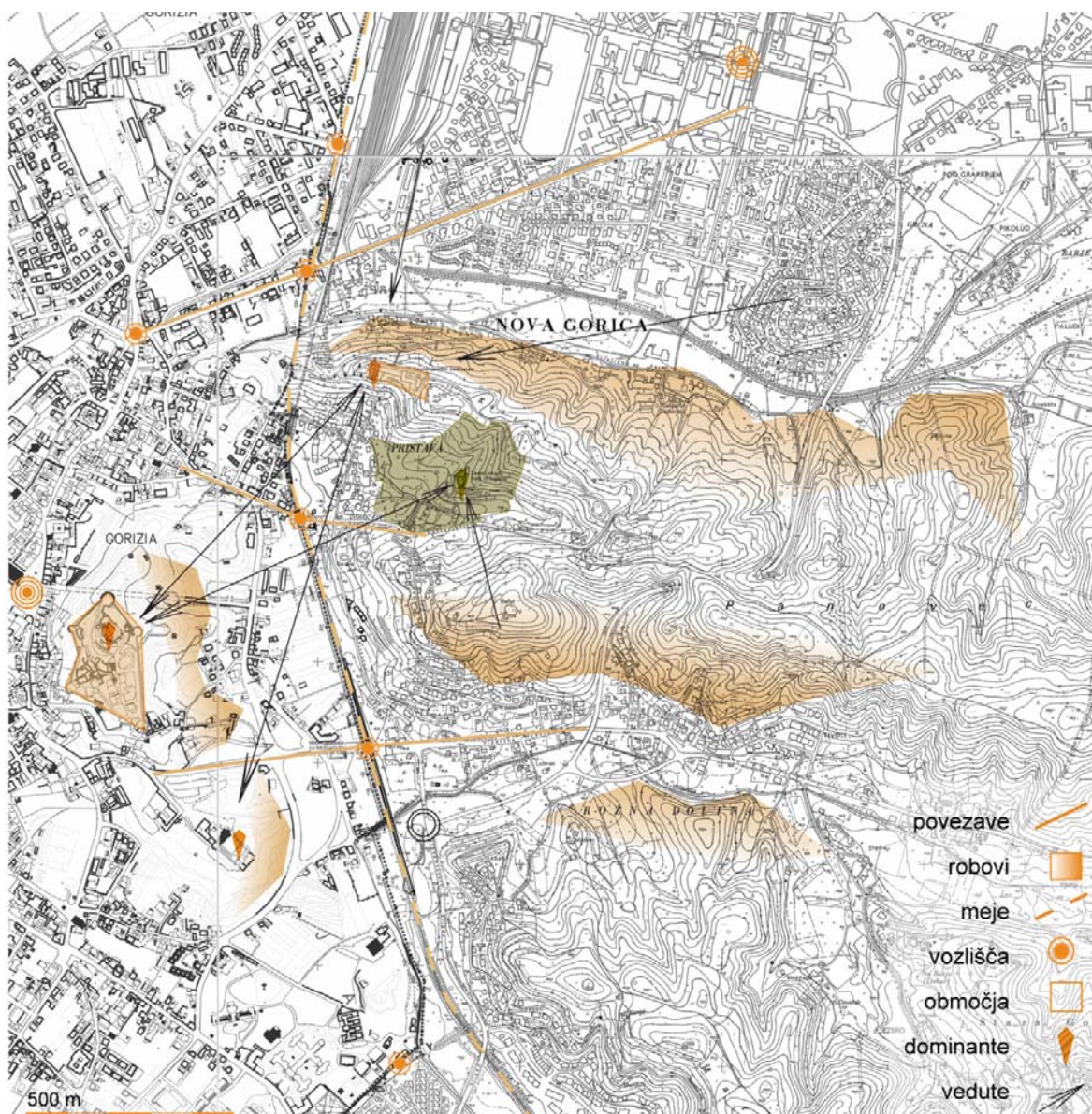
5 PROSTORSKE ANALIZE IN INVENTARIZACIJA OBMOČJA OBDEVALE

V procesu raziskovalnega dela smo z različnimi prostorskimi analizami opredelili in spoznali prostorske danosti obravnavanega območja. Naravne danosti so bile opisane in ugotovljene z inventarizacijo geomorfoloških, klimatskih, hidroloških in vegetacijskih značilnosti ter pregledom izoblikovanosti terena.

5.1 OBMOČJE OBDELAVE

Rafutski park se nahaja jugozahodno od centra Nove Gorice, na prisojnem pobočju Kostanjeviškega hriba. Območje bi lahko definirali kot suburban prostor obeh Goric, kamor so že na začetku prejšnjega stoletja italijanski meščani locirali svoje vile. Teren gravitira k italijanski Gorici. Že sama oblikovanost reliefa obravnavano območje percepcijsko oddaljuje od Novogoričanov, je pa zato morda nekoliko bolj ponujeno prebivalcem Gorice, Pristave, Rožne doline in Šempetra. Ni primarnega pomena ugotoviti, od kod bo prihajala večina obiskovalcev parka, ampak park urediti tako, da bo ustrezal najširšemu krogu morebitnih uporabnikov.

Seveda k izboljšanju komunikacije pripomore tudi koncentriranje ljudi ob vozliščih in direktne prometne povezave čez mejo, ki je danes prosto prehodna.

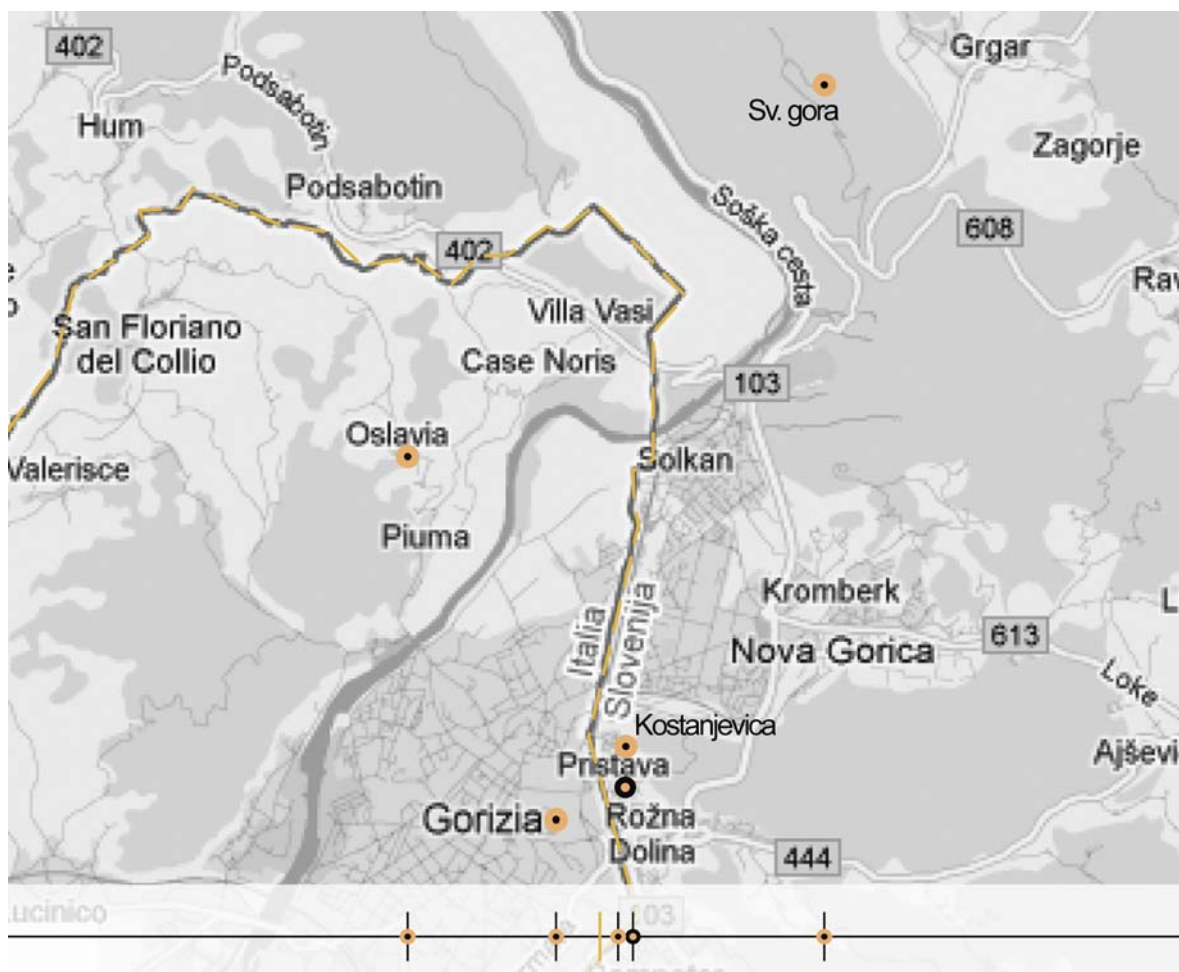

Slika 16 : Prikaz vizualno-likovne analize (podloga: TTN5 ..., 2011)

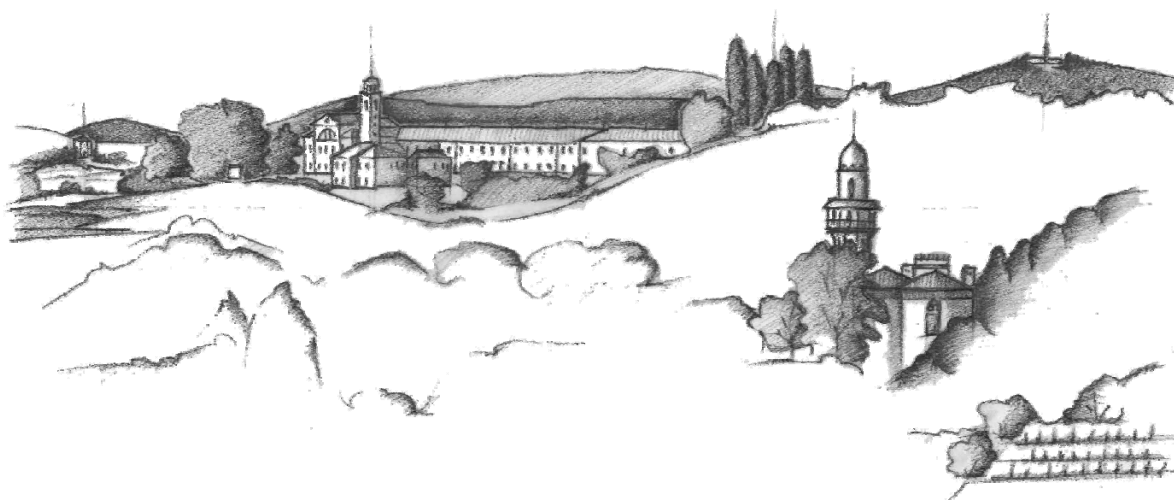
Vidni stik s prostorskimi dominantami, kot je goriški grad na italijanski strani, poudarja izjemnost območja in navezuje pomemben stik čez mejo. Pomembno ozadje Laščakovi vili nudita tudi kostanjeviški samostan v neposredni bližini ter nekoliko bolj oddaljen, a jasno čitljiv prostorski poudarek bazilike na Sveti gori. Na burno zgodovinsko dogajanje tega območja nas opomni kostnica v Oslavju, ki je posvečena padlim italijanskim vojakom na Soški fronti.

Iskra K. Obnova Rafutskega parka pri Novi Gorici.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2012

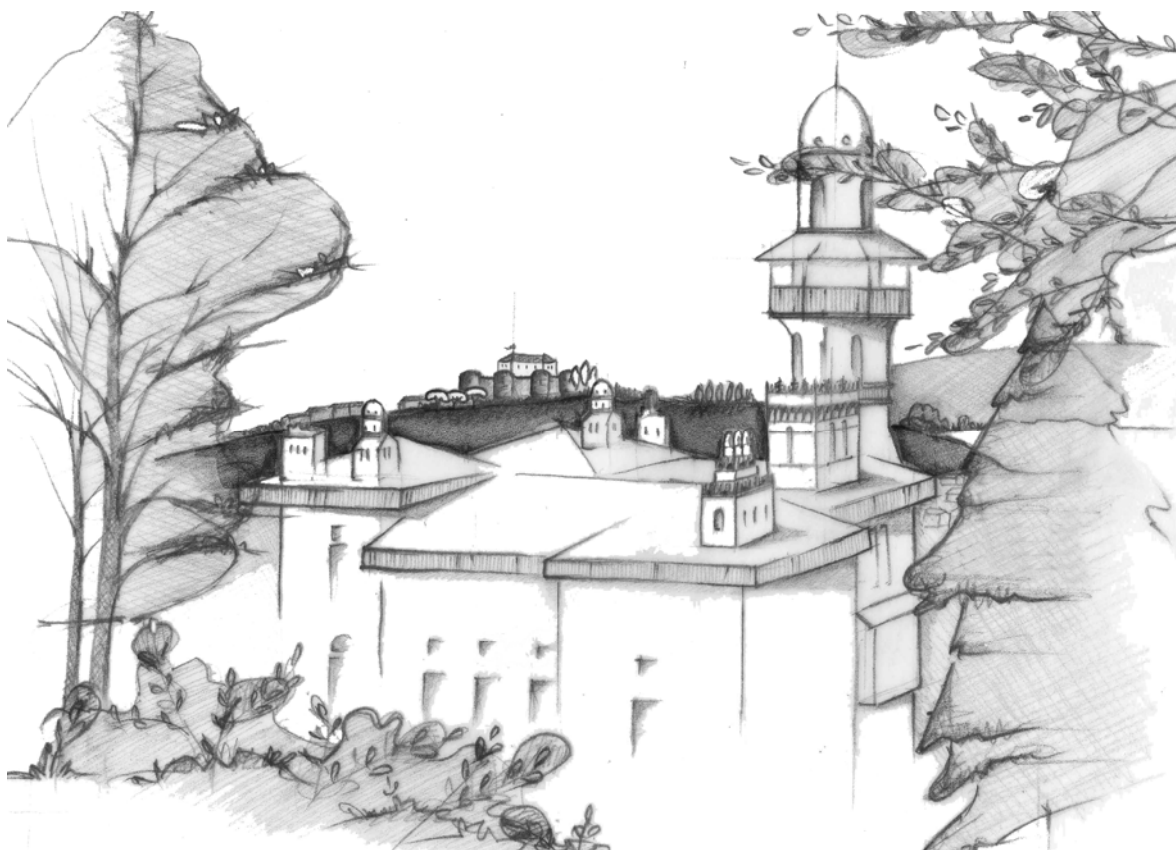
Slika 17: Kartografski prikaz kulturno-zgodovinskih točk, ki ustvarjajo vizualni kontekst Rafutske vile (podloga: Google Earth, 2011)

Slika 18: Skica pogleda iz griča Rafut na Laščakovo vilo in obdajajoče kulturno zgodovinske elemente (od leve proti desni: kostnica v Oslavju, kostanjeviški samostan, bazilika na Sv. gori)

Iskra K. Obnova Rafutskega parka pri Novi Gorici.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2012

Slika 19: Skica ponovno odprte vedute izza Laščakove vile na goriški grad

Slika 20: Razglednica, poslana leta 1934 z motivom Laščakove vile in kostanjeviškega samostana (Archivio di Stato ... , 2011)

Pomen samega območja in Laščakove vile, tako v družbenem kot estetskem pogledu, se kaže tudi v tem, da je bil ta primestni predel motiv na razglednicah takratnega časa.

5.2 NARAVNE DANOSTI

Preden se lotimo obnove Rafutskega parka, je pomembno poznati naravne danosti območja. Prav naravne značilnosti so tiste, ki Rafutskemu parku dovoljujejo to posebnost in eksotičnost, katero premore. Zelo ugodne rastne razmere omogočajo bujno rast vegetacije, hkrati pa mila klima danega območja ponuja več možnosti za izvajanje različnih aktivnosti.

Odmaknjenost na pobočje s širnim razgledom in milo klimo, ki omogoča rast tudi tujerodni vegetaciji, so lastnosti, ki jih je ustvarila narava sama, arhitekt Laščak pa jih je s pridom izkoristil.

5.2.1 Reliefne in geomorfološke značilnosti

Širši okvir obravnavanega območja predstavlja hribovit del, ki objema skoraj izravnano površje Goriške ravnin. Sever Goriške nižine zapirajo hribi Sabotin na desnem bregu Soče ter Skalnica, Škabrijel in Sv. Katarina na levem bregu. Te vzpetine predstavljajo skrajni zahodni del Trnovske planote, ki ga zaznamuje kraški relief. Tu apnenčasta pobočja ob vznožjih prehajajo v mehak fliš. V širše območje Nove Gorice spada tudi spodnji del Vipavske doline. Vse do izliva Vipave v Sočo je dolina razgibana s flišnimi sedimenti, katere je mreža potokov močno preoblikovala in razčlenila. Tako je Kostanjevica (143 m) ločena od Rafuta (174 m) in Panovca (193 m) ter Sv. Marka (227 m) in Stare gore (190 m). Zaradi skromnih višin gričev prevladujejo blage reliefne oblike položnih pobočij in položnih vrhov, ki so še danes večinoma prekriti z nizkim gozdom akacije in hrasta. Izoblikovanost terena so že v preteklosti izrabili za potek cest, tako ceste iz Gorice vodijo prav po teh »dolinah«. Kot posebnost na tej pedosekvenci lahko omenimo postavitev naselij in obdelovalnih površin na hrbet gričev, medtem ko so strmejša pobočja redko poseljena (Geografski atlas Slovenije, 1998; Melik, 1960).

5.2.2 Klimatske značilnosti

Gams (2005) pojasnjuje, da je Goriška na jugozahodu reliefno popolnoma odprta proti morju in tako dotekajo k nam vplivi mediteranskega podnebja. Ker ima goriško podnebje poleti zelo sredozemski značaj, pozimi pa veliko bolj celinskega, ga umeščamo v zaledno submediteransko podnebje.

Zaradi blažilnega učinka morja so temperature na tem območju v primerjavi z ostalo državo nekoliko višje jeseni in pozimi, obratno pa je v toplejši polovici leta. Ugodne temperature in posledično daljša vegetacijska doba omogočata rast termofilnih rastlinskih vrst. Tudi padavine, razbrane s padavinske karte (2011) kažejo na submediteransko podnebje, čeprav povprečje ustreza slovenskemu s 1500 mm padavin letno. Izrazit jesenski in pozno pomladanski višek padavin, ter zimski in poletni minimum, pa že bolje prikazujeta vez s Sredozemljem. Taka razporeditev padavin po letnih časih je primerna predvsem za kmetijstvo, a slabost junijskih padavin je, da nastopijo predvsem v obliki ploh in neviht z veliko možnostjo toče in močnega vetra (Gams, 2005).

5.2.2.1 Veter

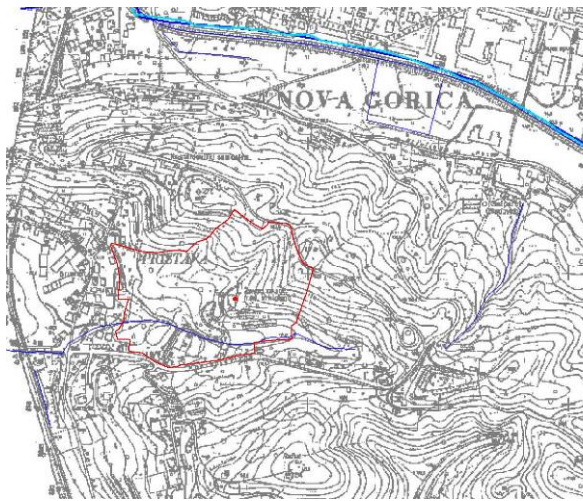
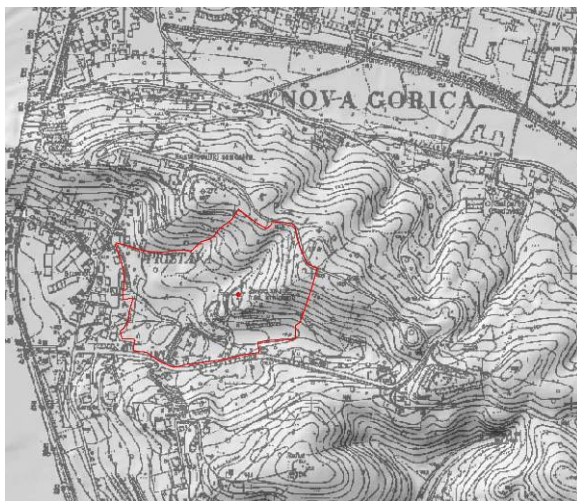
Vrišer (1959) meni, da je eden pomembnejših dejavnikov za klimatske razmere na Goriškem veter. Burja¹² tod najpogosteje piha iz severovzhoda. Najmočnejše jo občutimo v zimskem času, je pa prisotna vse leto. Veter najmočnejše piha na Solkanskem polju, kjer se preko planot privali mrzel kontinentalni zrak. Kostanjevica je tista ovira, ki oslabi ali celo zadrži burjo, saj je onstran hriba skoraj ne občutijo.

Zavetje, ki ga ustvarja Kostanjeviški grič, večja prožnost programov Rafutskega parka tudi v hladnejši polovici leta.

5.2.3 Hidrološke značilnosti

Po besedah Melika (1960) okvir novogoriškega območja na zahodu postavlja reka Soča, ki pri Solkanu prestopi mejo in nadaljuje po italijanski strani. Tudi po prehodu na Goriško polje reka ohranja gorski značaj z brzicami in mestoma naravno izoblikovanimi bregovi. V tem delu je privlačna za kajakaše, sprehajalce, kopalce pa tudi ribiče in turiste. Na severovzhodu, ob vznožju Trnovskega gozda, prihaja v obliki kraških izvirov na dan največ vodotokov, ki prepredajo Vipavsko dolino. Prav čez Goriško ravan teče potok Koren, katerega regulacije so se začele z začetkom gradnje mesta.

Manjši potok prečka tudi območje obravnave. Teče v smeri vzhod – zahod, vzdolž celotnega zemljišča v južnem delu parka. Po navajanjih Pegana (1991) in prebiranju temeljnega topografskega načrta je, prav tako v južnem delu, mogoče razbrati jezerce. Vodno telo ledvičaste oblike naj bi zavzemalo površino veliko skoraj pol hektara.

Slika 21 in 22: Prikaz morfologije terena ter vodnih teles na topografskem načrtu (ARSO, 2011; podloga: TTN5 ..., 2011)

¹² burja -e ž (u) – močen severovzhodni veter (SSKJ, 2005)

5.2.4 Vegetacijske značilnosti

Vrišer (1959) razlaga, da se je bilo pri iskanju lokacije za razvoj Nove Gorice potrebno ozirati tudi na rabo tal. Tako so na izjemno rodovitnem Šempetrskem polju nadaljevali z vrtnarsko tradicijo, novo mesto pa postavili na zamočvirjenih kislih travnikih. Prvotno rastje območja Nove Gorice je zaradi goste poselitve in zmanjšanja obdelave zemljišč močno spremenjeno. Naravno rastlinje je ohranjeno le še na določenih gričevnatih predelih, ki so nezanimivi za pozidavo in kmetijstvo. Večje gozdno območje, danes poraslo večinoma z akacijo, rdečim hrastom ter nekaterimi tujerodnimi vrstami, se nahaja na območju Panovca. Po preučitvi Marušiča (1995) lahko rečemo, da značilnega krajinskega vzorca na območju Nove Gorice ni, saj je območje mesta nastalo na stiku več različnih vzorcev in tipov krajin.

Ob gradnji Nove Gorice so se porajale zamisli o vrtnem mestu oziroma mestu v parku. Ugodne klimatske in pedološke značilnosti danega območja so ustvarjale idealne pogoje za rast številnih rastlinskih vrst. Ideja o vrtnem mestu je bila do neke mere celo uresničena, saj je mesto imelo veliko število zelenih površin. Nova Gorica je tudi eno redkih mest, ki se lahko ponaša s tako velikim in zanimivim gozdnim kompleksom, kot je Panovec. Že od uveljavitve gozdarske stroke so v Panovcu potekala strokovna dela s postavitvijo raznih poskusnih ploskev, kjer so gojili večinoma tujerodne rastline. Zatorej tu še danes uspevajo tako mediteranske kot montanske drevesne vrste (Marušič, 1966; TIC, 2011).

Po besedah prof. Marušiča (1966) je bilo v Novo Gorico prinesenih okoli 500 različnih rastlinskih vrst iz drugih klimatskih pasov. Tako lahko še danes v središču mesta najdemo hrast plutovec (*Quercus suber*), vlecevetno magnolijo (*Magnolia grandiflora*) in druge tujerodne rastline. Urejanje parkov in mestnega zelenja smo verjetno povzeli po sosednji Gorici, ki se ponaša z mnogimi lepo urejenimi parkovnimi površinami iz starejših dob. Po vzpostavitvi nove meje pa so nekatere ostale na slovenski strani, ena izmed takih je v nalogi obravnavani Rafutski park.

Slika 23: Raba tal (Geopedia, 2011)

Legenda:

	Gozd		Vinogradi
	Trajni travniki		Njive in vrtovi
	Drevesa in grmičevje		Pozidana zemljišča

5.2.5 Naravne kakovosti obravnavanega območja

Stanje okolja sooblikujejo tudi naravne kakovosti, ki so v danem prostoru prisotne. ARSO (2011) jih najpogosteje opredeljuje s stopnjo biotske raznovrstnosti, ohranjenimi naravnimi procesi in kvaliteto navzočih ekosistemov. Območja, ki zavzemajo našteje lastnosti, v večini primerov oblikujejo ekološko pomembna območja, razna varstvena območja ali območja naravnih vrednot.

Po definiciji, ki jo podaja ARSO (2011) je naravna vrednota poleg redkega in dragocenega naravnega pojava tudi drug vredni pojav, naravno območje ali le točkovni element, ekosistem, krajina ali oblikovana narava.

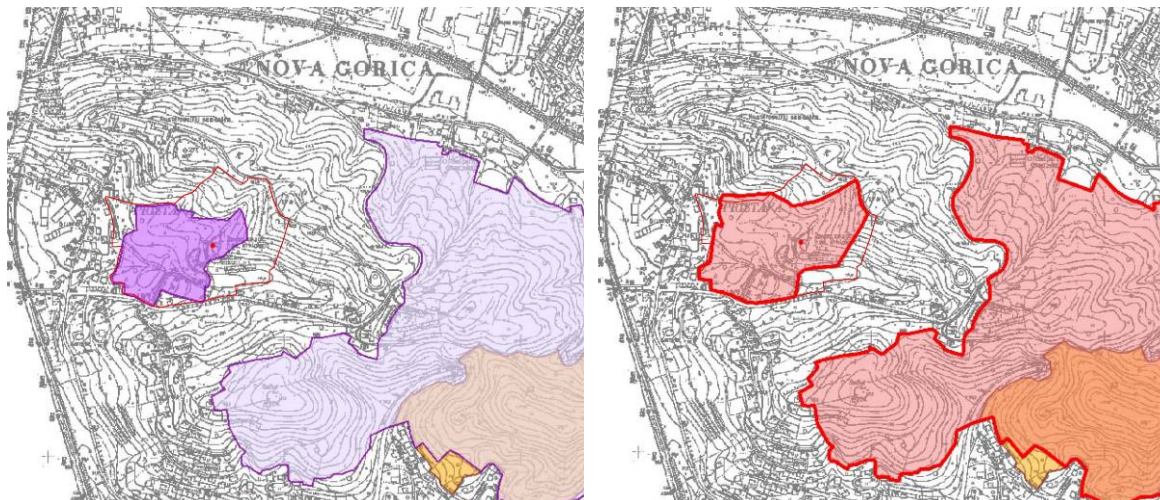
V Zakonu o ohranjanju narave (2004) je ekološko pomembno območje opredeljeno kot območje habitatnega tipa, dela habitatnega tipa ali večje ekosistemske enote, ki pomembno prispeva k ohranjanju biotske raznovrstnosti.

Zavarovanje območij je eden izmed ukrepov varstva narave. Na Agenciji Republike Slovenije za okolje (2011) pojasnjujejo, da je lahko vrednemu delu narave podeljen status naravne vrednote, državnega ali lokalnega pomena. Državnega pomena so tiste naravne vrednote z mednarodno ali veliko nacionalno veljavo ter tiste, za katere je pristojna država. Ostale naravne vrednote so lokalnega pomena in jih varujejo lokalne skupnosti.

Umeščanje novih dejavnosti v prostor mora zagotavljati nadaljnje ohranjanje naravnih procesov in njihove kakovosti. Kakršne koli posege na zavarovana območja je potrebno opravljati tako, da se naravna vrednota ne poškoduje, da se ne zmanjša njena kakovost ali da se ne spremenijo tiste lastnosti, zaradi katerih je bila spoznana za vredno. Območja naravnih vrednot so privlačna za izletnike, zato lahko v izogib nekontroliranemu obisku območje uredimo za javnost. Urejene poti, počivališča, razgledišča in opremljenost prostora s podatki lahko naravno vrednoto še bolj zavarujejo in osvestijo ljudi o njenem pomenu (ARSO ..., 2011).

TIC (2011) razlaga, da na obravnavanem prostoru kot ekološko pomembno območje nastopi gozd Panovec, saj ima zaradi ekoloških in socialnih funkcij poseben pomen. Panovec je zanimiv predvsem s florističnega vidika, saj je v njem evidentiranih približno sto drevesnih vrst, od tega pol tujerodnih. Nekatere vrste, kot je npr. bodika (*Ilex aquifolium*), pa so celo zaščitene. Do tega je pripeljalo metodično vnašanje novih rastlin v preteklosti, ko je bil gozd večkrat opustošen, sicer naravna vegetacija gozda ne bi bila tako pestra. Drevesno sestavo Panovca sta s svojo agresivno razrastjo zaznamovali predvsem robinija (*Robinia pseudoacacia*) in rdeči hrast (*Quercus rubra*). Pester pa je tudi živalski svet. Med pticami prevladujejo ptice pevke, nekoliko manj je vrst iz družine muharjev, sov in ujed. Pomembno mesto v tem gozdu imajo dvoživke, saj je bila že na začetku 20. stoletja tu opažena laška žaba (*Rana latastei*), ki je pri nas zelo redka in zaščitena. Poleg omenjene vrste pa živi na območju Panovca še sedem vrst dvoživk, najmanj tri vrste kuščarjev in štiri vrste kač. Če med žuželkami omenimo le metulje, je med njimi 64 dnevnih in približno 600 nočnih vrst.

Rafutski park po podatkih pridobljenih s kartografskega gradiva Atlasa okolja (2011) sodi v kategorijo državnih zaščitenej območij, kar se nanaša predvsem na naravne vrednote. Edini primerki določenih eksotičnih dreves v Sloveniji, kot so hrast plutovec (*Quercus suber*), sekvoje (*Sequoiadendron giganteum*), ciprese (*Cupressus arizonica*) in še mnogi drugi, ne morejo mimo tega, da ne bi postali naravna vrednota. Območje naravne vrednote pa lahko postane tudi del oblikovane narave, kar Rafutski park zagotovo je.

Slika 24 in 25: Prikaz vrednih in zaščenih naravnih območij v bližini Rafutskega parka (ARSO ..., 2011; podloga: TTN5 ..., 2011)

Legenda:

	Ekološko pomembna območja; 52400, Vipavska dolina - spodnja
	Lokalna zavarovana območja; 110, Nova Gorica, Gozd Panovec
	Državna zavarovana območja; 111, Nova Gorica, Rafutski park na Pristavi
	Naravne vrednote; 249, Rafutski park in 1027, Panovec

5.3 ANTROPOGENE ZNAČILNOSTI

Vsak prostor, pokrajina ali krajina je sestavljena iz več segmentov, katere predstavljajo biološka sfera, fizično okolje in antropogene oziroma družbene značilnosti. Človeški vpliv na okolje in njegovo delovanje lahko razberemo skozi antropogene sestavine prostora, saj so prav te pokazatelj ustvarjenega okolja. Z delovanjem človeka v prostoru se je skozi čas iz naravne krajine zaradi utilitarnih potreb izoblikovala kulturna krajina, ob vnašanju simbolov in višjih smislov vanjo pa tudi oblikovana krajina.

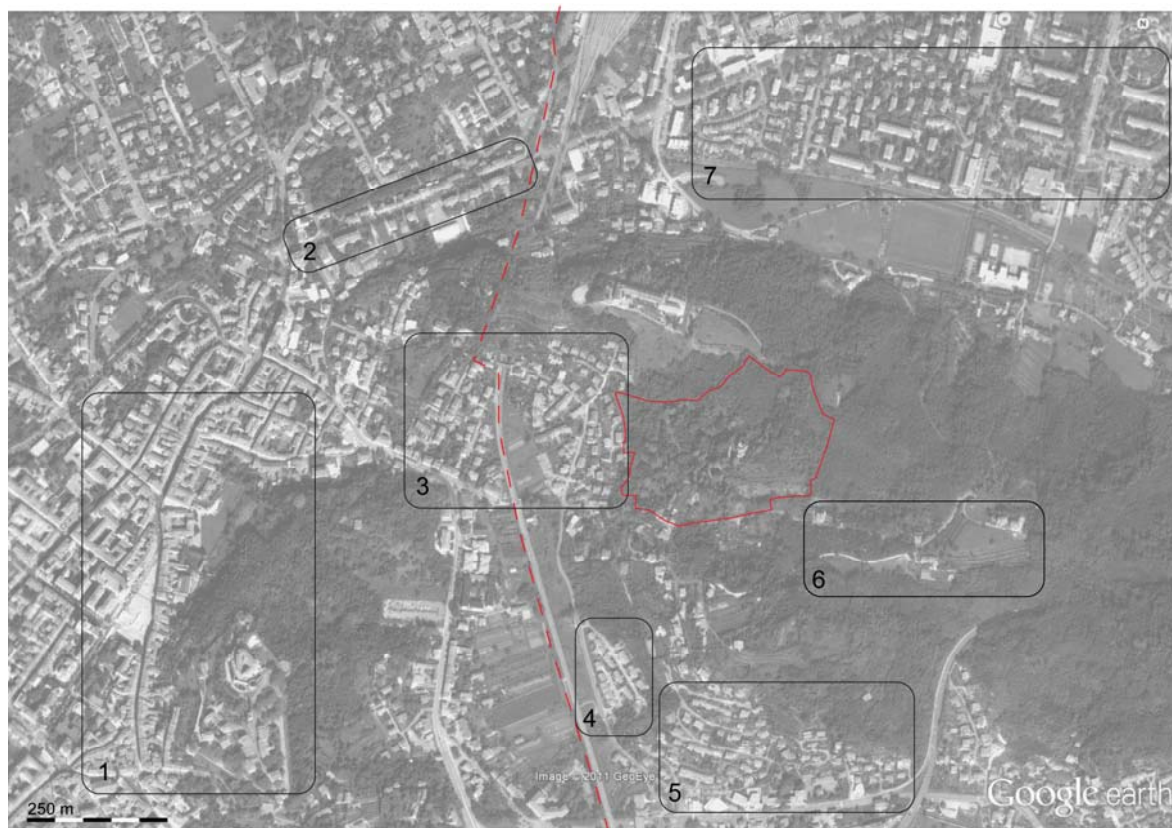
Analiza antropogenih značilnosti obravnavanega območja vključuje tri elemente prostorskega sistema: poselitveni vzorec – grajeno strukturo, razmestitev zelenih površin v naselju in značilnosti prometnega omrežja. Dobljeni podatki narekujejo nadaljnji razvoj prostora.

5.3.1 Značilnosti poselitvenega vzorca

Na ožjem območju obdelave bi težko govorili o določenem poselitvenem vzorcu, saj je Rafutski kompleks zasnovan v zelenju, na pobočju, kjer ni ostale gradnje. V bližini se nahaja le nekaj posameznih razpršenih hiš. Če upoštevamo vizualni stik z okoliško pozidavo, se iz Rafutskega parka odpira pogled na italijansko Gorico, natančneje na goriški Grad, saj je bilo to območje ob času nastanka Laščakove vile elitno primestje Gorice. Gosta vegetacija in oblikovanost terena pa onemogočata pogled na bližnji naselji Pristava in Rožna dolina. Precej se

Rafutskemu parku približa tudi historično mestno tkivo Gorice. Z značilnim združevanjem v kareje, notranjimi atriji in tvorbo ozkih ulic se ta gradnja hitro loči od novejše.

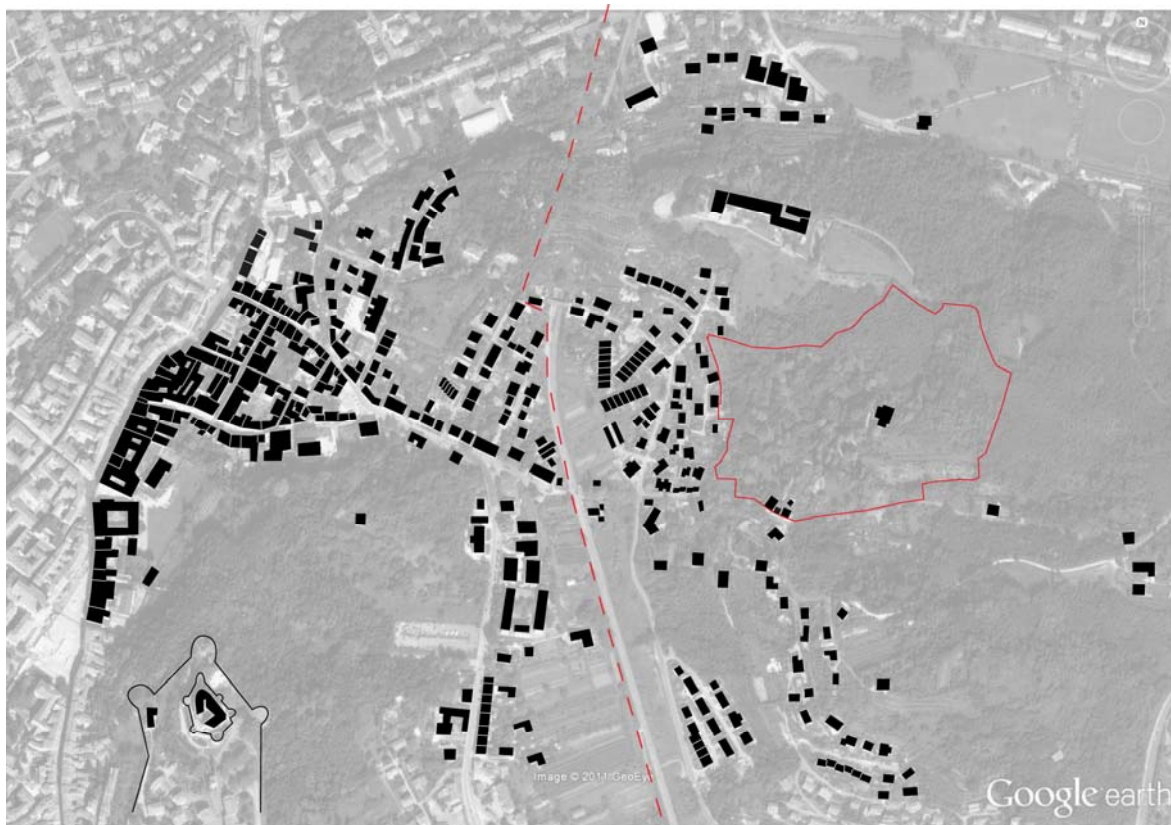
Tudi ortogonalni poselitveni vzorec moderne, ki zaznamuje Rafutu najbližji del Nove Gorice, nikakor ne more vplivati na prostorsko razmeščanje na območju obdelave. Kostanjeviški grič je premočna bariera, da bi se ti vplivi prenesli tudi na njegovo južno stran.

Slika 26: Morfologija pozidave (podloga: Google Earth, 2011)

Legenda:

- 1 ohranjena historična pozidava; širitev naselja pod gradom
- 2 starejša individualna stanovanjska gradnja; strnjena obcestna pozidava
- 3 novejša individualna stanovanjska gradnja; razporeditev prilagojena terenu
- 4 novejša individualna stanovanjska gradnja; vrstne hiše
- 5 novejša individualna stanovanjska gradnja; razporeditev prilagojena terenu
- 6 novejša individualna stanovanjska gradnja; razpršena pozidava
- 7 večstanovanjska gradnja; ortogonalna razporeditev v slogu moderne
- območje obdelave
- državna meja

Slika 27: Prikaz poselitvenega vzorca v bližini območja obdelave (podloga: Google Earth, 2011)

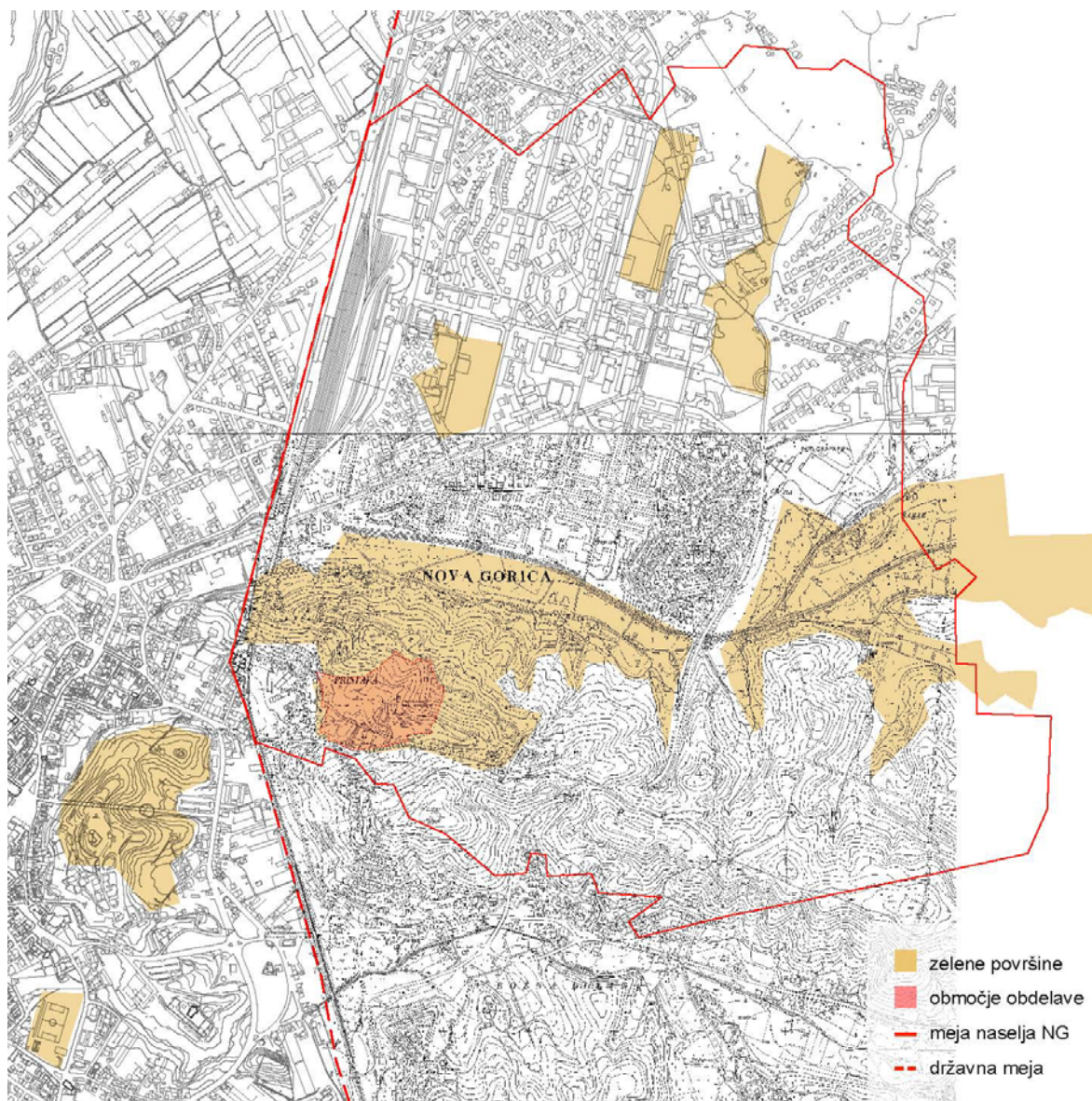
Legenda:

- območje obdelave
- - državna meja
- objekt

Iz prikaza poselitvenega vzorca ožjega območja lahko razberemo na kako odmaknjeno in vizualno zanimivo pozicijo je postavljena Laščakova vila. Opredelimo pa lahko tudi pomen parka kot zaščitne cone zoper nekontrolirane in razpršene gradnje. Kompleks ostaja enoten, brez motečih elementov.

5.3.2 Zelene površine na območju

Vegetacija je komplementarni element bivalnega okolja, pa naj bo v lastnem domu ali v mestu. Kot navaja Simoneti (1997: 44): »S časom so se zelene površine umestile v mestno strukturo kot enakovredna, nenadomestljiva prostorska prvina z oblikovalsko strukturnimi, funkcionalno-programskimi in zdravstveno-higienskimi funkcijami. Postale so del mestnega tkiva in nosilec neugotovljivega razpona dejavnosti ter izjemne sporočilnosti.« Mestne zelene površine sestavljajo vse zelene površine v naselju in na celotnem mestnem območju. Med njimi so javne površine z neovirano dostopnostjo in take, kjer sta pristop in raba delno omejena, torej poljavne. Mnogo je tudi zelenih površin v zasebni lasti, ki niso dostopne vsakomur, je pa njihov prispevek k podobi in zaznavi mesta prav tako pomemben.

Slika 28: Rekreaciji namenjene zelene površine na območju Nove Gorice (delno povzeto po Bukovič, 2006; podloga: TTN5 ..., 2011)

Nova Gorica je mesto moderne, kar je pogosto sopomenka za mesto z mnogo zelenja. Žal hitro vidimo, da je bil po načelih moderne zgrajen le manjši del mesta in se vizija vrtnega mesta ni uresničila; k zeleni kulisi tako pripomorejo okoliške vzpetine, ki pomembno vplivajo na počutje v mestu.

Med najbolj obiskane zelene površine sodi mestni gozd Panovec. To omogoča neposredna bližina mesta, bolj kot to pa po mojem mnenju meščani radi zahajajo tja, ker gre za urejeno športno-rekreacijsko infrastrukturo. Čeprav so zelene površine lahko nosilci nešteti dejavnosti, menim, da jih širša javnost začne uporabljati, ko jim opredelimo program oziroma določimo namembnost.

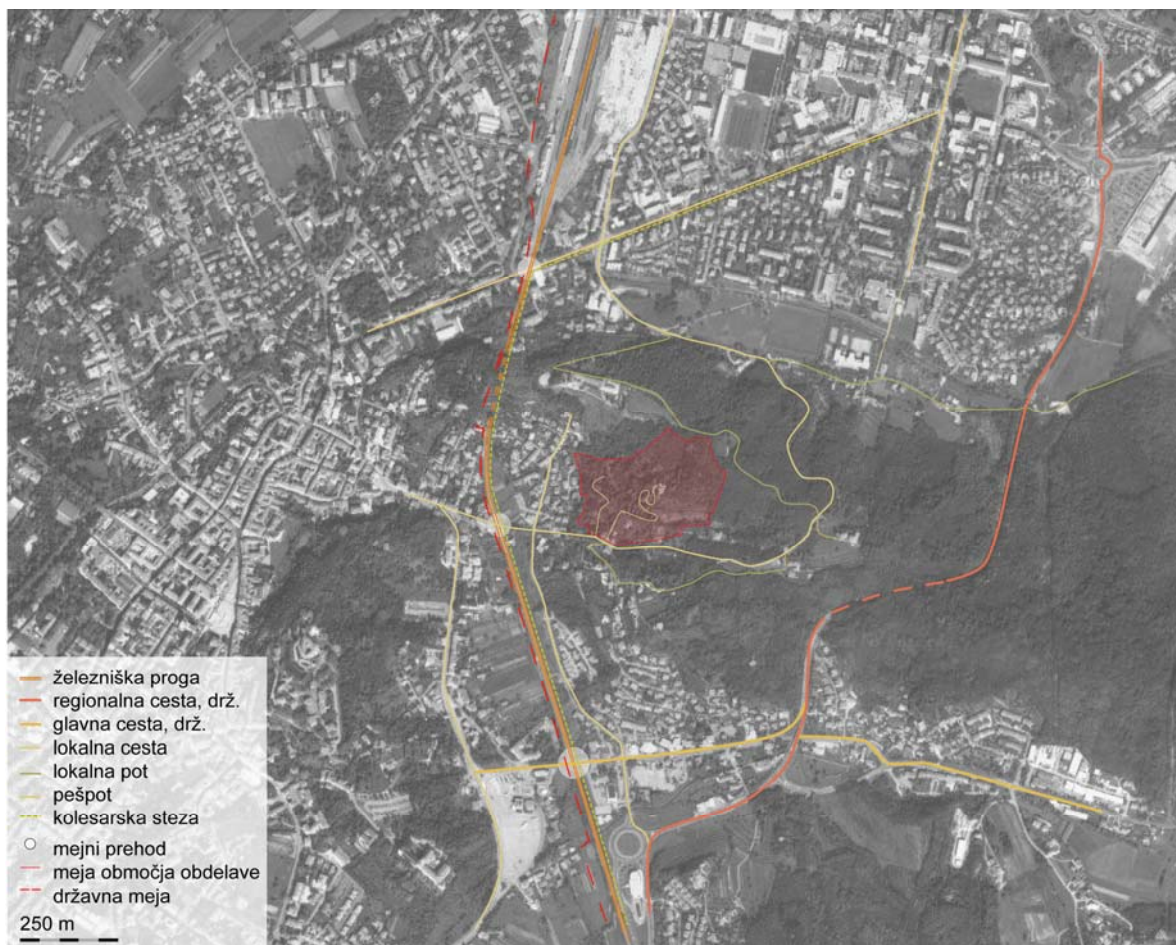
Prav zaradi pomanjkanja kvalitetnih zelenih površin na območju Nove Gorice postane pomembna vloga obnove in odprtja Rafutskega parka. Prijeten, zelen prostor, poln zanimivosti, tako s kulturno-zgodovinskega kot botaničnega področja, je primeren za vsakogar. Ta pričevalen, javni prostor bo lahko zadoščal zelo različnim željam njegovih uporabnikov; rekreativci, kulturniki, raziskovalci, šolarji, sprehajalci ... bodo tu lahko zadovoljili svoje interese.

5.3.3 Prometno omrežje

Promet lahko opredelimo kot dinamičen in spreminjajoč se pojav. Ne le, da sta se spreminjala potek poti in usmerjenost prometnih tokov tekom zgodovine, sprememba količine prometa in njegova usmerjenost se spreminjata že tekom dneva in celo posamezne ure.

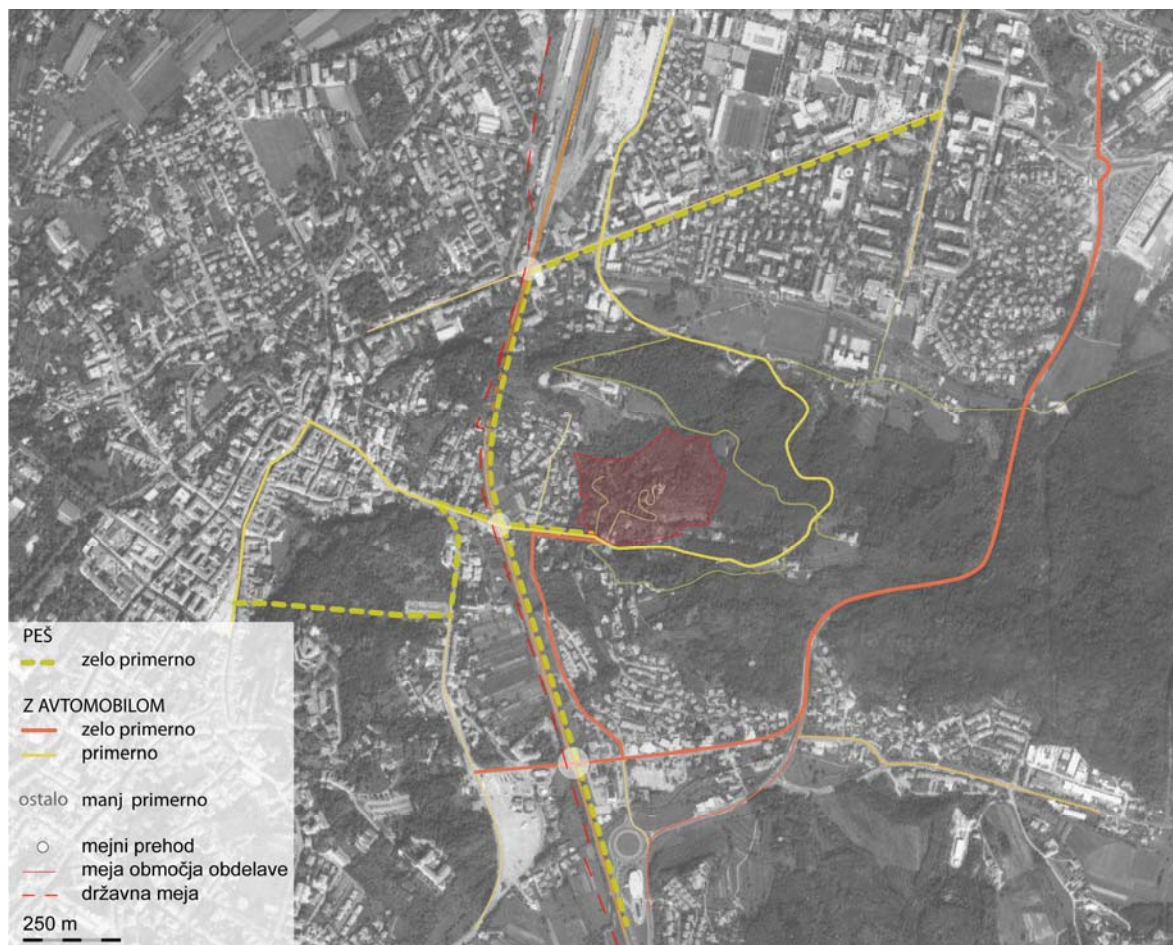
Območje Goriške je imelo v zgodovini pomembno prometno vlogo, saj je predstavljajo povezovalni člen med zahodnim in vzhodnim evropskim prostorom. Če se osredotočimo na ožje območje Nove Gorice, lahko iz opravljene terenske analize in poznavanja mesta ugotovimo, da je glavna nosilka mestnega cestnega sistema Vojkova cesta. Nanjo se z vzhodne strani priključujeta Kromberška cesta in Solkanska obvoznica, ki sta glavni mestni vpadnici. Na zahodni strani pa se nanjo navezuje Erjavčeva ulica, ki je najbolj neposredna vez z italijansko Gorico. Pomembnejši ulici v Novi Gorici sta še Prvomajska ulica, ki obdaja mesto na zahodu in seveda Kidričeva ulica z vlogo osrednje mestne magistrale.

Nadaljevanje poti iz mestnega središča proti jugu po Vojkovi ali Prvomajski cesti nas vodi na Rafut oziroma Pristavo, kjer se nahaja v nalogi obravnavani kompleks. Rafutski park je v neposredni bližini državne meje z Italijo in nekdanjega maloobmejnega prehoda. Do tu iz centra Gorice vodi Via del Rafut, ki na naši strani preide v Kostanjeviško cesto.

Slika 29: Shema obstoječih prometnih povezav (podloga: Google Earth, 2011)

Območje Rafuta je nekoliko odmaknjeno od mestnega središča in posledično »težje« dostopno. Nobena linija javnega prevoza ne pelje tod mimo, Kostanjeviška cesta pa je precej ozka in neprimerna za povečano število prometa. Ob obnovi Rafutskega parka predlagam vzpostavitev avtobusne proge, ki bi potekala iz centra Nove Gorice mimo Rafuta in se nadaljevala v center Gorice. Prav tako bi lahko ob pomembnejših dogodkih tod vozil električni turistični vlak. S tem bi meščanom obeh mest olajšali dostop do parka in hkrati storili nekaj za okolje. Ob Rafutskem parku je predvidena tudi ureditev parkirnega prostora, saj danes za morebitne obiskovalce ni urejenih parkirnih površin. Za povečano varnost in lažjo dostopnost pa se lahko uredi še peš hodnike in prehode za pešce.

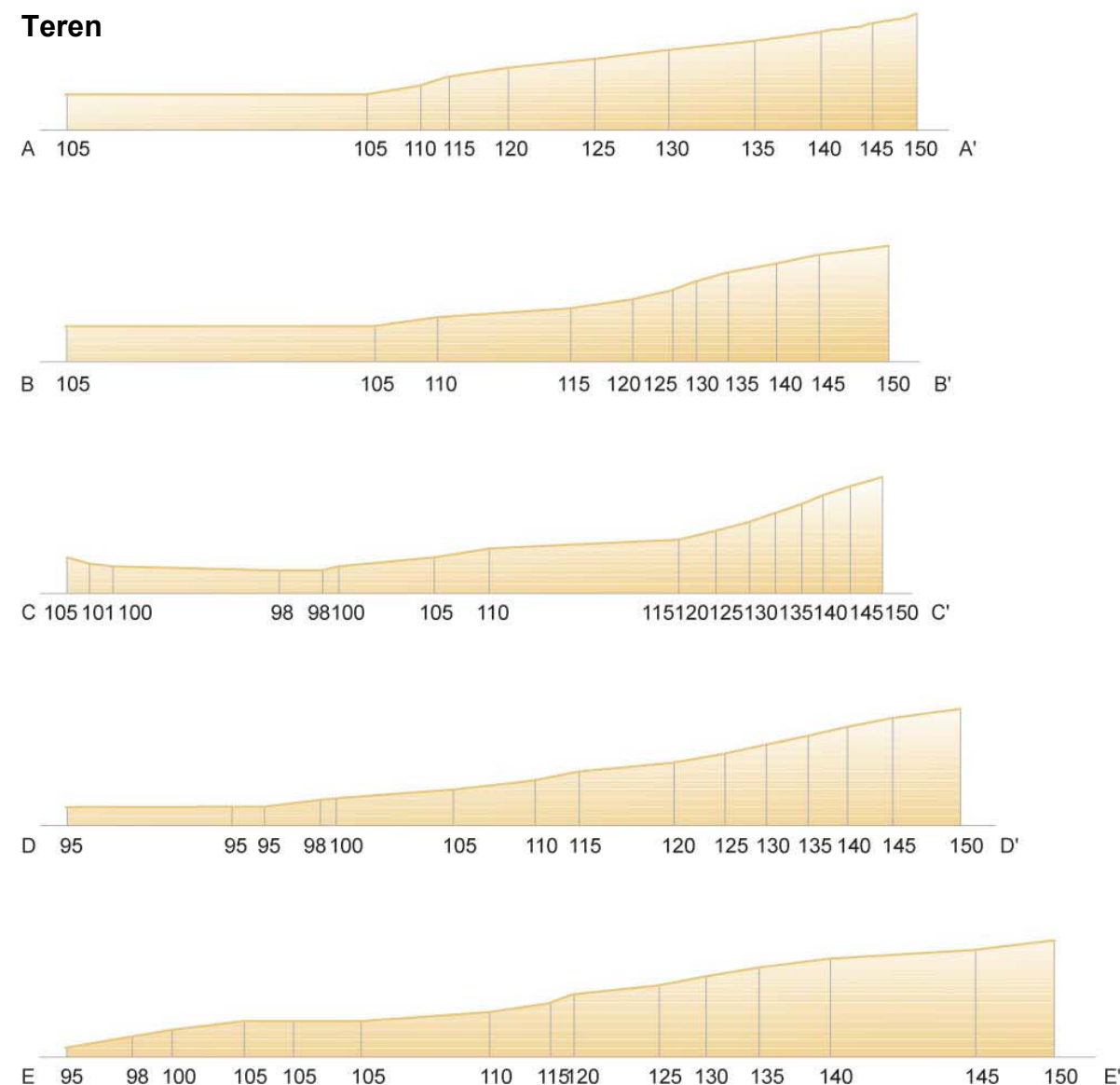

Slika 30: Shema dostopnosti do obravnavanega območja (podloga: Google Earth, 2011)

Karta prikazuje fizične povezave obravnavanega prostora z njegovo okolico. Iz središča Nove Gorice je ob Erjavčevi cesti urejena kolesarska steza s peš potjo, ki se nadaljuje v tunel pod Kostanjeviškim hribom in nas privede do Kostanjeviške ceste. Ta dostop je najbolj primeren za kolesarje in sprehajalce, saj poteka po položnem terenu. Dostop je enostaven tudi iz centra Gorice, kjer se prav tako višinskim razlikam ognemo s prečkanjem tunela pod grajskim gričem. Če želimo iz centra Nove Gorice na Rafut z avtomobilom, je bolj varno dostopati preko Rožne doline, lahko pa se povzpne tudi čez Kostanjeviški hrib.

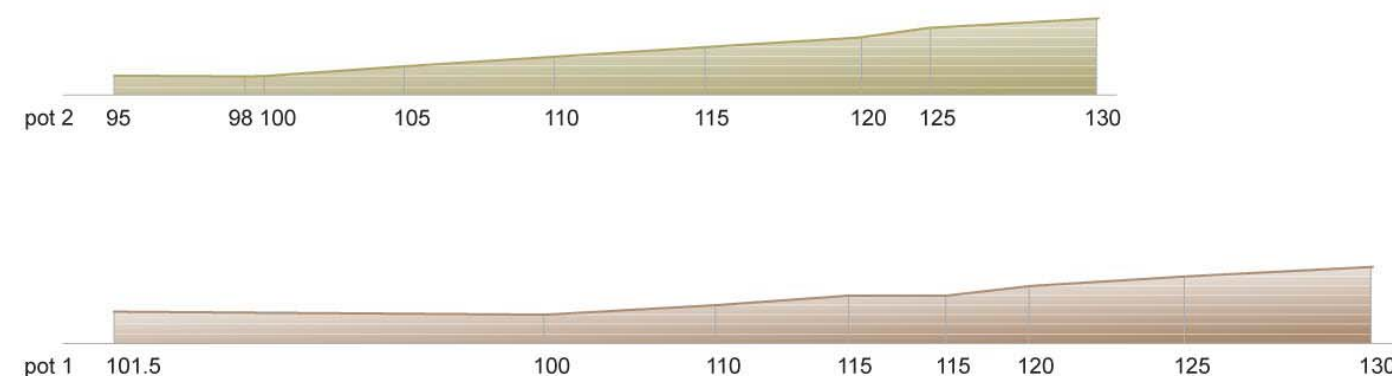
5.4 INVENTARIZACIJA PROSTORA

5.4.1 Teren

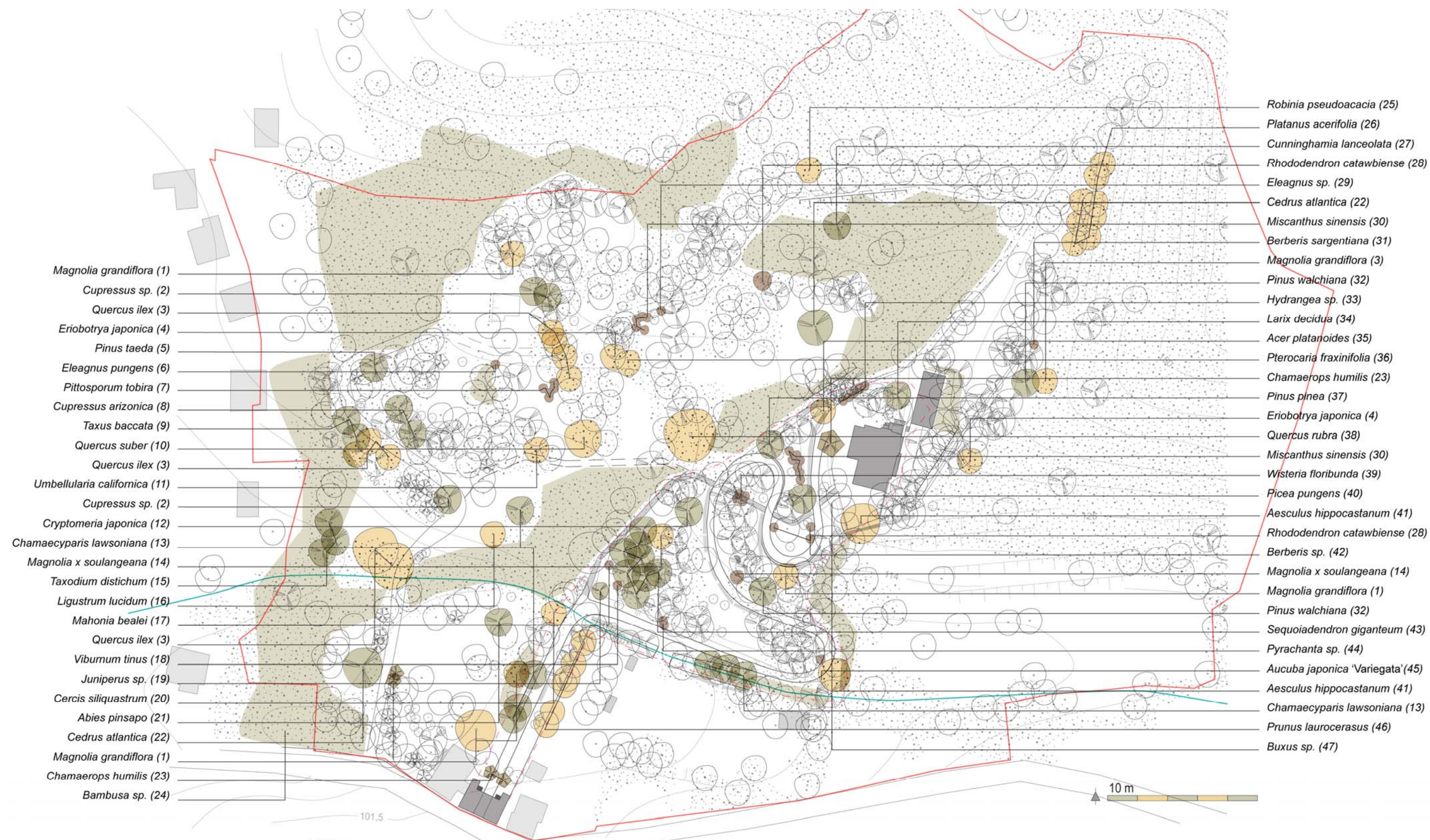

Slika 31: Karta prerezov obravnavanega območja (podloga: TTN5 ..., 2011)

Rafutski park se nahaja na JZ pobočju Kostanjeviškega hriba. Teren se na obravnavanem območju znatno vzpenja v smeri JZ-SV. Leži med 90 m in 150 m nadmorske višine, kar predstavlja kar 60 m višinske razlike med najnižjo in najvišjo točko območja. Kljub obsežnosti območja so torej nakloni občutni. Povprečen nagib terena znaša 10,25%, kar pa ne pomeni, da ni tudi veliko bolj položnih predelov ter seveda nekoliko strmejših. To višinsko amplitudo je znal zlahka premostiti že Laščak s svojo vijugasto potjo (pot 1), ki v povprečju ne presega 5%. Prav tako primerna za sprehajanje je pot v zahodnem delu parka (pot 2), kjer nagnjenost terena, po katerem je speljana, znaša slabih 6%. Večji nagib terena v funkcionalnem pogledu lahko predstavlja oviro. S premišljeno izpeljavo poti pa lahko razgiban teren izrabimo za oblikovanje zanimivejše in doživljajsko bolj pestre zasnove parka.

5.4.2 Popis pomembnejše parkovne vegetacije

Slika 32: Karta popisa obstoječe vegetacije (delno povzeto po: Konservatorski ..., 2008; Pegan, 1991)

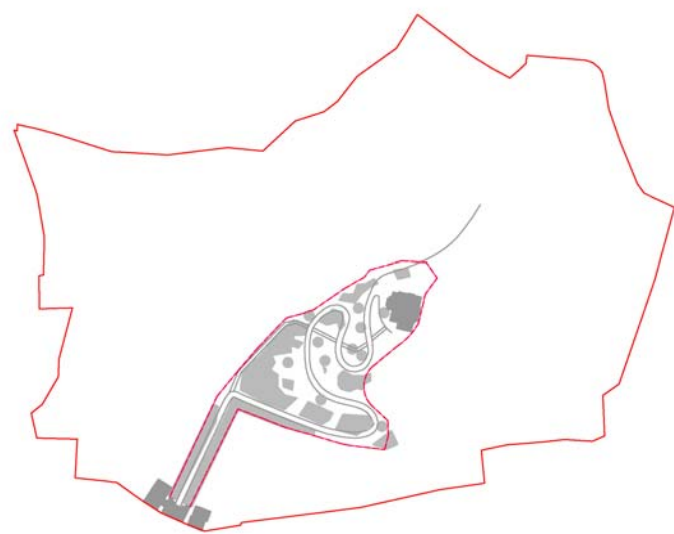
Preko popisa vegetacije smo se spoznali s pestrostjo in raznolikostjo rastlin v Rafutskem parku. Žal inventarizacija rastlin zaradi velikosti, zaraščenosti in ponekod onemogočene prehodnosti parka ni popolna, zajema pa pomembnejšo in za naše kraje posebno vegetacijo. Takšno število tujerodnih rastlin in s tem velika vegetacijska pestrost zadostujeta kot razloga za obisk in hkrati varovanje parka. Dodatno vrednost parku prinaša zasnova, kjer eksote predstavljajo poudarke v krajinsko oblikovanem konceptu.

5.4.3 Zaraščanje Rafutskega kompleksa

Po letu 1945, ko je Rafutski park ostal na jugoslovanski strani novonastale meje, se je zanj začelo obdobje slabšega vzdrževanja in počasnega propadanja. Golob Klančič (1973a) že v članku iz leta 1973 opozarja na propadanje parka zaradi bohotenja plevelov in bambusa. Dolga leta so Laščakov del parka vzdrževali kar oskrbniki Zavoda za zdravstveno varstvo, po preselitvi le-tega na novo lokacijo, leta 2003, pa se je začelo še bolj nekontrolirano in hitro zaraščanje.

Zaraščanje parka briše koncept ureditve, ki jo je zasnoval arhitekt Anton Laščak. K sreči obstaja originalen načrt vrta, ki bo v veliko oporo pri obnovi parka. Zaradi preraščanja vegetacije je popolnoma spremenjen tudi zahodni del kompleksa, katerega Laščakov načrt ne zaobjame. Veliko število eksot in vzdolžne jase z valovitimi robovi kažejo na prvine angleškega krajinskega sloga, a so to tudi vsi razpoložljivi podatki.

Neredno vzdrževanje parkovne ureditve je privedlo do pretirane zaraščenosti in posledično slabše preglednosti ter oteženega dojemanja parka kot koherentne celote. Prvotni namen diplomske naloge ostaja »narediti park viden«. To lahko razložimo najmanj na dva načina. Z obnovo Rafutskega parka bi ta postal viden že iz okolice, saj se urejeno parkovno strukturo hitro loči od obdajajoče vegetacije, kar bi lahko privabljal obiskovalce. Postal bi pa tudi bolj transparenten za uporabnike, ki bi se v njem lažje orientirali. Tako preglednost kot sposobnost enostavnega dojemanja prostora dajeta ljudem občutek varnosti in nadzora, kar pomeni, da se bodo v tako oblikovani krajini dobro počutili in se radi zadrževali.

Slika 33: Shema stanja zaraščenosti parka leta 1914 (podloga: Laščakov načrt parka, 1909 (Archivio di Stato ..., 2011))

Slika 35: Shema stanja zaraščenosti parka leta 1975 (podloga: DOF ..., 1975)

Slika 37: Shema stanja zaraščenosti parka leta 2006 (podloga: DOF ..., 2006)

Slika 34: Aksonometrični prikaz zaraščenosti parka leta 1914 (podloga: Laščakov načrt (Archivio di Stato ..., 2011))

Slika 36: Aksonometrični prikaz zaraščenosti parka leta 1975 (podloga: DOF ..., 1975)

Slika 38: Aksonometrični prikaz zaraščenosti parka leta 2006 (podloga: DOF ..., 2006)

Analiza zaraščanja Rafutskega kompleksa se začne z izrisom vegetacije iz Laščakovega načrta iz leta 1909. Kontekst takratnemu parku ni poznan, saj je Laščak imel v lasti le del današnjega kompleksa, ostalo gradivo, ki bi kazalo na rabo tal v tem času, pa ni dosegljivo. Domnevamo, da se je arhitekt umaknil v zeleno, mirno okolje. Terasiran teren za vilo kaže na nekdanjo kulturno krajino. Po besedah Lah Sušnikove (2011) je bil ta predel v lasti generala, ki je bival v bližini in je tu imel drevesnico ali vrtnarijo.

Najstarejši berljiv orto-foto posnetek, ki nam je bil v pomoč pri ugotavljanju zaraščanja, je iz leta 1975. Primerjamo lahko le Laščakov del parka, kjer pa vidimo, da je obseg vegetacije že precej predrugačen.

V naslednjem koraku smo naredili primerjavo še z današnjim stanjem oziroma orto-foto posnetkom iz leta 2006. V veliki meri je vidno zaraščanje parka. Jase, ki so spominjale na značilnosti angleškega krajinskega sloga, se krčijo, gošča bambusa se nekontrolirano širi, Laščakov del parka pa je popolnoma spremenjen.

Z obnovo se bo skušalo parku vrniti nekdanjo podobo. Vzhodni del parka bo podrejen Laščakovemu načrtu iz leta 1909. Zahodni del, za katerega nimamo podatkov, pa je prepuščen sodobnemu oblikovanju, ki pa bo skušalo navezati stik z zgodovinskim parkom.

Slika 39: Konceptualni aksonometrični prikaz predlagane parkovne zasnove

6 STUKTURNE IN LIKOVNE ANALIZE OBRAVNAVANEGA OBMOČJA

6.1 ANALIZA KAKOVOSTI OBSTOJEČIH ELEMENTOV

Slika 40: Shematičen prikaz kakovosti obstoječih elementov (podloga: TTN5 ..., 2011)

Na območju Rafutskega kompleksa se nahaja kar nekaj elementov, ki smo jih morali ovrednotiti za lažje nadaljnje urejanje parka. Vrednotenje je potekalo na osnovi zgodovinskega pomena, uporabnosti, estetskih meril, varnosti in naravnih vrednot posameznih elementov.

Območje obdelave ponuja veliko prostorskih potencialov, ki bi jih bilo smiselno vključiti v novo ureditev. Kot potencial je bil spoznan potok, ki prečka parcelo parka, saj je voda vedno privlačen element. Pozitivno so ovrednoteni tudi bambusovi gozdiči, ki so v naših krajih redki in tako pomagajo k ustvarjanju eksotičnega vzdušja. Nenadno odpiranje pogledov na vilo in njen minaret je ob sprehodu po parku zelo zanimivo. Tudi terasiran teren za vilo predstavlja prostorski potencial, ki bo uporabljen v novi zasnovi parka.

Slika 41: 1; ruševine objekta v zahodnem delu parka

Slika 42: 2; pogled na vilo z zahoda

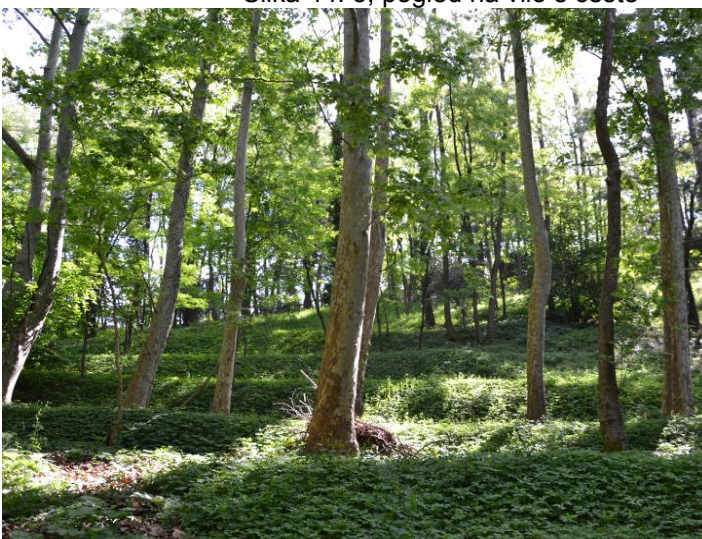
Slika 43: 3; pogled na vilo s stopnišča

Slika 44: 5; pogled na vilo s ceste

Slika 45: 6; bambusov gozd

Slika 46: 7; pogled na terase za vilo

Slabo vzdrževanje parka je privedlo do potrebe po restavraciji oziroma obnovi nekaterih elementov. Diplomaska naloga temelji na predpostavki, da se Rafutski park obnovi ob predhodni oziroma sočasni rekonstrukciji Laščakove vile in vratarnice. Obnove sta potrebna tudi pot in stopnišče, ki vodita do vile, ter pomožni objekt za njo. Posebno pozornost se namenja kalupu in pergoli, ki sta locirana v park kot počivališči.

Objekte, ki jih je v park za svoje potrebe postavil Zavod za zdravstveno varstvo, bi bilo potrebno odstraniti, saj ne služijo več svojemu namenu. Prav tako so potrebne sanacije ruševine objekta v zahodnem delu parka.

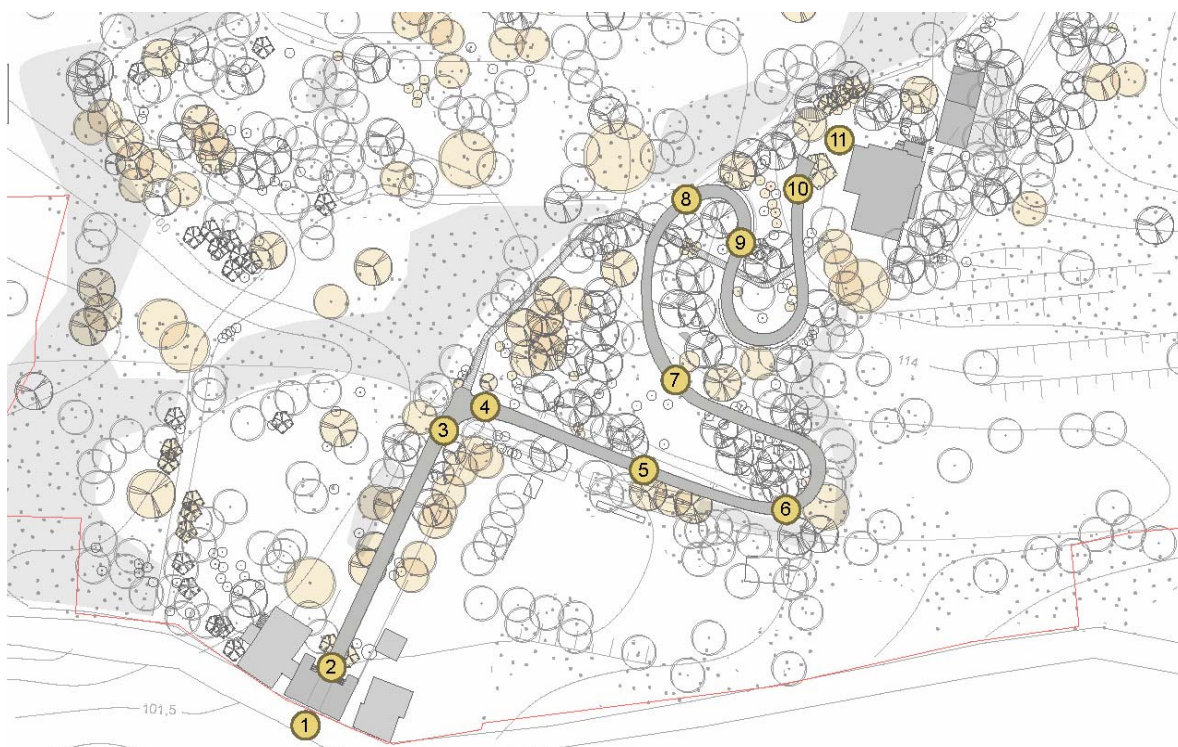
Z analizo kakovosti obstoječih elementov na obravnavanem območju si postavimo smernice za nadaljnje urejanje parkovnega kompleksa. Pozitivno ovrednotene elemente se z novo ureditvijo poudari, kar jim še doda vrednost. Objektom, ki so potrebni rekonstrukcije, se povrne nekdanjo privlačnost, s čimer lahko dosežemo razkošen videz parka. Odstranitev ruševin in neuporabnih objektov pa olajša oblikovanje zasnove, saj lahko ta območja zapolnimo z drugačnim programom.

6.2 ANALIZA DOŽIVLJANJA PROSTORA

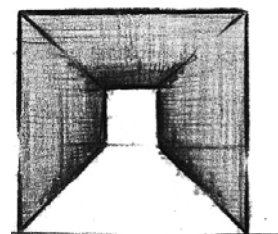
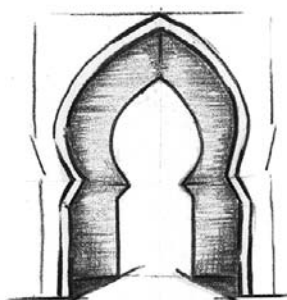
Rafutski park je nastal na prelomu v 20. stoletje, ko so kompleksno zgradbo vrtov pogosto nadomestile eksotične rastline, ki so privabljale poglede in »prikrile« skromnost zasnove. Zanimivost Rafutskega parka nekoliko poveča vzpenjajoč se teren, ki obiskovalcu ne dovoljuje istočasnega doživanja celotnega parka.

Kljub enostavni zasnovi postane Rafutski kompleks zanimiv zaradi svoje eksotičnosti in zaporednosti doživljanja, ki se razvija v prostorsko-časovnem sosledju. Različni prostori oziroma vzdušje, ki ga ustvarjajo, je tisto, kar v obiskovalcu spodbuja občutek zanimanja za nadaljnje odkrivanje. Kontrast med temnimi in povsem osončenimi deli, usmerjanje pogledov, spreminjanje smeri, odprti in zaprti prostori, poti, ki se izgubijo za gmotami vegetacije ... vse to so uporabljena oblikovalska načela, ki ponujajo obiskovalcem zanimivo in privlačno krajino.

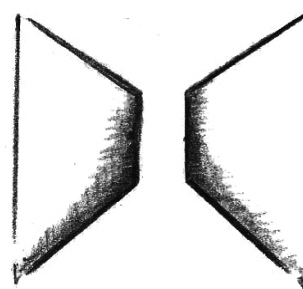
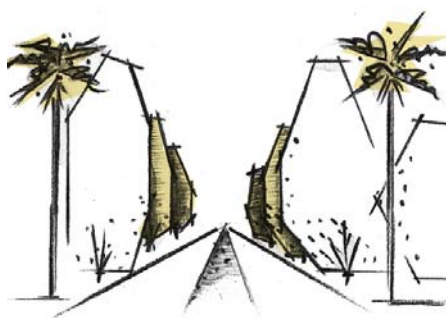
Analiza sekvenc doživljanja prostora je v pomoč pri razbiranju ključnih prostorskih elementov. Fotografije prikazujejo dejansko stanje parka, skice pa krajinsko strukturo poenostavijo. Razlike med vrstami vegetacije so še berljive, prav tako so označeni posebni primerki rastlinja, ki pritegnejo obiskovalca. Tretji, popolnoma abstrahiran prikaz prostora pa nam omogoča dožemanje prostorskih segmentov le s petimi osnovnimi elementi, kot so: bariera, tekstura, prehod, stopnice in ostali grajeni elementi. S shemami najlažje pokažemo ponavljanje določenih struktur oziroma zanimivost neprestanega spreminjanja prostora.

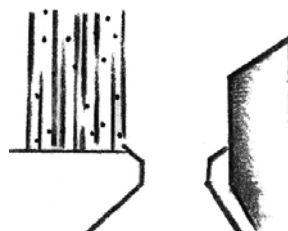
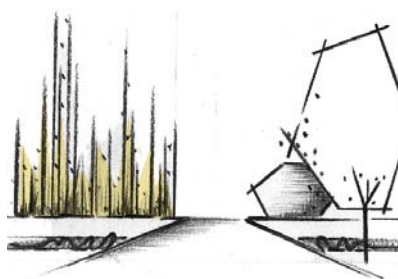
Slika 47: Tloris Laščakovega dela parka z označenimi sekvencami doživljanja prostora pri dostopu po poti.

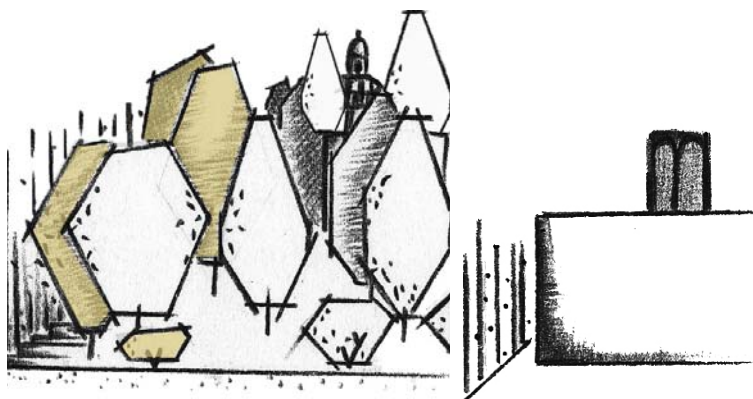
Slika 48: 1; Vratarnica – salamlik predstavlja povsem edinstven vstop v park. Grajen vhod postavi kontrast parkovni vegetaciji in opozori obiskovalca na eksotično doživetje. Pot skozi zanimiv, a nekoliko temen in ozek prehod je drugačna izkušnja, kot jo obiskovalec pričakuje v parkovnem kompleksu.

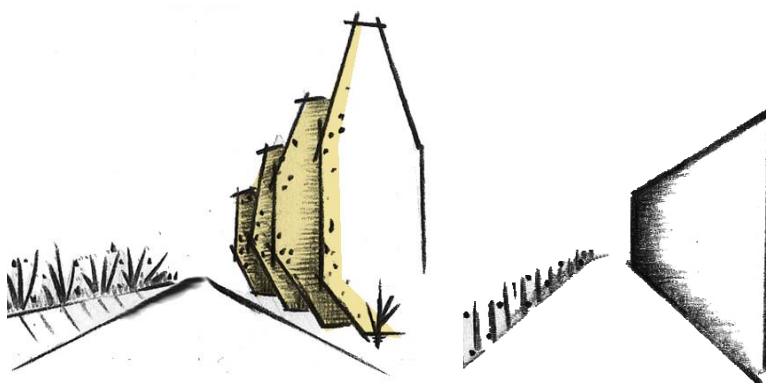
Slika 49: 2; Aleja, ki jo v originalnem načrtu oblikuje dvojni drevored, pospremi obiskovalca do razpotja. Gibanje in pogledi so zelo usmerjeni, saj nas vegetacija obdaja na obeh straneh.

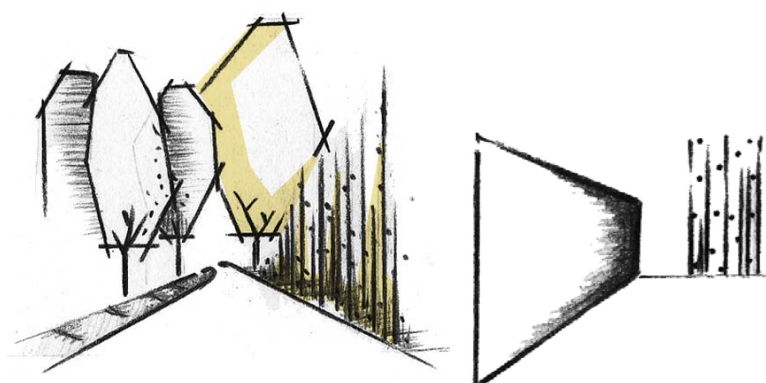
Slika 50: 3; Vedno privlačen element predstavlja voda. Potok, ki teče čez parcelo, prečkamo tik pred razcepom poti, kasneje pa obiskovalce spremlja ob sprehodu po ovinkasti cesti.

Slika 51: 4; Zanimivost Rafutskega parka predstavlja tudi odkrivanje pogledov na različne grajene elemente. Pogled na vilo ob začetku poti v obiskovalcu vzbudi zanimanje za nadaljnje odkrivanje parka.

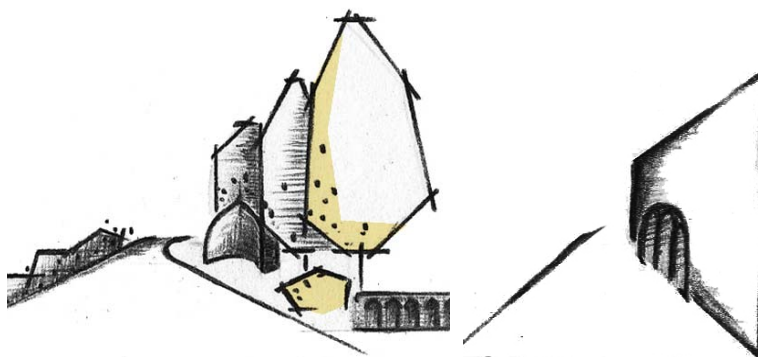
Slika 52: 5; Pri izbiri vijugaste ceste se sprehod prične ob enostranskem drevoredu iz pacipres. Prostor se odpira na levo stran poti, kjer je drobna tekstura okrasnih trav in grmičevja v kontrastu z velikimi pacipresami na desni.

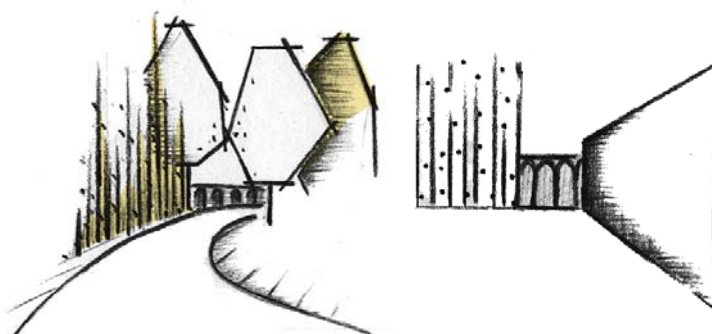
Slika 53: 6; Ovinek, ki cesto skriva za gmoto vegetacije, je zelo privlačna prvina, saj naredi park bolj skrivnosten. Pestrost doživljanja prostora pa ponovno poveča razlika med fino bambusovo teksturo in orjaškimi drevesi.

Iskra K. Obnova Rafutskega parka pri Novi Gorici.

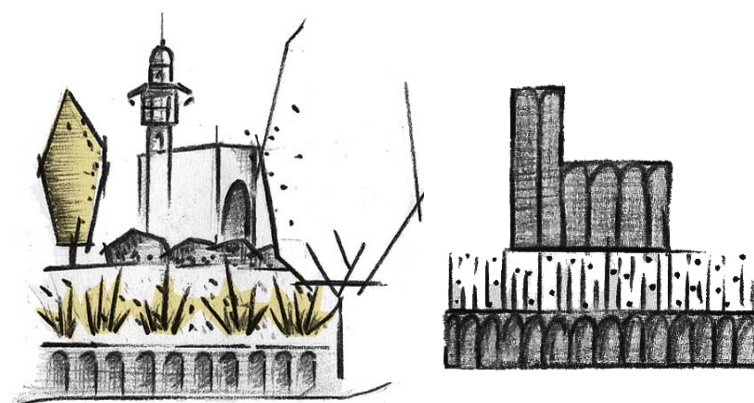
Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2012

Slika 54: 7; Kalup, ki ga je arhitekt Laščak uporabil za odlitek kupole stolpiča, predstavlja zanimivo počivališče na poti. Obdajajoča vegetacija ponuja betonskemu elementu zeleno kuliso, hkrati pa poglede obiskovalcev usmerja na jugozahod proti italijanski Gorici.

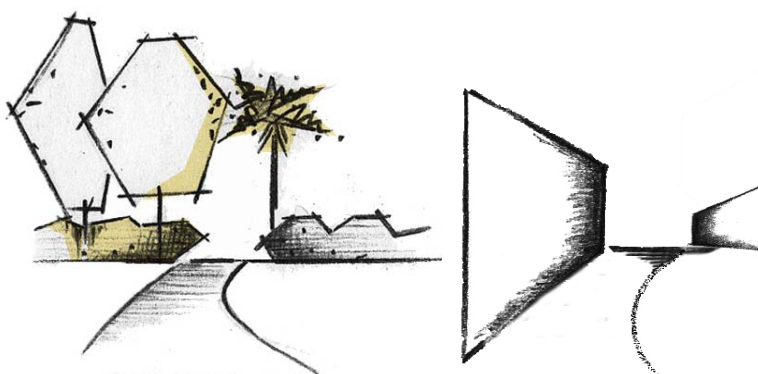
Slika 55: 8; Številna vrstno zanimiva drevesa privabljajo poglede obiskovalcev, za njihovo usmerjanje pa še vedno skrbijo vegetacijske bariere.

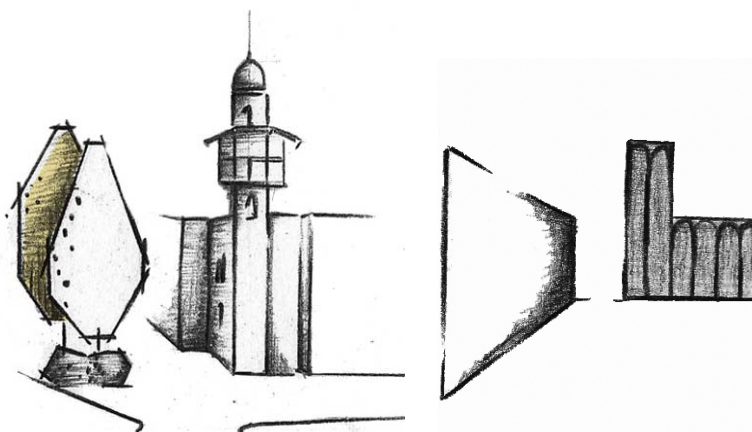
Slika 56: 9; Po prehodu iz nekoliko bolj skrivnostnega dela parka se obiskovalcem naenkrat odpre pogled na Laščakovo vilo. Med vilo in podpornim zidcem, ki ga krasijo orientalski reliefi, je ujet pas zelenja, ki ustvarja kontrast z grajenimi elementi.

Iskra K. Obnova Rafutskega parka pri Novi Gorici.

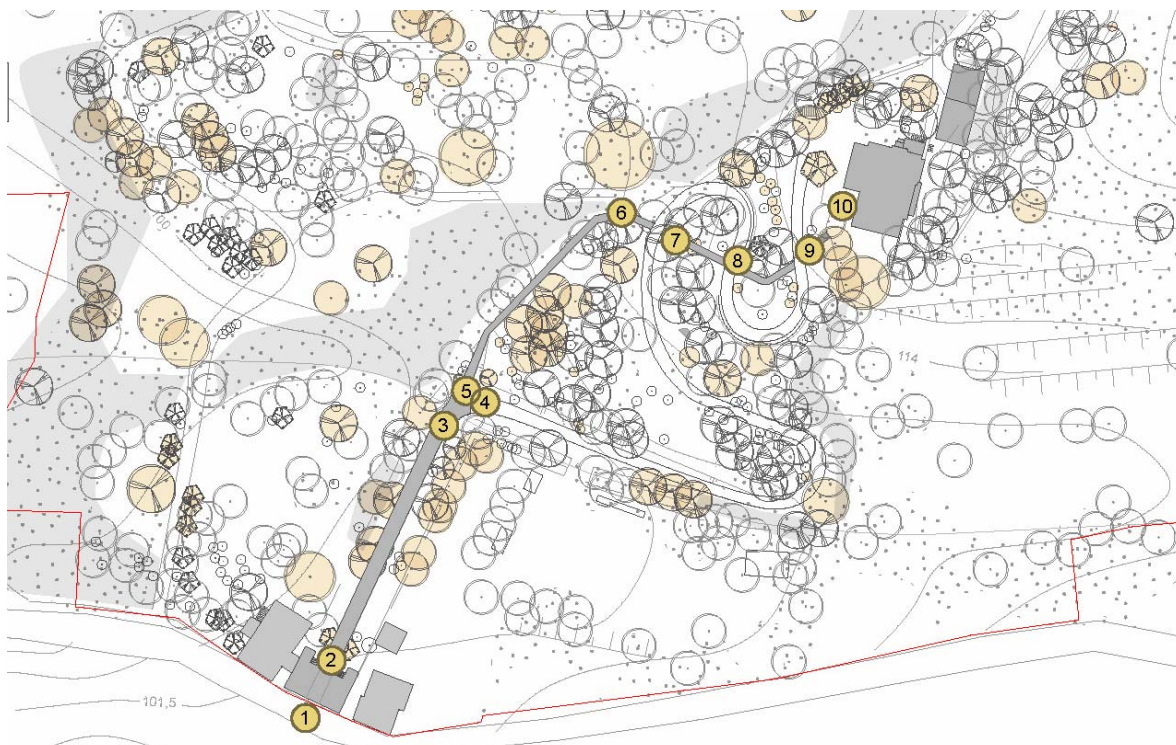
Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2012

Slika 57: 10; Cesta, ki vodi do vile, se tik pred dostopom ponovno nekoliko zasuka in obiskovalca pripravi na edinstven dogodek.

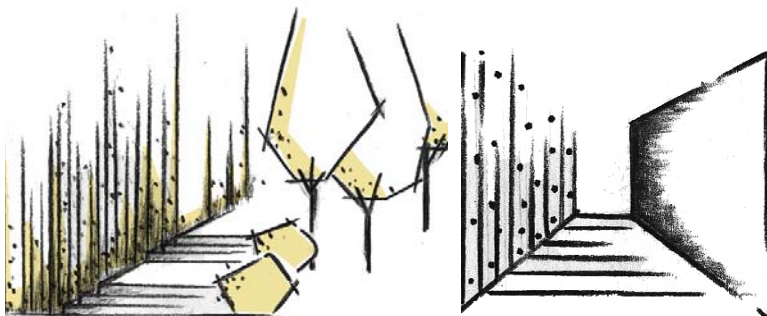

Slika 58: 11; Cilj poti po parku je nedvomno doseči Laščakovo vilo. Cesta in vegetacijska bariera obiskovalca pripeljeta tik pod stolp in šele tu se lahko dojame pravo velikost in veličino vile.

Slika 59: Tloris Laščakovega dela parka z označenimi sekvencami doživljanja prostora pri dostopu po stopnišču.

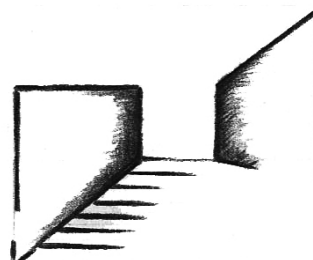
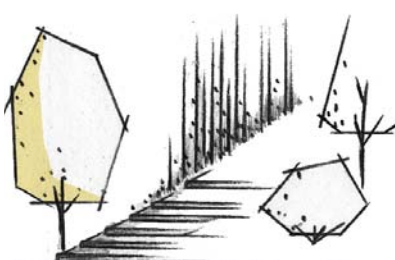
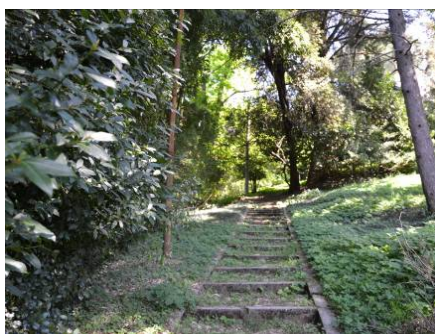
Ker je glavni vstop v Rafuški kompleks en, se niz prvih štirih doživljajskih sekvenc ponovi, nato pa se obiskovalci lahko odločijo za dostop po stopnišču ali po poti. Glede na čas nastanka parka lahko sklepamo, da je bila ovinkasta pot namenjena predvsem dostopu za kočije, kasneje tudi avtomobilskemu prometu; stopnišče pa je bilo namenjeno za peš dostopanje skozi park.

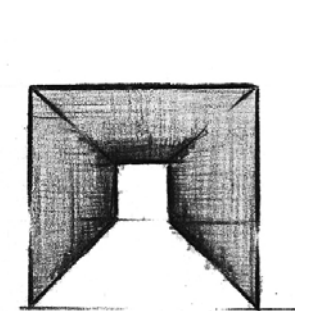
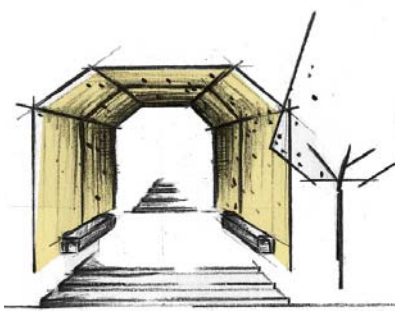
Slika 60: 5; Dostop po stopnišču začnejo v zelenje ovite stopnice. Na levi strani obiskovalca spremlja kulisa bambusa ter glicinije, na desni pa zanimiva drevesa zakrivajo poglede na vilo.

Iskra K. Obnova Rafutskega parka pri Novi Gorici.

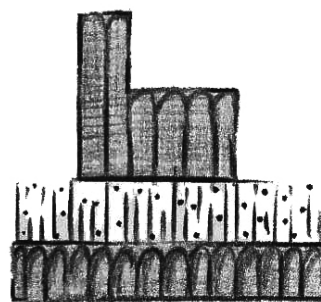
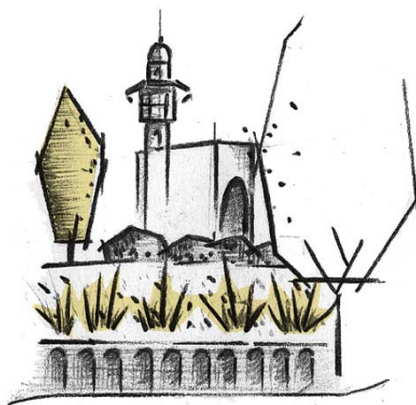
Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2012

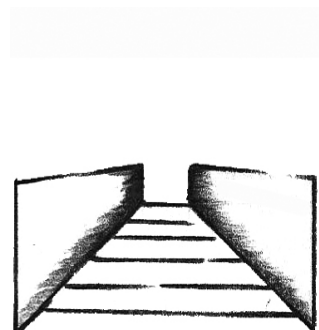
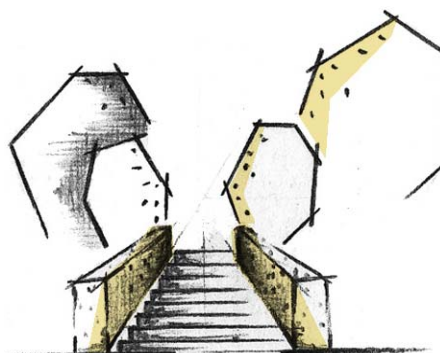
Slika 61: 6; Nadaljevanje poti po stopnišču omogoča pogled na najmogočnejše drevo v parku - rdeči hrast.

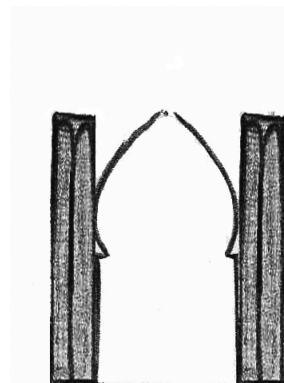
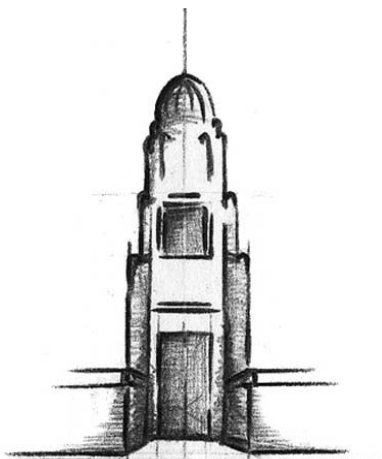
Slika 62: 7; Po prvem prečkanju »glavne« poti nas na stopnišču pričaka pergola. To zanimivo počivališče, opremljeno z betonskima klopema postane v času cvetenja glicinije omamno dišeča postojanka.

Slika 63: 9; Tudi pri dostopanju po stopnišču se nam odpre pogled na vilo.

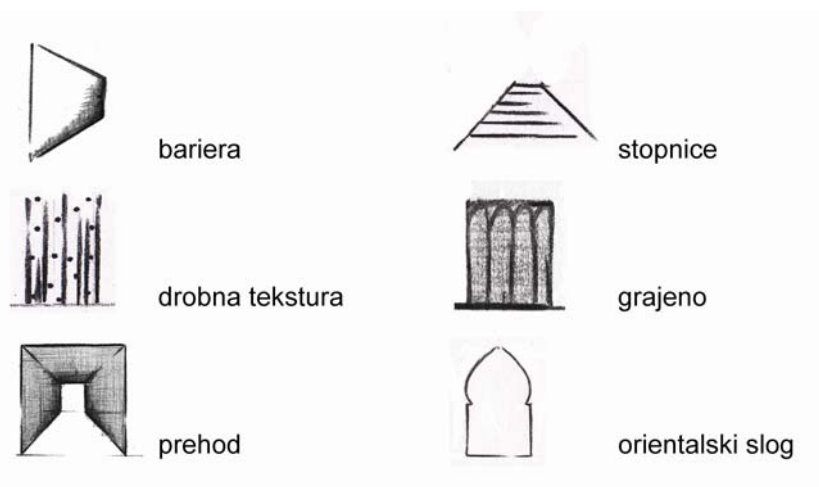

Slika 64: 10; Končni dostop do vile je obdan z rezano živico iz pušpana, ki ga poudarja in povečuje.

Slika 65: 11; Glavni vhod v Laščakovo vilo je zelo monumentalen, a je obrnjen proti jugu, kar bi lahko pomenilo, da je namenjen predvsem obiskovalcem, ki so dostopali do vile po stopnišču.

Legenda shematičnih prikazov:

V parkovnih zasnovah je potrebno ustvariti določeno dramaturgijo, ki bo obiskovalcem nudila pester sprehod. Zaporedje napetosti in mnogo bolj sproščenih motivov ustvarja dinamiko ob sprehodu po parku. Predeli, bogati z informacijami se zoperstavljajo tistim bolj skopim in tako se ustvarja kontrast, ki ga še nadgradi nasprotje med grajenimi elementi in mehko vegetacijo. Vsako sosledje, ki združuje med seboj različne elemente, je lahko zanimivo. Če temu dodamo še vzpenjajoč se teren in posamezne izjemne primerke vegetacije, je Rafutski park izvrsten »doživljajski park«.

Z analiziranjem razvijanja prostora v Laščakovem delu parka smo ugotovili pomembnost sekvenčnega doživljanja. Pri obnovi parkovne zasnove se bo skušalo vse smernice ohraniti. Po prenovi parka bodo prostorska zaporedja še poudarjena, bolj berljiva in jasna.

7 UGOTOVITVE IN POSTOPEK IZDELAVE PROJEKTA

Analize in preučitev gradiva o obravnavanem spomeniku so pripomogli k odkritju njegovih vrednot. Le s poznavanjem spomenika in njegove pričevalnosti smo lahko izdelali predlog obnove, ki ne zmanjšuje njegovega kulturnega pomena.

V diplomski nalogi ponujen predlog obnove Rafutskega parka je narejen ob predpostavki, da se rekonstruira tudi vila, ki predstavlja osrednji element parka. K izboru sloga za parkovno ureditev je pripomogla neoislamska arhitektura s secesijskimi dodatki, ki narekuje romantičen in pitoreskno oblikovan park. Poleg strukturne obnove pa je potrebno dediščini vrniti prepoznavnost in jo oživiti s programom. Vsebinski del obnove je prav tako pomemben, saj lahko še poudari funkcijsko in prostorsko povezanost parka z vilo.

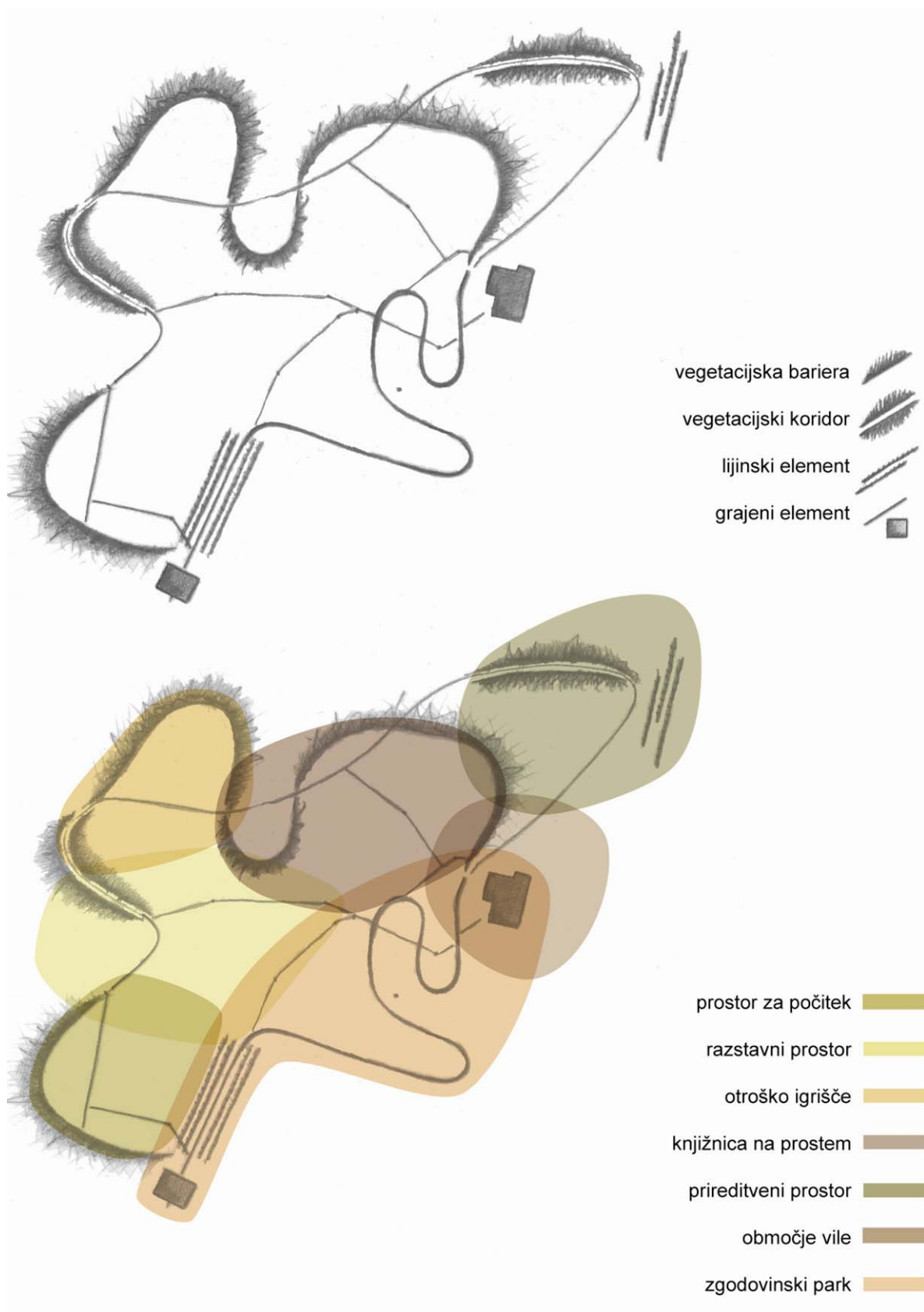
7.1 OBLIKOVNI KONCEPT

Kot že večkrat omenjeno, je Rafutski park sestavljen iz dveh delov. Vzhodni del je oblikoval arhitekt Laščak, kar nam potrjuje arhivski načrt parka. Za zahodni del pa nimamo podatkov. Strukture, ki bi kazale obliko ureditev, so zaradi zaraščenosti neberljive oziroma sklepamo, da je sajenje vegetacije potekalo nenačrtno. Kljub dvodelnosti je park varovan kot celota in tako je obravnavan tudi v nalogi.

Obnova Laščakovega dela parka se skuša približati originalnemu načrtu. Ker gre za obnovo zgodovinskega parka, je bilo potrebno določiti obnovitveni pristop. Za najbolj primernega se je izkazala reinterpretacija. Ta poseg uporabimo, ko primanjkuje zgodovinske substance za restavracijo in ko nimamo dovolj podatkov za rekonstrukcijo. Slednja bi bila mogoča, saj izviren načrt vrta obstaja, a je Rafutski park zavarovan tudi kot naravna vrednota (Zakon o ohranjanju ..., 2004), kar pomeni, da je potrebno izjemno in tujerodno vegetacijo ohranjati. S poustvaritvijo se bo poudarila predvsem sintaksa Laščakovega dela parka, ki pa ne bo enak parku iz leta 1914.

Oblikovni koncept torej združuje zgodovinski park ter sodobno oblikovani zahodni del kompleksa. Najbolj prepoznaven element parka je nedvomno vila, a je zelo značilna tudi vijugasta pot. Vzpenjajoč se teren je bilo najbolj smiselno premostiti z ovinkasto potjo, ki obenem usmerja poglede obiskovalcev in povečuje dostop do vile. Združitev obeh delov predstavlja prav nadaljevanje poti v zahodni del. Obliko linijskega elementa v zahodnem delu nadgradimo v vegetacijskih volumnih. Mehka linija, ki objema sodobni del parka, se tik ob vili spoji z Laščakovo potjo.

Oblikovno oziroma prostorsko aktualizacijo parka pa mora podpreti tudi programska.

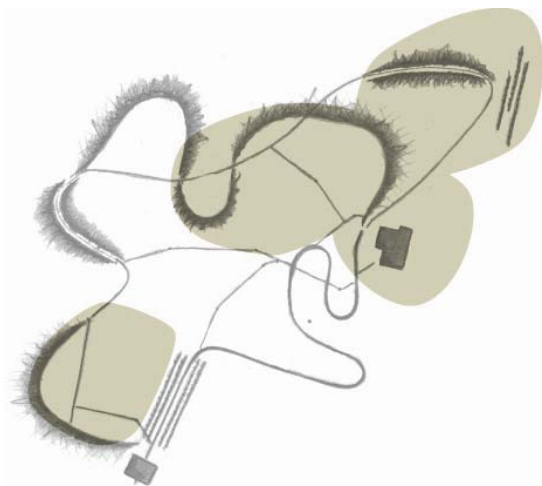
Slika 66: Shematični prikaz oblikovnega koncepta parkovne ureditve in programske zasnove parka

7.2 PROGRAMSKA OPREDELITEV DEJAVNOSTI

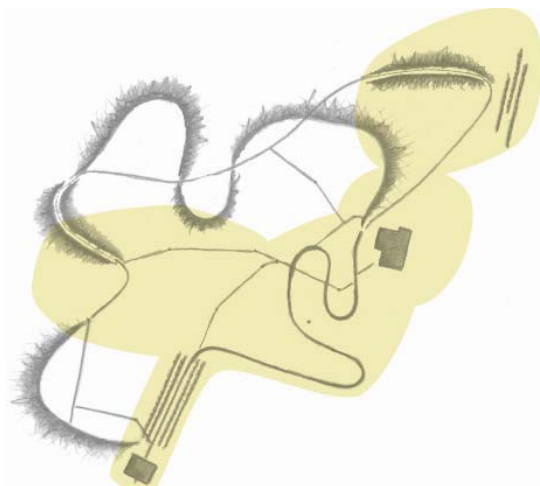
Eden izmed ciljev diplomske naloge se zavezuje k iskanju ustrezne programske zasnove, ki bi park aktualizirala in skrbela za njegovo trajno oživitev.

Ogrin (1995: 7-12) opozarja, da gredo sodobna iskanja optimalne mestne krajine pogosto mimo bistva te prostorske kategorije. Nasproti antropogenim krajinskim oblikam se postavljajo povsem naravne, kjer se pozablja na dejstvo, da so bili vrtovi ali parki vselej grajeni večplastno, tako po namembnosti kot tudi pomensko. Naravo posnemajoča, enoznačna krajinska struktura ne uspe zadostiti vsem interesom obiskovalcev. Definicija prof. Ogrina (2010: 133), da je park »večnamenska struktura, ki mora zadovoljiti vrsto številnih in zelo različnih človekovih potreb«, je najbližje dojemanju današnjih parkovnih površin.

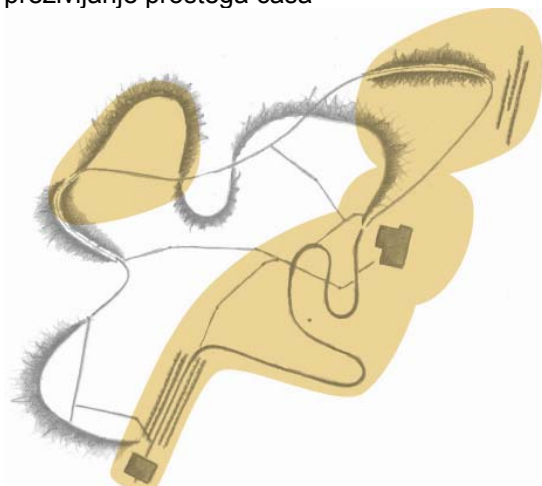
7.2.1 Shematični prikaz večnamenskosti parkovne zasnove

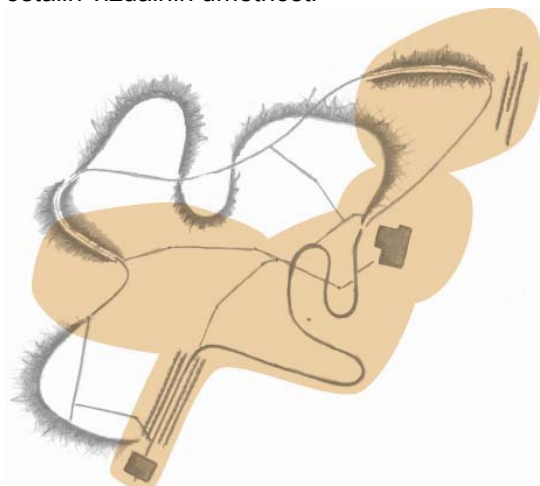
Slika 67: Shematični prikaz območij osnovanih predvsem za počitek, opazovanje narave ter preživljanje prostega časa

Slika 68: Shematični prikaz območij namenjenih ogledu umetniških razstav in ostalih vizualnih umetnosti

Slika 69: Shematični prikaz območij predvidenih za otroško igro, učenje in spoznavanje narave

Slika 70: Shematični prikaz podprostorov namenjenih kulturno-zgodovinskim interesom

Vse poti v parku so lahko namenjene tudi rekreaciji, saj z navezavo na že obstoječe ceste zunaj območja obdelave Rafutski park predstavlja zanimivo dopolnitev rekreacijskega prostora. Mir in tišino, ki sta v današnjem času več kot dobrodošla, pa v parku zagotavljamo z vegetacijskimi barierami in premišljeno razmestitvijo dejavnosti. Določeni predeli lahko služijo več dejavnostim. Koncept mora podpirati večino želja, zadovoljiti različne potrebe, od športa do raziskovanja, hkrati pa omogočiti umik in samoto tistim, ki si tega želijo. Parkovne zasnove, ki so oblikovane tako, da početja obiskovalcev ne določajo popolnoma, ampak jim dopuščajo svobodo izbire, so veliko bolj priljubljene in obiskane.

Pri Rafutskem kompleksu ne smemo pozabiti, da ne gre le za ureditev mestnega parka, ki bo privabljal obiskovalce, ampak za obnovo vrtnoarhitekturne dediščine, ki ne sme izgubiti svoje zgodovinsko-kulturne pričevalnosti. Nabor programskih vsebin se posledično nekoliko zoži, a lahko pravilno umeščanje le-teh park uspešno posodobi.

Posebnost obravnavanega parka je tudi to, da je bil vse do danes vrt. Nastal je kot zasebni vrt, s katerim je njegov lastnik lahko kazal svoj visok položaj v družbi. Tekom zgodovine se je izkazalo, da so bila krajinsko arhitekturna dela namenjena le najvišjim središčem družbene moči. Povsem drugače je danes, ko parkovne zasnove projektiramo za najširši krog meščanov in pri tem upoštevamo, da mora ureditev zadovoljiti potrebe povsem različnih interesnih in starostnih skupin. Transformacijo iz nekoč zasebnega vrta v javni park bo v primeru Rafutskega parka, poleg strukturne prenove, predstavljala prav vsebina.

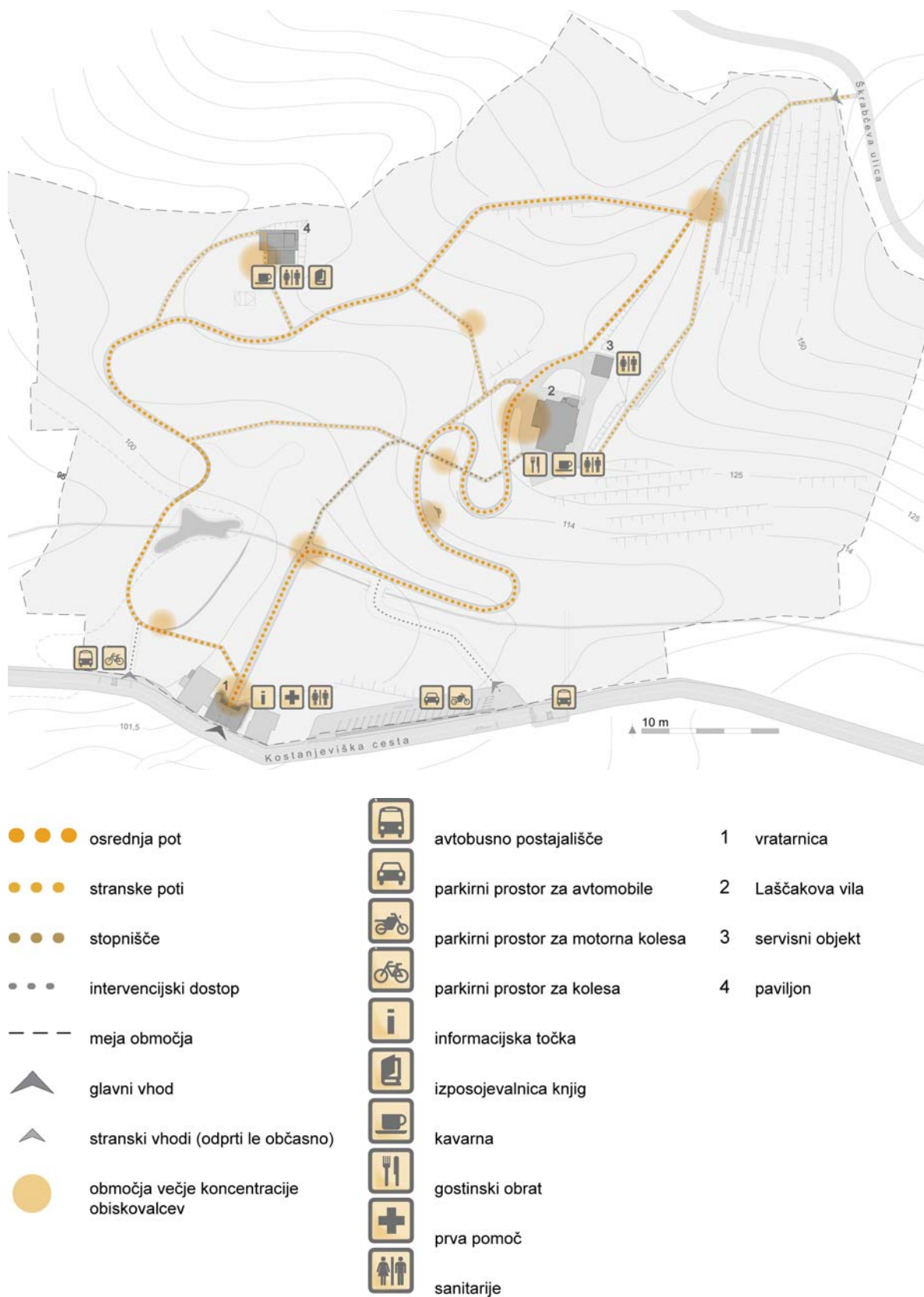
Dojemanje vile kot središča parka zahteva premišljen izbor programa, ki se bo odvijal v njej. Ogrin (1995) predlaga spajanje kulture s kulturo, kar se izkaže kot najprimernejša funkcija. Vila bi lahko služila kot protokolaren objekt obeh Goric, v njej bi se uredile spominske sobe (arhitekta Laščaka, aleksandrink ...) in gostinski obrat. Urejena bi lahko bila razstava o Laščakovi dediščini doma in v tujini ter podroben prikaz Rafutskega parka z vsemi pomembnimi informacijami. V vratarnico predlagam umestitev turistično informacijskega centra, tako bi na začetku poti obiskovalcem predstavili parkovni kompleks in jih opomnili na elemente vredne pozornosti. »Info točka« bi služila tudi obveščanju ljudi o kulturno-zgodovinskih objektih na obeh straneh meje, ki jih veže novo nastala pot.

7.3 FUNKCIONALNA SHEMA

Kostanjeviška cesta, ki poteka po južnem robu Rafutskega kompleksa, je glavna dostopna pot. Nanjo so vezani osrednji vhod, parkirna mesta za avtomobile, motorna kolesa in kolesa ter avtobusni postajališči. Glavni vhod na parkovno površino predstavlja neoislamska vratarnica z »info točko«. Za potrebe servisnih storitev in intervencije sta na voljo še dva stranska vhoda, ki sta odprta le občasno. Dodaten vstop na območje je omogočen tudi iz Škrabčeve ulice na severovzhodni strani parka. Ta vhod je namenjen predvsem rekreativcem, ki park le prečkajo, služi pa lahko tudi ob dogodkih na prireditvenem prostoru.

Iskra K. Obnova Rafutskega parka pri Novi Gorici.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2012

Slika 71: Funkcionalna shema zasnove Rafutskega kompleksa

Osrednja pot po parku je krožna in obiskovalce vodi skozi celoten kompleks. Urejenih je tudi več sekundarnih poti, ki omogočajo lažje in hitrejše prehajanje med različnimi sklopi parka, hkrati pa povezujejo Laščakov park z zahodnim delom. Na poti so vezana tudi počivališča, kjer je pričakovati večjo koncentracijo obiskovalcev. Povečan obisk je predviden tudi ob vili, paviljonu in prireditvenem prostoru.

Na severozahodu kompleksa se nahaja paviljon s kavarno in izposojevalnico knjig za potrebe knjižnice na prostem. Gostinski obrat je umeščen tudi v Laščakovo vilo, kjer svojo dejavnost širi na plato ob njej. Vsi objekti v parku so opremljeni s sanitarijami, v vratarnici pa je nameščen tudi set za prvo pomoč.

8 PREDLOG UREDITVE RAFUTSKEGA PARKA

Predlog obnove Rafutskega kompleksa pomeni kompromis med ugotovljeno izvirno podobo Laščakovega parka, zahodnim delom kompleksa z velikim številom eksot in zahtevami današnjega življenjskega sloga.

Vrtnoarhitekturna dediščina pogosto predstavlja kompleksen sistem, za čigar obnovo ne moremo uporabiti le enega izmed obnovitvenih pristopov. Predlog obnove Rafutskega parka združuje restavracijo in rekonstrukcijo, ki bosta obnovili predvsem arhitekturne elemente kompleksa, ter reinterpretacijo, ki bo poustvarila parkovno zasnovo.

Analize in proučevanje obravnavane dediščine so nam pomagali določiti mero sprememb v parku, ki je še možna, brez da bi okrnili njegov kulturno-zgodovinski pomen. Tako smo dobili tudi smernice za nadaljnje načrtovanje in izpostavili ključne elemente, na katerih temelji obnova parka.

Zgodovinske elemente parkovnih zasnov vključujemo v obnovitveni proces tako, da se najbolj približamo njihovemu prvotnemu stanju. Ohranitev kakovosti objekta in pripadajočega parka lahko doseženo le z obravnavo prostora kot koherentne celote. Vrtnoarhitekturna dediščina šele skupaj s stavbno oblikuje zaokrožen spomeniški kompleks in seveda obratno, saj tudi arhitekturna dediščina potrebuje reprezentančno okolico (Lah Sušnik, 2011; ZVKDS, 2011).

8.1 RAZLOGI IN IZHODIŠČA ZA OBNOVO RAFUTSKEGA KOMPLEKSA

Obnovo parkovnega kompleksa opravičuje že dejstvo, da zaradi zgodovinskih okoliščin v Sloveniji ni veliko ohranjenih objektov vrtnoarhitekturne dediščine. Poleg tega je Rafutski park eden redkih primerov stilnega eklekticizma z velikim številom eksot, Laščakova vila pa predstavlja edinstven primerek neoislamske arhitekture v širšem prostoru (Jernejc Babič in sod., 2009).

Oživitev Rafutskega kompleksa bi bližnjim prebivalcem ponudila park z vsebino. Možnost izobraževanja, raziskovanja ali zadovoljevanja kulturno-zgodovinskih interesov v naravi bi bila na Goriškem nekaj novega. Hkrati bi park predstavljal povezovalni člen obeh Goric, saj je povezovanje najlažje in najbolj učinkovito na področju kulture.

Predlog obnove Rafutskega parka sloni na več izhodiščih. Upoštevane so bile smernice oblikovanja prostora konca 19. stoletja, spoznanja o delu, kulturi in življenjski izkušnji arhitekta Antona Laščaka. Osnovo za oblikovanje predloga obnove je predstavljala tudi kartografska podlaga – Laščakov načrt parka iz leta 1909. Ker v Rafutski park ni dovoljeno dosajanje novih rastlinskih vrst, je večina vegetacije obstoječe, novo zasajena pa je iste vrstne sestave.

8.2 OPIS PREDLOGA OBNOVE RAFUTSKEGA PARKA

Predlagana parkovna ureditev obsega ohranjeno kompozicijsko zasnovo Laščakovega dela parka ter sodobno oblikovani zahodni del. Osnovo eklektično-pitoresknemu oblikovanju parka predstavlja v neoislamskem slogu rekonstruirana vila. Obnovitveni predlog temelji na značilnostih oblikovanja, kakršne nam ponuja angleški krajinski slog z dodanimi romantičnimi prvinami. Izbor, razporeditev in uporaba elementov se podrejajo smernicam eklekticizma, upoštevajo analizo kakovosti obstoječih elementov ter analizo doživljanja prostora. Tako se oba dela parkovnega kompleksa zlijeta v enovito celoto z vilo.

Eklekticizem je opredeljen kot »prevzemanje in spajanje sistemov, pogledov in ugotovitev« (SSKJ, 2005). Ta toga definicija pojma pa deluje popolnoma drugače v parkovnih zasnovah.

Predlagana zasnova parka se prilagaja danostim terena, izrablja naravne poudarke prostora in se z upoštevanjem obstoječe vegetacije spaja z okolico. Rafutski kompleks bi lahko delno opisali tudi kot parkovni gozd, saj se za razliko od večine parkov nahaja sredi zelenja, katero ga sooblikuje. Vizualni stik z elementi kulturne dediščine v bližini, odkrivanje pogledov na vilo znotraj parka in težko določljiva meja kompleksa kažejo na to, da so vila, park in okolica nerazdružljivo povezani.

Pri oblikovanju Rafutskega parka smo se, poleg strukturnih in prostorskih analiz, oprli na zapise Baltrušaitisa (1997). Le ti nam niso bili v pomoč pri prostorski razporeditvi elementov, ampak pri ustvarjanju določenega občutja v prostoru. Skušali smo ustvariti slikovit, očarljiv ambient, kjer obiskovalce skozi skoraj eksotičen park vodi radovednost.

8.2.1 Opis predlagane parkovne ureditve

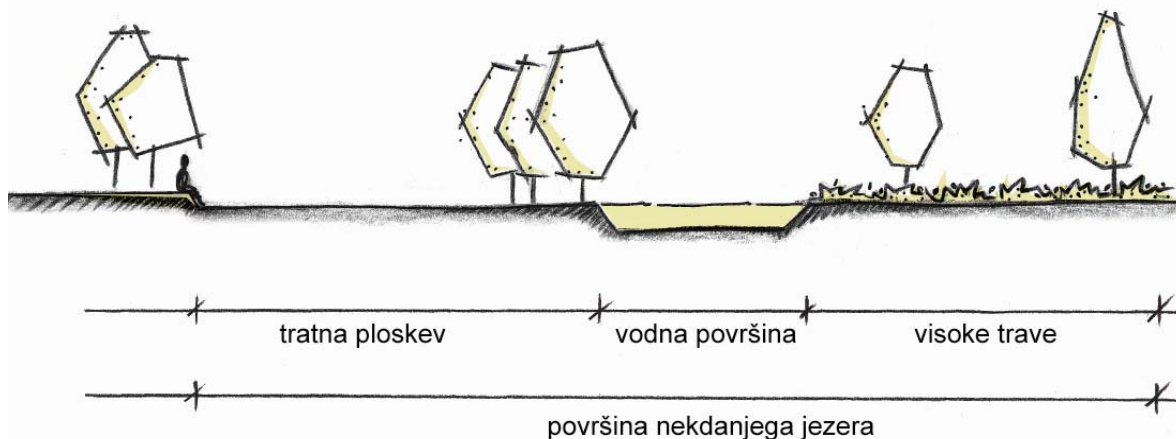
Izjemnost in drugačnost Rafutskega parka sta obiskovalcu predstavljena že ob vstopu skozi neoislamsko vratarnico. Nekoliko nenavadno je na parkovno površino dostopati skozi takšen grajen element, a to lahko razumemo kot ostanek preobrazbe zasebnega vrta v javni park. Iz salamlika nas pospremi drevored iz pacipres, dvakrat po 11 dreves. Laščakov načrt iz leta 1909 prikazuje dvojni drevored z dvakrat po 17 dreves, a velikost simbolov iz tlorisa ne ustreza dejanskim meram vegetacije, zato je število dreves prilagojeno. Iz popisa vegetacije je moč predvidevati, da so nekdanji drevored oblikovale lawsonove paciprese (*Chamaecyparis lawsoniana*), katere bi uporabili tudi pri obnovi. Drevored predstavlja edini simetričen in geometrijsko oblikovan element v parku, kakršne je najpogosteje zaslediti v baročnih ureditvah. Za razliko od slednjih, ki so uokvirjali pročelja dvorcev, nas rafutska vstopna aleja pripelje do razpotja.

Laščakov del parka se skuša, z upoštevanjem obstoječe, vredne vegetacije, približati originalni zasnovi. Goste gručne drevja ustvarjajo jasen kontrast na vzpenjajoči se travni ploskvi. Čistost sintakse, značilne za angleški krajinski slog,

se z bližanjem vili briše. Vijugasta, makadamska pot nas vodi od vhoda, mimo počivališča, ki spominja na grotto, vse do vile na vrhu griča. Za sprehod po parku lahko izberemo tudi stopnišče, ki s svojim cik-cakastim potekom obiskovalcu ponuja povsem drugačne zorne kote. Dostopanja po različnih poteh smo navajeni predvsem v kitajskih vrtovih, kjer s tem prijemom percepcijsko večajo prostor. Ne glede na izbrano pot pa izjemni primerki drevnine v parku pritegujejo poglede in vzbujajo zanimanje obiskovalcev ter poudarjajo pitoresknost prostora.

Sodobno oblikovani del Rafutskega parka skuša navezati stik z zgodovinskim delom. Uporabljeni elementi podpirajo idejo eklekticizma, njihov videz in namembnost pa sta povsem sodobna.

Oblika nekdanjega jezera, razbrana iz temeljnega topografskega načrta, v jugozahodnem delu parka se skuša ohraniti. Predvidevamo, da se je jezero izsušilo zaradi nekontroliranega zaraščanja in regulacije struge potoka, ki prečka območje. Ker so vodni elementi vedno privlačni, bo jezerce obnovljeno, a v nekoliko manjšem obsegu. Oblika prvotne vodne površine je na južni strani potoka nakazana z velikopotezno klopjo, na severni pa s sklenjeno površino višjih okrasnih trav. Predel ob klopi sooblikuje nizko košena trata, ki v prostor vnaša svetlobo in predstavlja nekakšno nadaljevanje vodnega telesa. V pomoč pri oblikovanju severnega dela jezera je bilo upoštevanje romantičnih načel, kjer je pomemben delež preraščene vodne površine in uporaba že prisotnih okrasnih trav.

Slika 72: Skica prereza preko območja nekdanjega jezera

Prehod preko razstavnega prostora, lociranega na površino okrasnih trav, sledi romantičnim in eklektičnim smernicam. Drugače tlakovano in rahlo od tal odmaknjeno pohodno površino je moč razumeti kot mostiček, brez katerih si kitajskih in romantičnih vrtov ne moremo predstavljati.

Pri nadaljevanju poti po zahodni strani parka lahko skozi gruče dreves zaznamo grajeno strukturo. Po principu razglednih paviljonov renesanse in baroka ima tudi Rafutski park svojega. Ob prostoru, namenjenemu otroški igri, se nahaja paviljon s

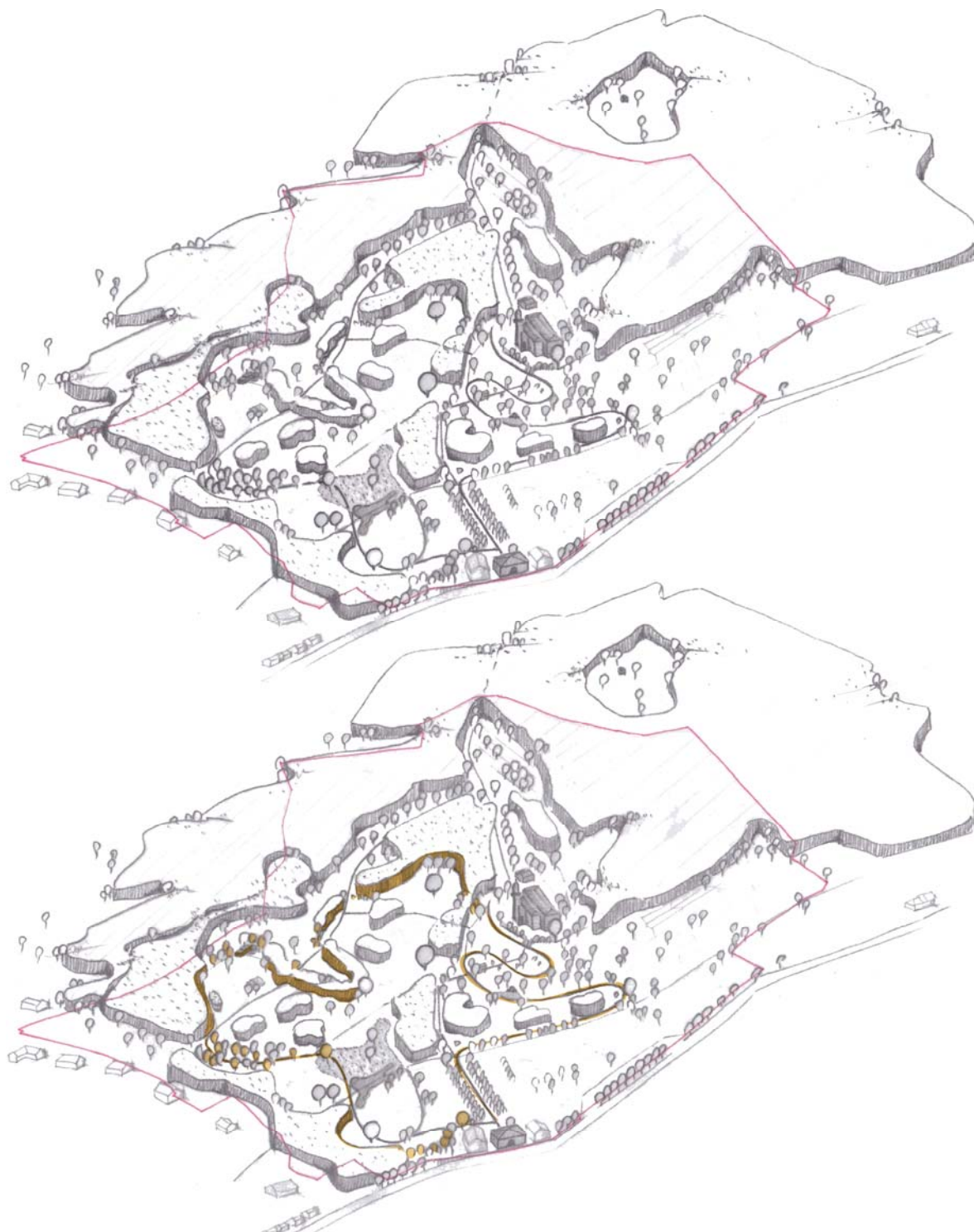
strešno razgledno teraso. V njem sta urejeni kavarna in manjša izposojevalnica knjig za potrebe knjižnice na prostem. Otroško igrišče izrablja le prostorske danosti. Izoliran bambusov gozdič z urejenimi stezicami je kot nalašč za skrivanje in lovljenje. Kletni zidovi porušenega objekta služijo ureditvi ramp za drčanje, drevesa z razvejanimi krošnjami pa postavitvi gugalnic. Menim, da v tako zanimivem in informacij polnem prostoru, kot je Rafutski park, zadostuje že z minimalnimi posegi urejeno igrišče.

Vzhodno od igrišča se, na jasi pod atlaško cedro (*Cedrus atlantica*), nahaja knjižnica na prostem. V bambusove separeje umeščene klopi omogočajo zeleno intimnost in mir, ki naj bi ga knjižnica zagotavljala. Objem bambusa in njegovo šelestenje pa nehote reminiscirata na dežele daljnega Vzhoda. Ostali elementi, namenjeni branju in počitku, so razpršeni po prostoru in omogočajo obiskovalcem prosto izbiro.

Terasiran teren za vilo ponuja možnost amfiteatralne ureditve, ki bi služila kot prireditveni prostor. Sedišča so umeščena asimetrično vzdolž teras, zgostijo pa se nad predvidenim prostorom za oder. Ureditev pod platanami (*Platanus acerifolia*) je namenjena raznim prireditvam, letnemu kinu, učilnici na prostem ali le počitku v naravi.

Krožna pot se nadaljuje proti vili, na platoju pred njo pa ima gostinski lokal organizirano svojo dejavnost. V senci mogočnega kostanja (*Aesculus hippocastanum*) lahko obiskovalci pobližje opazujejo izjemnost Laščakove arhitekture. Ob pomembnih protokolarnih dogodkih je ta prostor namenjen gostom protokola.

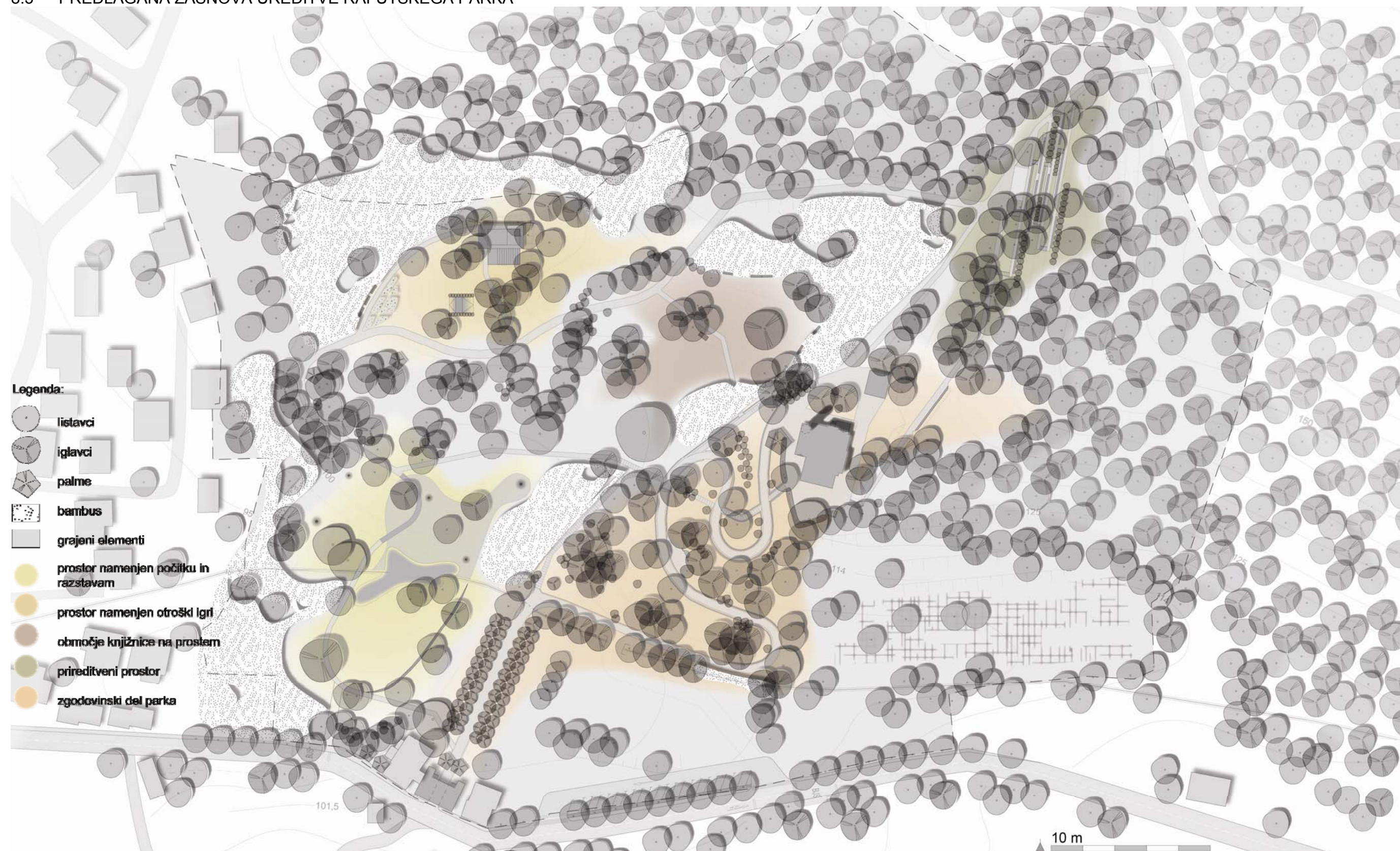
Na jugovzhodnem robu Rafutskega kompleksa se nahaja manjše območje vrtov in vinogradov. Predel je vizualno ločen od Laščakovega dela parka in popolnoma nemoteč za ohranitev in obnovo dediščine. Mogoče ga je opaziti le ob prihodu, saj je viden s Kostanjeviške ceste. Ker je kulturna krajina lahko zelo estetska in s svojim neprestanim spreminjanjem zanimiva, smo se jo odločili ohraniti.

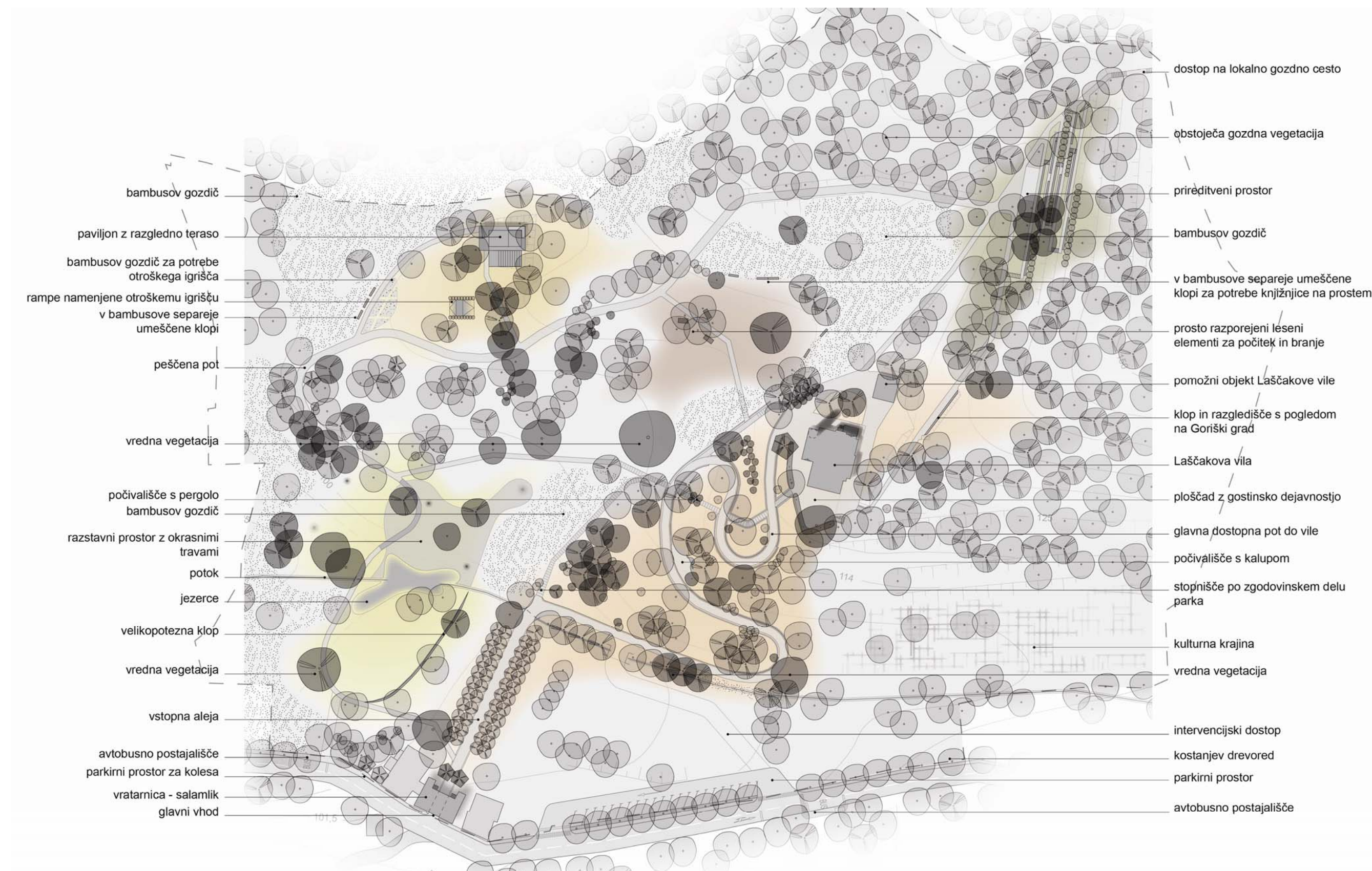
Slika 73: Prikaz koncepta ureditve parkovne zasnove na aksonometrični skici

Koncept predlagane ureditve temelji na spajanju obstoječega, zgodovinskega parka z novo ureditvijo. Laščakova pot k vili se v zahodnem delu nadaljuje v mehki liniji drevesnih in bambusovih volumnov. Vijugasta linija teče preko travnatih površin in obiskovalcu usmerja poglede, ustvarja različne doživljajske sekvence in spaja celoten kompleks.

8.3 PREDLAGANA ZASNOVA UREDITVE RAFUTSKEGA PARKA

Slika 74: Predlog ureditve Rafutskega parka

Slika 75: Predlog ureditve Rafutskega parka z opisi posameznih enot in elementov

8.3.1 Prostorski prikazi predlagane ureditve

Slika 76: Perspektivna skica jase z jezercem in razstavnim prostorom

Slika 77: Perspektivna skica otroškega igrišča s paviljonom

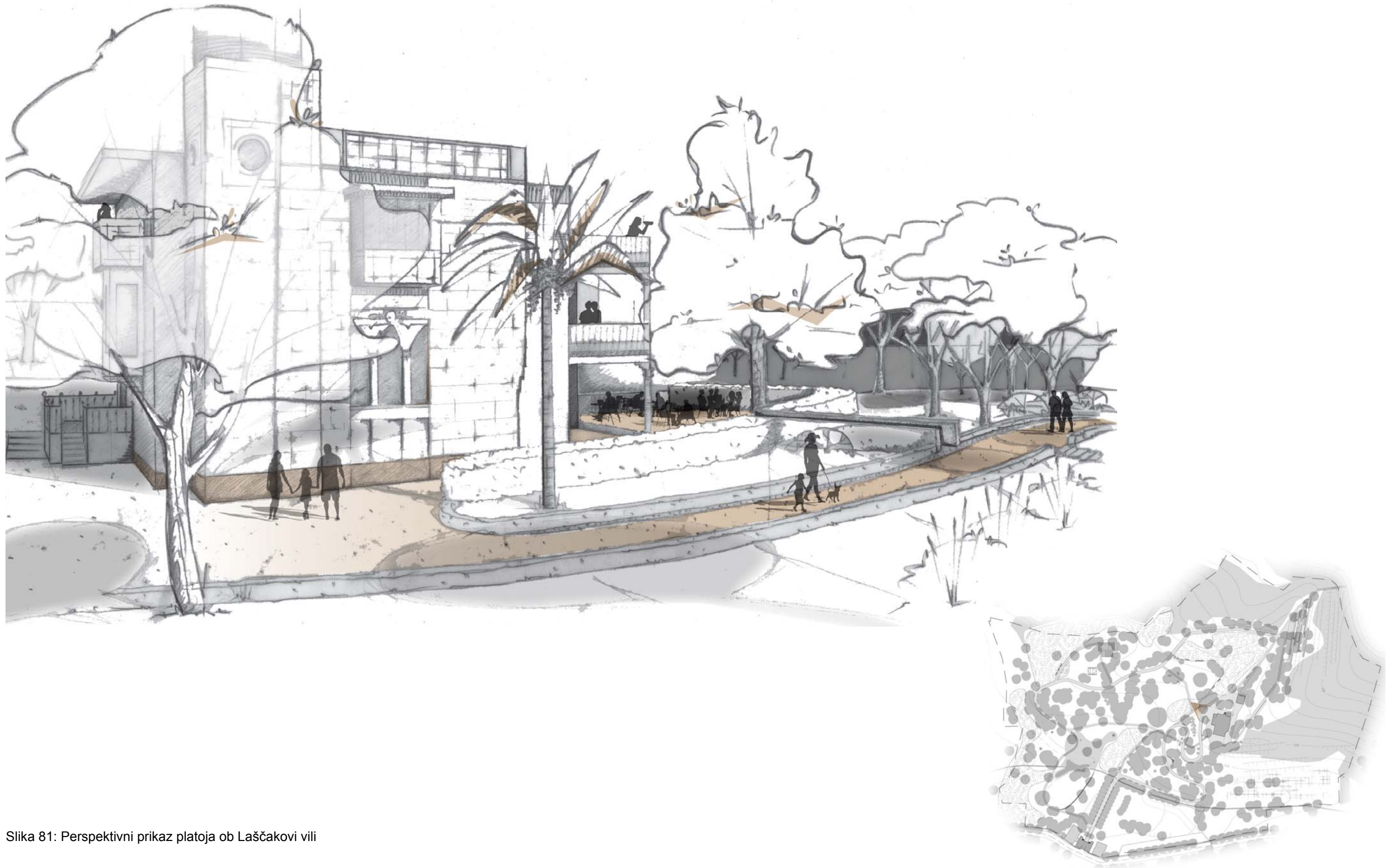
Slika 78: Perspektivna skica prostora namenjenega knjižnici na prostem

Slika 79: Perspektivna skica prireditvenega prostora

Slika 80: Perspektivna skica zgodovinskega dela parka, kjer je razstavljen kalup kupole stolpiča

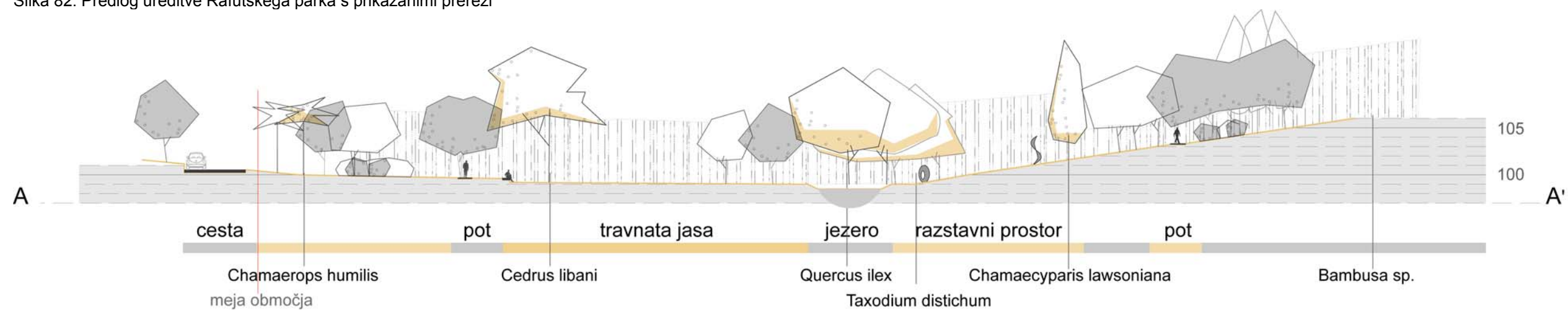

Slika 81: Perspektivni prikaz platoja ob Laščakovi vili

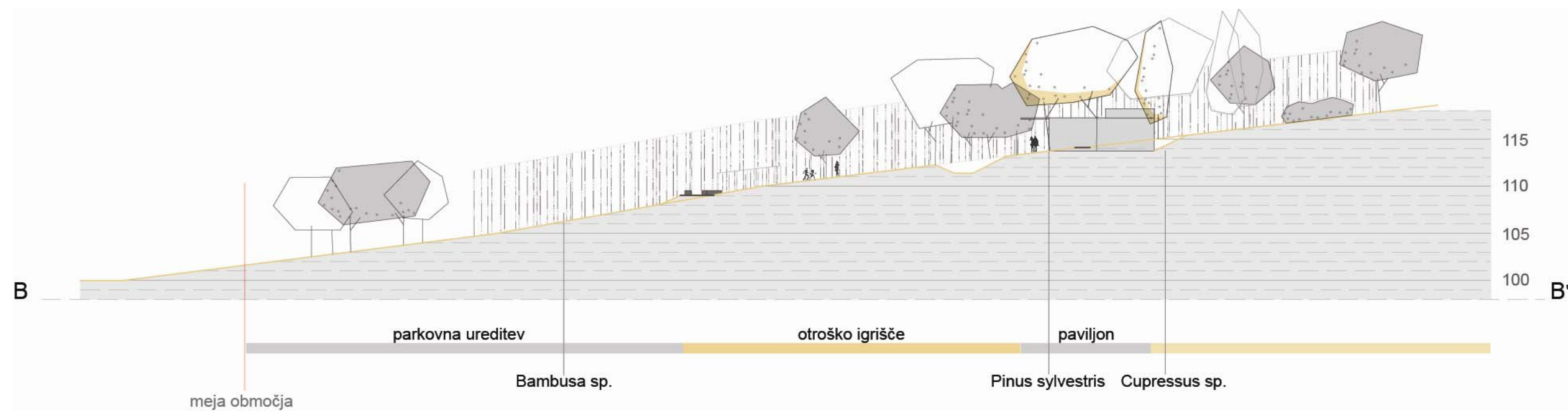
8.3.2 Karakteristični prerezi predlagane ureditve

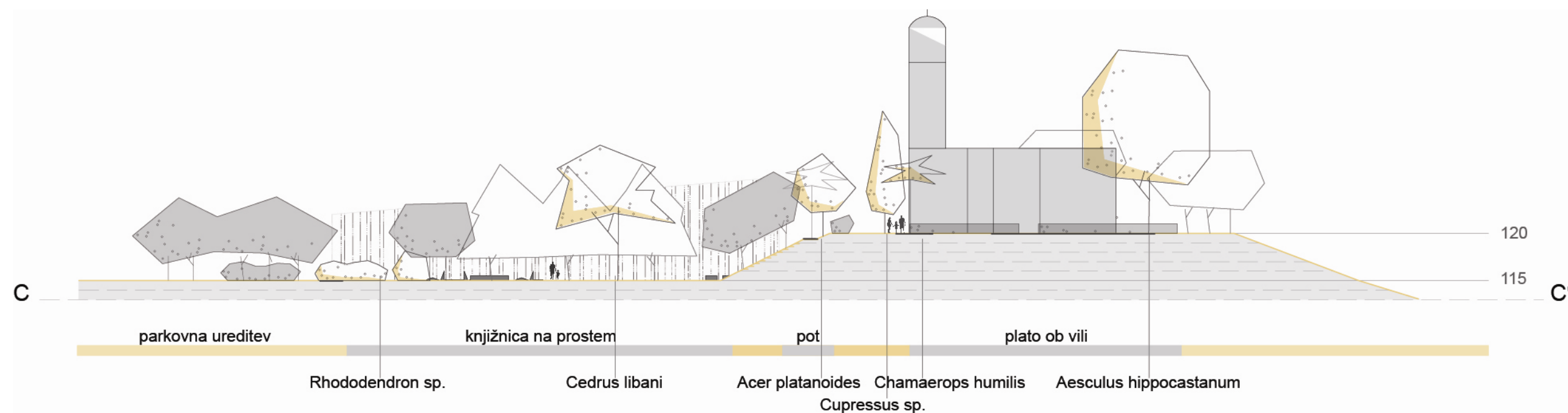
Slika 82: Predlog ureditve Rafutskega parka s prikazanimi prerezi

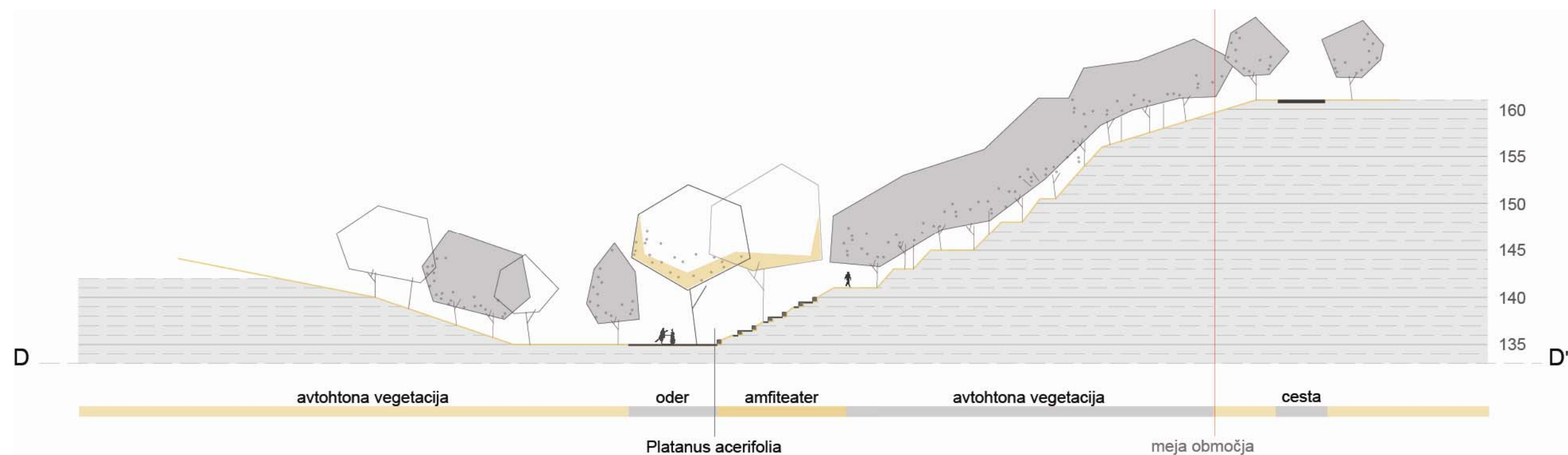
Karakteristični prerez A – A'

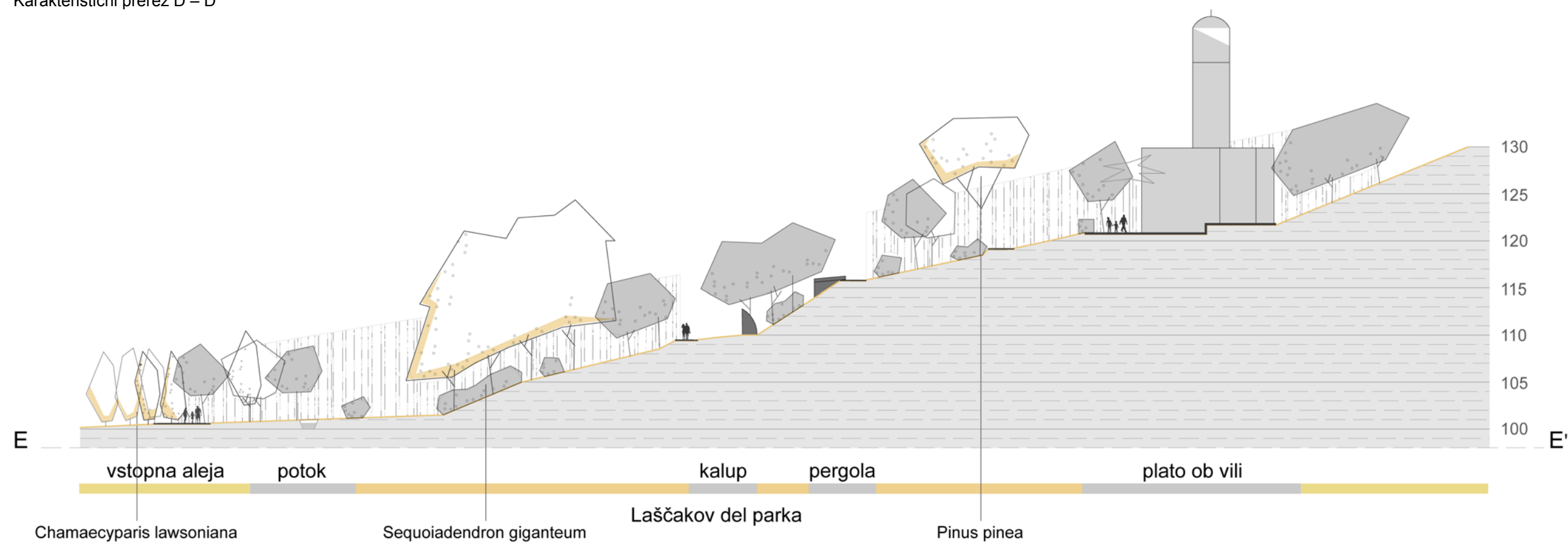
Karakteristični prerez B – B'

Karakteristični prerez C – C'

Karakteristični prerez D – D'

Karakteristični prerez E – E'

Slika 83: Karakteristični prerezi posameznih parkovnih ureditev

8.4 PREDVIDENI POSEGI V PARK

Vse poti v parku so makadamske z urejenimi muldami. Stopnišče v Laščakovem delu parka se sanira z že uporabljenimi materiali. Betonski prefabrikati, kot so klopi in kalup, se rekonstruirajo z upoštevanjem vseh konservatorskih zahtev. Podporni zidovi s secesijskimi reliefi so eden zanimivejših elementov zgodovinskega parka. Obnova jih bo povrnila v skoraj prvotni videz in tako bosta obiskovalcem prikazana natančnost ter čut za detajle, ki ga je arhitekt Laščak uporabil v svojem parku.

V obnovitvenem procesu Rafutskega kompleksa se odstrani vse moteče in zgodovinsko nevredne objekte, kot so prizidek h garaži in manjši gospodarski objekti v jugovzhodnem delu parka. Predvidena je postavitve tablic z imeni rastlin, ki bi opozarjale na izjemno drevnino in bile v pomoč pri študijskih obiskih parka. Predlagana je tudi vzpostavitev diskretne razsvetljave, predvsem za potrebe večernih prireditev.

K izboljšani prometni situaciji pripomore rahlo razširjena Kostanjeviška cesta s pločnikom in podaljšanim kostanjevim drevoredom. Za razbremenitev ceste in lažji dostop obiskovalcem je predlagana nova avtobusna linija z urejenimi postajališči ob Rafutskem parku in parkirišče, umeščeno na južnem robu parkovnega kompleksa. Zaradi želje po ohranitvi reprezentančnega vhoda in hkrati njegove neprimernosti za današnje potrebe prometa se motorni promet locira zunaj parka.

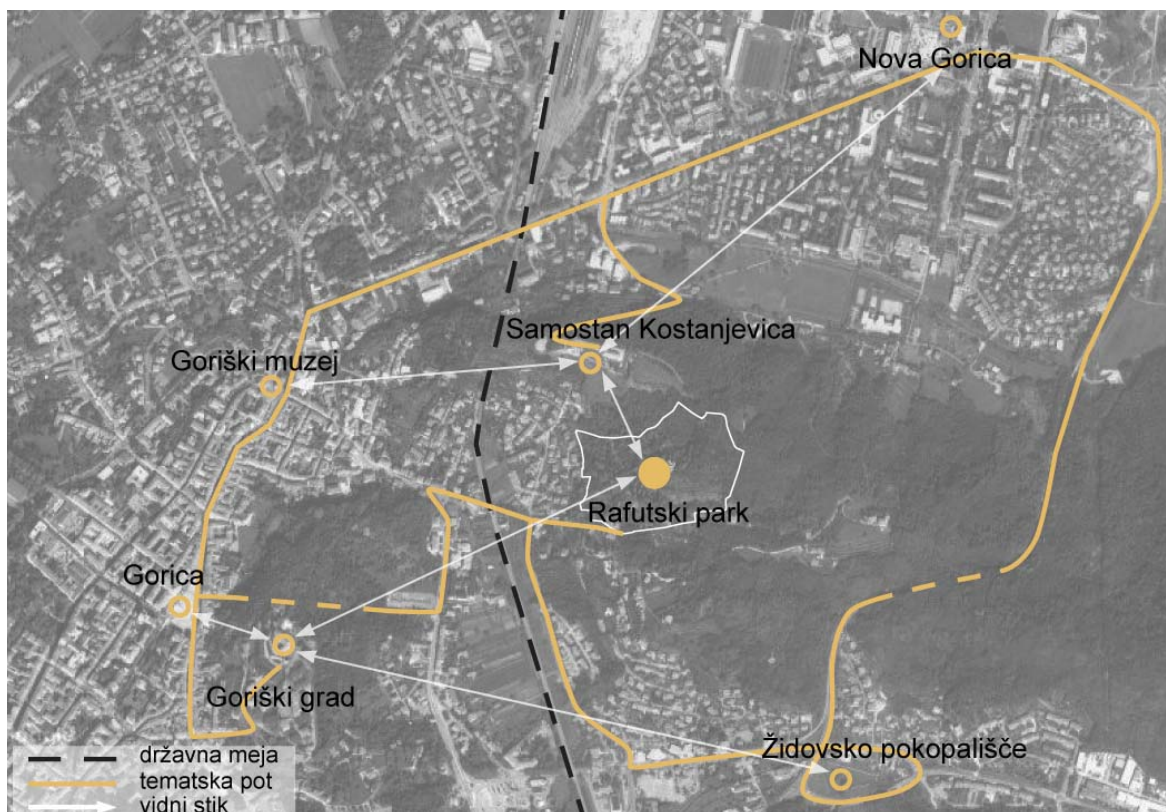
Za trajno oživitev Rafutskega kompleksa ni dovolj le obnova. Po končanem obnovitvenem procesu je potrebno stalno vzdrževanje. V prvi fazi obnovitvenih del so potrebna obnovitvena dela na vegetaciji. Sanacija vredne drevnine in odstranitev samoniklega rastlinja bosta že veliko pripomogla k orientaciji in berljivosti parka. Kasneje se vegetacijo redno obrezuje in pomlaja. Potrebno je poskrbeti za odvodnjavanje cest in poti. Vzdrževanja so potrebe tudi peščene površine in grede.

9 POVEZAVA KULTURNO-ZGODOVINSKIH ELEMENTOV NA OBEH STRANEH MEJE Z NOVO TEMATSKO POTJO

Poleg obnove Rafutskega kompleksa se diplomska naloga zavezuje tudi k oživitvi obmejnega prostora. Celovit pristop k obnovi dediščine zagotavlja več možnosti za njeno trajno oživitev. Rafutski park predstavlja le del zgodovine obmejnega prostora, njegovo vplivno območje pa sovпада z drugimi kulturno-zgodovinskimi spomeniki, ki dopolnjujejo »zgodbo«. Če elemente dediščine povežemo v celoto jih bomo kot tako tudi ohranjali.

Neposredna bližina italijanske Gorice in prosto prehodna meja po letu 2004, ponujata izvrstno priložnost povezave kulturno-zgodovinskih spomenikov na obeh straneh meje. Najprimernejši element za to je pot, ki bi omogočila povezavo dveh mest s skupno preteklostjo.

Ob meji se je v zgodovini ustvarila vzdolžna »mrtva cona«, ki bi jo danes najlažje oživili s povečanjem prečnih komunikacij. Predvidevamo, da bodo posamezne znamenitosti, ki so povezane s krožno potjo, bolj obiskane, hkrati pa bosta mesti bolj povezani in dediščina bolj poznana. Prostorske nastavke za to rešitev nam predlaga že Erjavčeva ulica, ki se nadaljuje ravno proti centru Gorice, ter nekoč maloobmejni prehod Pristava tik ob Rafutskem parku. Pot povezuje centra obeh mest s še petimi izjemnimi primeri dediščine.

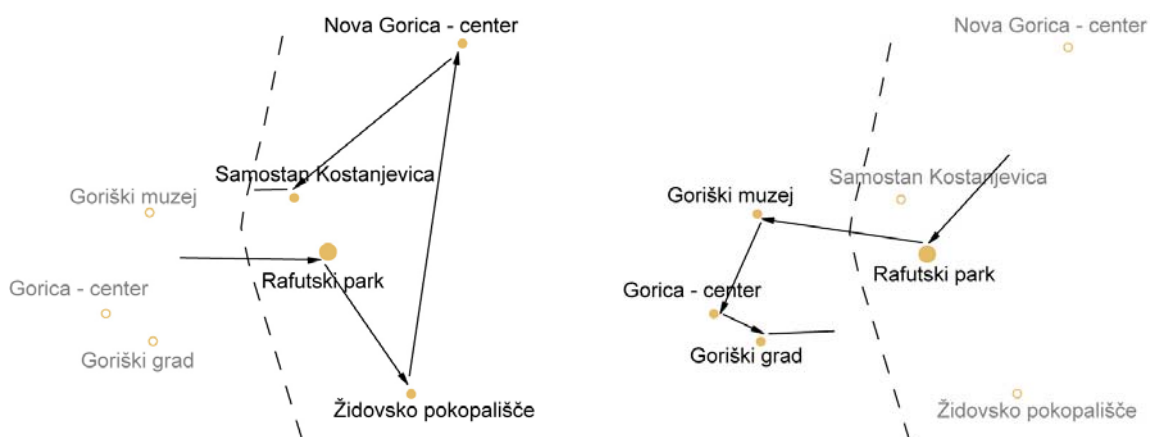

Slika 84: Prikaz povezave kulturno-zgodovinskih elementov obeh Goric z novo tematsko potjo (podloga: Google Earth, 2011)

Slika 85: Shematski prikaz nove tematske poti »Med starim in novim, po poti skupne zgodovine«

Skupna dolžina poti znaša približno 9 km in poteka po že obstoječih cestah. Vse znamenitosti so dosegljive tako z avtomobilom kot peš, predlagala pa bi vzpostavitev nove »turistične« avtobusne linije, ki bi obiskovalcem olajšala dostop.

Slika 86 in 87: Shematski prikaz poteka nove poti, če želimo obiskati le znamenitosti sosednjega mesta

Na novo tematsko pot se je možno podati iz obeh Goric. Obiščemo lahko le želene znamenitosti, ali pa si ogledamo celotno pot. V vsakem primeru osrednjo točko nove tematske poti predstavlja Rafutski park. V vratarnico umeščena »info točka« obiskovalcem nudi informacije o vseh objektih dediščine v bližini, park pa poleg kulturno-zgodovinske pričevalnosti ponuja prostor za oddih in počitek na poti.

9.1 OBJEKTI DEDIŠČINE OBEH GORIC

Goriški prostor ponuja mnogo kulturno-zgodovinskih spomenikov. V novo tematsko pot so vključeni elementi dediščine, ki med seboj niso preveč oddaljeni in med katerimi obstaja vidni stik. Ta vidni kontakt poveča zanimanje in željo obiskovalca, da bi si ogledal še ostale elemente dediščine. Zanimiva je tudi pestrost znamenitosti, saj se razlikujejo po času nastanka, kulturi, v kateri so bile ustvarjene in funkciji, ki so jo opravljale.

9.1.1 Goriški grad

Ucello (2000) pojasnjuje kako vzpon na Goriški grad ponuja možnost opazovanja strukture grajskega obzidja, kjer lahko med krhkimi bloki peščenjaka zasledimo okna ter strelske line vseh velikosti. Sam grad se dviga izza tega obzidja starega grajskega naselja, ki ga srednjeveški viri poimenujejo »gornje mesto«. Tu so se odvijale glavne administrativne in sodne funkcije grofije. Grad je tekom svoje dolge zgodovine večkrat spremenil podobo: med prvo svetovno vojno je bil skoraj v celoti porušen, obnovili so ga v tridesetih letih, ko so mu povrnili peterokotni tloris in videz, kakršnega je imel v 16. stoletju. Ob vstopu na dvorišče opazimo ostanke dviznega mostu in tako preidemo v osrčje utrdbe. Osrednji del predstavlja dvorišče družine Lazini, kjer so še vedno vidni temelji osrednjega stolpa, ki so ga tekom 16. stoletja podrl kot preobčutljivega na obleganje topništva. Iz te točke sta, poleg krasnega razgleda, vidni tudi grofovski palača iz 13. stoletja in palača deželnihi stanov iz 15. stoletja.

9.1.2 Goriški pokrajinski muzej

Palača Attems Petzenstein je bila zgrajena v prvi polovici 18. stoletja na željo družine Attems. Današnja podoba stavbe je rezultat zahtevne obnove iz začetka 19. stoletja, ki jo je načrtoval arhitekt Nicolò Pacassi. Sedem kipov - predstavnikov Olimpa, ki krasi nadzidek strehe, je izdelal kipar Giovanni Battista Mazzoleni. Prav njegovemu delu pripisujejo tudi notranje, ogleda vredne štukature. Kulturno-zgodovinski predmeti, ki so se ohranili znotraj palače, so zelo dragoceni. Najznamenitejša je slika »Bogovi Olimpa«, slikarja Antonia Parolina, ki krasi strop osrednje dvorane. Poleg palače je zanimiv tudi »notranji vrt« s križno delitvijo in centralno postavljenim vodnjakom Herkula. Muzej gostičasne in stalne razstave, med katerimi velja omeniti dela Janeza Tominza, Antona Zorana Mušiča, Luigija Spazzapana (Agenzia Turismo ..., 2012).

9.1.3 Frančiškanski samostan na Kostanjevici

V neposredni bližini središča Nove Gorice, tik ob slovensko-italijanski meji, se na griču nahaja samostan Kostanjevica. Staro božjepotno svetišče s pestro zgodovino pritegne vernike in turiste z obeh strani meje, saj ponuja najmanj tri kulturna in duhovna izkustva. V Frančiškanskem samostanu (2011) razlagajo, da je Kostanjeviški kompleks sestavljen iz spomenika sakralne umetnosti, zgodovinskega spomenika ter spomenika kulturne dediščine; za kar že 200 let skrbijo očetje frančiškani. Od leta 1985 je celotno območje Kostanjevice razglašeno za umetnostni in arhitekturni spomenik.

Samostan se že od nekdaj ponaša s knjižnico, ki nosi ime po patru Stanislavu Škrabcu, največjem slovenskem jezikoslovcu-slovenistu 19. stoletja, ki je na Kostanjevici živel več kot štirideset let. Začetki knjižnice, upoštevajoč svetogorski fond, segajo v 16. stoletje. Knjižnica obsega več kot 10.000 knjig, posebno dragocenost predstavlja trideset inkunabul¹³, zanimivi pa so tudi tiski od 16. do 19. stoletja, med katerimi najdemo slovnico Adama Bohoriča iz leta 1584, »Articae horuale«, z avtorjevim lastnoročnim posvetilom. Knjižnica ima danes status zgodovinske knjižnice, saj so jo leta 1952 razglasili kot kulturni in zgodovinski spomenik (Frančiškanski ..., 2011; Škrabec, 2002).

Kulturno zgodovinsko podobo Kostanjevice dopolnjuje tudi grobnica, kjer so pokopani zadnji potomci francoske kraljeve rodbine Burbonov. Želji kralja Karla X., da bi bil pokopan na Kostanjevici, so ustregli, in ker je bil na Kostanjevici pokopan zadnji kralj, zadnji simbol slave in moči te kraljeve dinastije, so tu želeli biti pokopani tudi ostali člani družine. Tako še danes počivajo v kripti pod daritvenim oltarjem, v marmornatih sarkofagih (Frančiškanski ..., 2011; Škrabec, 2002).

9.1.4 Židovsko pokopališče

V Sloveniji lahko zasledimo le nekaj kulturne dediščine povezane z Židi, največkrat so to pokopališča ali le nagrobniki s hebrejskimi napisi. Take primere dediščine lahko najdemo v Ljubljani, Mariboru, Ptuj ter Novi Gorici. Židovsko pokopališče v Rožni Dolini je eno redkih na slovenskih tleh. Zaradi svoje lokacije, starosti nagrobnikov in njihove umetnostnozgodovinske vrednosti je razglašen za spomenik nacionalnega pomena (Register ..., 2011; Uradni ..., 2011).

Ogrin (1972) razlaga, da imajo pri razvoju pokopališke kulture v Evropi židovska pokopališča svojevrstno in posebno mesto, kar zgovorno potrjuje tudi nekoliko manj znani primer v Rožni Dolini pri Novi Gorici, ki se po svojih likovno-prostorskih kvalitetah lahko kosa z najbolj znanimi sorodnimi evropskimi dediščinami. Na židovskih pokopališčih je naravno vse razen nagrobnikov, kar ustvarja prijetno okolje, ki so ga Židi poimenovali »dobri kraj«. Omejitve urejanja pokopališkega prostora so privedle do tega, da imajo židovska pokopališča danes značilen naraven videz, arhaično noto, prvinskost in zlitost z naravo. Za vse izvirne primere

¹³ inkunabula -e ž (a) biblio., knjiga, tiskana pred letom 1500, prvotisk (SSKJ, 2005)

židovskih pokopališč je značilen prostorski red, ki temelji na preprostosti, podrejanju detajlov celoti in socialni enakosti po smrti. Tako nastane z zidom ali pasom drevja zaključena prostorska struktura. V njej se na enoviti tratni ploskvi po časovnem zaporedju nizajo pokončni nagrobniki, usklajeni v gabaritih in likovni govorici, ki ustvarjajo preprost, a močan kontrast. Poseben vtis naredita tudi krajinska zaključenost in preglednost pokopališča, ki nam omogoča sledenje obdobjem pokopavanja.

Po besedah Ogrina (1972) goriško pokopališče poleg krajinskih kvalitiet odlikujejo še dovršeno oblikovani nagrobniki. Prevladujejo klasična hebrejska znamenja z zaobljenim zaključkom in vboklo sprednjo stranjo. Velikost nagrobnikov z leti narašča in lahko je slediti tudi stilskega razvoju, ki pa je od druge polovice 19. stoletja naprej podvržen vplivom eklekticizma.

Ob zaključku poglavja o povezavi dediščine obeh Goric bi lahko uporabili misel prof. Ogrina (1995), ki pravi da je najprimernejše spajanje kulture s kulturo. Z zaključenim nizom zanimivih spomenikov ustvarimo v obiskovalčevi zaznavi idejo celote. S tem je pozabljeno na mejo med mestoma in prostor obeh Goric postane enoten. Nova tematska pot bi utegnila ustvariti skupno vplivno območje, znotraj katerega bi bil vsak poseg potreben presoje. Na ta način ne varujemo le posameznih spomenikov, temveč varujemo celoten prostor, celotno zgodovino.

10 RAZPRAVA IN SKLEPI

10.1 RAZPRAVA

Diplomska naloga podaja predlog obnove Rafutskega parka. Pri načrtovanju prenove so bile izpostavljene kakovosti, ki izhajajo iz romantično-eklektične ureditve parka. Hkrati naloga umesti Rafutski park v niz kulturno-zgodovinskih objektov obeh Goric kot možnost oživitve obmejnega prostora.

Kompleks Rafutskega parka je danes v propadajočem stanju. Leta neprimerne vzdrževanja in številne ujme so park dodobra načele. Vegetacijska pestrost je po ugotovitvah Lah Sušnikove (2009) prepolovljena, izjemni primerki dreves so poškodovani in celo nevarni za obiskovalce. Pri predlogu obuditev obmejnega prostora, ki ga naloga podaja, se je velika mera pozornosti posvečala prav Rafutskemu parku, saj gre za redek primer te slogovne usmeritve v Sloveniji.

Originalen načrt arhitekta Laščaka je bil v veliko pomoč pri dojetju kompozicije vzhodnega dela parka, ki je danes zaradi nekontroliranega zaraščanja težko berljiva. Osnova za oblikovanje zahodnega dela pa so bile primerjalne analize s slogovno podobnimi parkovnimi površinami v Evropi (Haga park v Stockholmu, Buttes Chaumont v Parizu) in preučitev Baltrušaitisovih (1997) esejev o pitoreskni krajini.

Ponovna obuditev Rafutskega parka sloni tudi na izboru novih programov. Glede na skromno zastopanost protokolarnih objektov na Goriškem, bi vilo lahko namenili protokolarnim potrebam obeh Goric. Hkrati diplomska naloga predlaga, da se v vili uredijo spominske sobe, gostinska ponudba, stolpič in terase pa se lahko izrabijo kot razgledne točke. Program v parku se omejuje na aktivnosti, ki ne krnijo njegovega kulturno-zgodovinskega pomena, in tiste, ki niso v nasprotju s trditvijo iz Firenške listine (1981), »da je zgodovinski vrt miren kraj, namenjen medsebojnemu srečevanju, tišini in občutenju narave«. Vsi podprostori v parku, kakor jih predlaga diplomska naloga, so oblikovani z upoštevanjem analize doživljanja prostora in smernic ekleticizma. Zasnova prenove parka predlaga obnovo vodne površine, njeno okolico pa nameni počitku in opazovanju umetniških del. Zgodovinski okvir parka in izjemna vegetacijska pestrost sta pomembna tudi za izobraževanje otrok, njihovi razigranosti bi bilo namenjeno manjše sonaravno oblikovano igrišče. Za potrebe knjižnice na prostem bi bila v razglednem paviljonu lahko urejena izposojevalnica knjig. Terasiran teren za vilo bi bilo možno izrabiti za ureditev večnamenskega prireditvenega prostora. Vse predlagane ureditve so v sozvočju z oblikovanjem Laščakovega dela parka in zahtevajo minimalne posege v prostor. Vegetacija je bila ovrednotena ne celotnem območju. Tako predlog prenove med drugim tudi izpostavlja izjemne primerke drevnine in skuša parku vrniti nekdanjo privlačnost in eksotičnost.

Predlogi za nova urejena območja parka so nekoliko oddaljeni od Laščakovega dela parka in tako njegova kulturno-zgodovinska pričevalnost ni ogrožena. Vrtni elementi zgodovinskega dela parka so potrebni restavracije oziroma prenove,

predlagana parkovna zasnova pa se jim povsem prilagodi in obiskovalcu dopušča opazovanje njihove detaljne izdelave.

Drugi del naloge se posveča oživitvi obmejnega prostora. Ker območje Goriške zaznamujeta skupna kultura in zgodovina, bi bilo smiselno začeti s ponovnim povezovanjem ravno na kulturnem področju.

Vpliv elementov kulturne dediščine, ki se nahajajo v bližini meje sega seveda tudi čez njo. Vplivnega območja dediščine ne moremo določati z ozirom na administrativne meje, zato naloga predlaga čezmejno sodelovanje in povezovanje v dobrobit ohranjanja dediščine.

Predlog nove tematske poti »Med starim in novim, po poti skupne zgodovine« združuje mesti s spomeniki, ki predstavljajo njuno skupno preteklost. Analiza vidnega stika je bila v pomoč pri izboru kulturno-zgodovinskih elementov, ki bi jih pot povezovala. Osrednjo postojanko na poti bi predstavljal Rafutski park. Povezovanje bi pomenilo povečanje čezmejne komunikacije in posledično oživitev cone ob meji.

S predlogom obuditve Rafutskega parka in povezave obeh Goric želi naloga poudariti pomen kulturnih sestavin pri oživljanju prostora. Obnovljen Rafutski park in nova tematska pot bi delu ozemlja, ki je bil dolgo zapostavljen, vrnila prepoznavnost in krajanom z obeh strani nekdanje meje omogočila ponovno identifikacijo s tem delom prostora.

10.2 SKLEPI

V sklepnem delu se bo skušalo potrditi hipoteze, ki so bile osnova za oblikovanje naloge. Ker predlog obnove ni izveden, ne moremo z gotovostjo sklepati o uspehu oziroma neuspehu postavljenih predpostavk, lahko pa predvidevamo na podlagi zgodovinskih dejstev in primerov dobre prakse.

Parki in vrtovi so bili v zgodovini del družbenih sprememb. Bili so odraz časa, v katerem so nastali, in hkrati podpora takratni ideologiji. Vse to je bilo mogoče, ker je višek dogajanj potekal prav v gradovih, dvorcih ali vilah z obdajajočimi parkovnimi površinami. Dediščina, ki je bila v preteklosti v centru dogajanja, je danes postavljena nekoliko na stran. Pogosta zaprtost zgodovinskih kompleksov, tako fizična kot percepcijska, in neustrezen program ovirata oživitev dediščine. S tem lahko potrdimo hipotezo, da bi celostna strukturna in programska prenova Rafutskega kompleksa ter preobrazba zgodovinskega vrta v javni park pripomogli k njegovi oživitvi. Program, ki ustreza željam, potrebam in življenjskemu slogu družbe, predstavlja velik potencial za obnovo dediščine.

Goriško pokrajino zaznamuje zelo pestro zgodovinsko dogajanje. Območje, ki temelji na skupni kulturi, so politično-administrativne odločitve razdvajale. Padec meje ob vstopu Slovenije v Evropsko unijo je zato potrebno izkoristiti za ponovno združitev območja. Simbolna povezanost kulturno-zgodovinskih elementov obeh

Goric temelji na njihovi skupni preteklosti. S tem bi lahko potrdili tudi drugi del hipoteze, da je moč s fizičnimi komunikacijami in vzpostavitvijo vidnega stika med elementi dediščine oživiti obmejni prostor in bolj povezati mesti. Krožna tematska pot, ki veže kulturno-zgodovinske spomenike obeh Goric, objema obmejni prostor in ga spaja v eno.

Največja strukturna sprememba, ki jo naloga poudarja, je obnova Rafutskega kompleksa, ki bi z rekonstruirano vilo tvoril zaključeno celoto. Zgodovinsko, kulturno in botanično izjemna parkovna površina tik ob meji bi gotovo pritegnila veliko obiskovalcev in s tem povečala čezmejno komunikacijo. Povezava dediščine obeh Goric pa bi ustvarila vplivno območje, ki se ne ozira na meje, ampak ustvarja zanimivo »varovalno«
cono. Slednja bi se lahko vključila v vsakdan in s časom v zavest ljudi na Goriškem.

11 POVZETEK

Rafutski kompleks je že v preteklosti vzbujal veliko zanimanja z zanj značilnim spajanjem kultur, svetovljanskostjo lastnika in eksotiko rastlinja. Svoj blišč je izgubil po koncu druge svetovne vojne. Mrtva cona ob novonastali meji in obdobje slabega vzdrževanja ter neprimerne programa pa sta krnila park vse do danes.

Pregled in analiza zgodovinskih virov in literature ter inventarizacija trenutnega stanja so omogočili vrednotenje te edinstvene, neislamske rezidenčne arhitekture in dendrološko izjemne parkovne površine.

Eden glavnih ciljev diplomske naloge predpostavlja, da bi bilo s celovito strukturno in programsko prenovo Rafutskega kompleksa mogoče dediščini vrniti nekdanjo izjemnost, vrednost in poudariti njeno eklektičnost. Obnova Laščakovega parka skuša z vzpostavitvijo nekdanjih vrtnih elementov in dopolnitvijo zasnove s sodobno oblikovanim zahodnim delom poustvariti duh časa nastanka kompleksa. Obuditev nekdanjega »vzdušja« bi prispevala h kvaliteti celotnega kompleksa in povečala njegovo zgodovinsko pričevalnost.

Rezultat diplomske naloge je torej predlog prostorske rešitve obnove vrtnoarhitekturne dediščine Rafutskega kompleksa. Zasnova sledi klasičnim konservatorskim postopkom obnove in, ob upoštevanju zgodovinskih virov ter strokovno določenih smernic, ustvarja najprimernejše okolje za Laščakovo vilo, s katero tvorita enovito celoto. Z izborom programov, ki ne zmanjšujejo kulturno-zgodovinske vrednosti kompleksa, je dosežen tudi cilj naloge, ki narekuje njegovo programsko aktualizacijo.

Izjemne kulturno-zgodovinske vrednote Laščakove vile in neprecenljiva botanična zbirka parka narekujeta potencial razvoja in uporabe kompleksa v kulturne, izobraževalne ter povezovalne namene. S ponovno vzpostavitvijo stanja vrtnoarhitekturne dediščine in hkratno preobrazbo nekoč zasebnega vrta v javni park lahko veliko pripomoremo k oživitvi obmejnega prostora. Celovita obnova Rafutskega kompleksa predstavlja tudi izhodišče za povezavo posameznih kulturno-zgodovinskih elementov obeh Goric, komunikacija čez mejo pa bo podkrepljena z novo tematsko potjo.

Menimo, da bi obnovljen Rafutski park, na stiku obeh Goric, privabljal obiskovalce iz obeh strani meje ter tako nadgradil svoj kulturno-zgodovinski pomen in prepoznavnost. Niz spomenikov obeh Goric, ki jih veže nova pot, bi bil tako dopolnjen s povsem edinstveno dediščino.

12 VIRI

12.1 CITIRANI VIRI

Agenzia Turismo Friuli Venezia Giulia. 2012.

<http://www.turismofvg.it/Ville-e-palazzi/Palazzo-Attems-Petzenstein>
(12.7.2012) (slikovno gradivo)

Alič J. Igralnica se bo izselila iz mrliške vežice. 2008. Novice.Delo.si (7. maj 2008)

<http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/317683> (12.7.2012) (slikovno gradivo)

Archivio di Stato di Gorizia. 2011. Gorizia (arhivsko gradivo)

ARSO. Agencija Republike Slovenije za okolje. 2011. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor (digitalna baza podatkov).

<http://www.arso.gov.si/> (28.11.2011)

Atlas okolja. Agencija Republike Slovenije za okolje (digitalna baza podatkov). 2011.

http://gis.arso.gov.si/atlasokolja/profile.aspx?id=Atlas_Okolja_AXL@Arso
(17.5.2011)

Baltrušaitis J. 1997. Aberacije. Esej o legendi oblik. Popačene perspektive I. Vrtovi in umišljene dežele. Ljubljana, Studia humanitatis: 240 str.

Barillari D. 1998. La villa "egiziana" di Antonio Lasciac sul Rafut: revival islamico nella Mitteleuropa. Borc San Roc, 10: 43-58

Beneška listina. Mednarodna listina o konservaciji in restavraciji spomenikov in spomeniških območij. Benetke, 31.5.1964. V: Doktrina 1. Mednarodne listine ICOMOS. 2003. Grobovšek J. (ur.). Ljubljana, Združenje za ohranjanje spomenikov in spomeniških območij ICOMOS/SI: 25-28

Bufon M. 1995. Prostor, meje, ljudje. Razvoj prekomejnih odnosov, struktura obmejnega območja in vrednotenje obmejnosti na Goriškem. Trst, Slovenski raziskovalni inštitut: 439 str.

Bukovič P. 2006. Zgodovinski in prostorski razvoj Nove Gorice. Diplomsko delo. Ljubljana, Filozofska fakulteta. Oddelek za geografijo. Oddelek za zgodovino: 183 str.

Cartes Postales Anciennes. Paris, Buttes Chaumont, Le Pont Suspendu. (27. feb. 2011)

<http://www.cpa-bastille91.com/cartes-postales/buttes-chaumont/>
(15.10.2012) (slikovno gradivo)

Iskra K. Obnova Rafutskega parka pri Novi Gorici.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2012

Chiozza M. 2005. Antonio Lascic: tra echi secessionisti e suggestioni orientali. Mariano del Friuli, Edizioni della Laguna: 159 str.

Consorzio Turistico Gorizia e l'Isontino. 2012.

<http://www.gois.it/gorizia.html> (12.7.2012) (slikovno gradivo)

Curk L., Puc M. 1989. Varstvo naše dediščine. Ljubljana, Zavod SR Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine: 138 str.

Debicki J., Favre J. F., Grünewald D., Pimentel A. F. 1998. Zgodovina slikarske, kiparske in arhitekturne umetnosti. Ljubljana, Modrijan: 317 str.

DKN – digitalni katastrski načrt. 2011. Oddelek za okolje in prostor. Mestna občina Nova Gorica (digitalno kartografsko gradivo).

DOF – digitalni ortofoto posnetek v merilu 1:5000. 2006. Nova Gorica, Območna geodetska uprava Republike Slovenije (digitalno kartografsko gradivo).

DOF – digitalni ortofoto posnetek. 1975. Nova Gorica, Območna geodetska uprava Republike Slovenije (digitalno kartografsko gradivo).

Dobrilovič M. 2002. Začetki uvajanja tujerodnih rastlinskih vrst in njihov vpliv na vrtno oblikovanje na Slovenskem. Magistrsko delo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta. Oddelek za krajinsko arhitekturo: 101str.

Firenška listina. Mednarodna listina o ohranjanju zgodovinskih vrtov. Firenze, 21.5.1981. V: Doktrina 1. Mednarodne listine ICOMOS. 2003. Grobovšek J. (ur.). Ljubljana, Združenje za ohranjanje spomenikov in spomeniških območij ICOMOS/SI: 31-35

Fister P. 1979. Obnova in varstvo arhitekturne dediščine. Ljubljana, Partizanska knjiga, znanstveni tisk: 174 str.

Frančiškanski samostan Kostanjevica v Novi Gorici.

<http://www.samostan-kostanjevica.si/> (27.5.2011)

Gams I. 2005. Geografske značilnosti Slovenije. Ljubljana, Mladinska knjiga: 183 str.

Gašperlin M. 2010. Romantičnost v oblikovanju vrtov. Diplomsko delo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta. Oddelek za krajinsko arhitekturo: 75 str.

Geografski atlas Slovenije. Država v prostoru in času. 1998. Ljubljana, DZS: 360 str.

Geopedia.si. 2011.

http://www.geopedia.si/#T105_x500000_y100000_s9_b4 (7.12.2011)

- Golob Klančič J. 1973a. Eksotični park na Rafutu. V: Varstvo narave. Revija za teorijo in prakso varstva naravne dediščine, 7. Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine: 37-50
- Google Earth. 2011. Interaktivni globus. (digitalno kartografsko gradivo)
<http://www.google.com/earth/index.html> (7.12.2011)
- Gorizia Turismo. 2012. Percorsi a tema. Palazzo Attems Petzenstein.
<http://www3.comune.gorizia.it/turismo/it/palazzo-attems-petzenstein>
(12.7.2012)
- Guzzon G. 1996. Alberi a Gorizia. Monfalcone, Comune di Gorizia: 153 str.
- Habič Š. 2006. Sistem vrednotenja, ohranjanja in varstva izjemnih dreves v Sloveniji. Magistrsko delo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta. Podiplomski študij Varstvo naravne dediščine: 195 str.
- Haga Park. 2011. Informativne table v Haga parku. Stockholm. (osebni vir, avgust 2011)
- Herman A. 2011. »Haga park«. Stockholm. Fotografsko gradivo. (osebni vir, avgust 2011)
- Hussey C. 1967. The Picturesque: Studies in a point of view. London, Frank Cass and Co.: 307 str.
- Inventarizacija pomembnejše parkovne vegetacije. Nova Gorica – Rafutski park z vilo. 2011. Nova Gorica. ZVNKD Gorica. (interno gradivo)
- Jeglič C. 1943. O vrtovih in vrtni umetnosti. Pogledi v svetove vrtnega veselja. Ljubljana, Lastna založba: 59 str.
- Jernejc Babič P., Kolar Planinšič V., Koruza N., Krivec M., Lah Sušnik M., Mihelčič A., Pergovnik Cotič D., Simič M., Simonič T. 2009. Po zgodovinskih parkih in vrtovih Slovenije. Šmarje-Sap, Buča: 199 str.
- Kolšek A. 2004. Razsvetljenska krajina Žige Zoisa na Brdu. V: Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, 52. Ljubljana, Zveza zgodovinskih društev Slovenije: 157-166
- Konservatorski načrt za Rafutski park z vilo. 2008. Nova Gorica, ZVKDS območna enota Nova Gorica: 26 str. (interno gradivo)
- Kus Veenvliet J., Kus P. 2009. Tujerodne vrste, priročnik za naravovarstvenike.
<http://www.tujerodne-vrste.info/tujerodne.html> (22.2.2011)

Iskra K. Obnova Rafutskega parka pri Novi Gorici.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2012

Lah Sušnik M. 2009. Edinstvena vrtna arhitekturna dediščina. Primorske novice, 63, 190: 16

Lah Sušnik M. 2011. »Rafutski park«. Nova Gorica, ZVKDS. marvy.lah@zvkds.si (osebni vir, julij 2011)

Le Tre Venezie on line. 2012. Il Goriziano. Epicentro di tesori.
<http://www.letrevenezie.net/pubblicazioni/friuliveneziagiulia/Gorizia.html>
(12.7.2012) (slikovno gradivo)

Mamić T. 2008a. Anton Laščak beg – življenjepis kraljevega arhitekta. V: Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, 56. Ljubljana, Zveza zgodovinskih društev Slovenije: 71-84

Mamić T. 2008b. Anton Laščak beg - življenjepis kraljevega arhitekta iz Gorice. Primorske novice, 62, 181-202: 4

Marušič B. 1977. Občina Nova Gorica. V: Občina Nova Gorica 1947-1977. Kovšca B. (ur.). Nova Gorica: Občinska konferenca SZDL; 5-14

Marušič B. 1988. Nova Gorica. Motovun: 144 str.

Marušič B. 1998. Petdesetletna Nova Gorica. V: Primorska srečanja, revija za družboslovje in kulturo, 22. Nova Gorica ; Koper ; Idrija : Društvo sociologov in politologov severnoprimerjskih občin: 572-574

Marušič J. 1966. Nova Gorica – hortikulturni spomenik. Goriška srečanja, Nova Gorica: 26-31

Marušič J. 1995. Značilni krajinski vzorci Slovenije: po projektu Regionalna razdelitev krajinskih tipov Slovenije. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor, Urad RS za prostorsko planiranje: 26 str.

Melik A. 1960. Slovenija. Geografski opis. Opis slovenskih pokrajin. Slovensko Primorje. Ljubljana. Slovenska matica: 546 str.

Nova Gorica in Soča. Ateistek (blog). (23. dec. 2008)
<http://ateistek.wordpress.com/2008/12/23/sabotin/nova-gorica-in-soca/>
(12.7.2012) (slikovno gradivo)

Odločba o zavarovanju drevesnega parka v Gorici na Rafutu ob dvorcu h. št. 69 A. Ur. l. LRS, št. 7–25/52.

Odlok o razglasitvi Rafutskega parka z vilo za kulturni spomenik lokalnega pomena, Uradne objave (OKO), št. 21/2003-100, Ur.l. RS, št. 52/2004-2505
http://ads3.arctur.si/nova-gorica-gids/mma_bin_public.php?id=2009011410163282 (6.4.2011)

Iskra K. Obnova Rafutskega parka pri Novi Gorici.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2012

- Ogrin D. 1972. Židovsko pokopališče v Novi Gorici pomemben spomenik pokopališče kulture. Srečanja, 7, 35/36: 33-40
- Ogrin D. 1992. Evropski tokovi vrtno umetnosti in njihovi odmevi v Sloveniji. V: Parki – umetnost oblikovanja prostora. RES. Razprave 1/1992, Publikacija restavratorskega centra Republike Slovenije. Ljubljana, GRAF: 17-26
- Ogrin D. 1993. Vrtna umetnost sveta. Ljubljana, Pudon: EWO: 400 str.
- Ogrin D. 1995. Smisel slovenske krajinsko-arhitekturne dediščine. V: Obnova zgodovinskih parkov : referati s simpozija, Ljubljana, 29 september 1995. Ljubljana, Ministarstvo za kulturo, Uprava RS za kulturno dediščino: 7-12
- Ogrin D. 2010. Krajinska arhitektura. Ljubljana, Biotehniška fakulteta. Oddelek za krajinsko arhitekturo: 324 str.
- Padavinska karta, obdobje 1961-1990. Agencija Republike Slovenije za okolje. 2011.
http://www.arso.gov.si/vreme/napovedi%20in%20podatki/padavinska_karta.html (8.11.2011)
- Pegan T. 1991. Botanični park na Rafutu (Pristavi) v Novi Gorici. V: Mohorjev koledar 1991. Celje, Mohorjeva družba: 45-48
- PISO - prostorski informacijski sistem. Mestna občina Nova Gorica. 2011.
http://www.geoprostor.net/piso/ewmap.asp?obcina=NOVA_GORICA (7.12.2011)
- Pravilnik o določitvi in varstvu naravnih vrednot. Ur. l. RS št. 111/04
<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2004111&stevilka=4623> (4.4.2011)
- Priročnik pravnih režimov varstva kulturne dediščine. Ministrstvo za kulturo. 2011.
http://giskd2s.situla.org/evrdd/P_09_04_03.htm (27.5.2011)
- Rafutski park z vilo. Strokovne podlage za razglasitev. 2003. Nova Gorica, ZVKDS, območna enota Nova Gorica: 6 str. (interno gradivo)
- Ravnikar E. 1983. Nova Gorica po 35 letih. Arhitektov bilten, AB, mednarodna revija za teorijo arhitekture, št.: 54-56
- RDO Smaragdna pot. 2011.
<http://www.smaragdna-pot.com/znamenitosti-i-sl/items/samostan-kostanjevica.html> (1.4.2011)
- Register nepremične kulturne dediščine. Ministrstvo za kulturo. 2011.
<http://rkd.situla.org/> (4.4.2011)

Iskra K. Obnova Rafutskega parka pri Novi Gorici.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2012

Sapač I. 2010. Grajske stavbe v zahodni Sloveniji. Knj. 3, Območje Nove Gorice in Gorice. Ljubljana, Viharnik: 356 str.

Simoneti M. 1997. Mestne zelene površine. Med ljubiteljstvom in stroko. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče: 205 str.

Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763-1787 (1804). 1997. Opisi in karte, 3. zvezek. Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti in Arhiv Republike Slovenije: 436 str.

SSKJ; Slovar slovenskega knjižnega jezika. 2005. Ljubljana, DZS: 1714 str.

Storia di Milano. Ville con torretta – via XX settembre 2°. 2011.

<http://www.storiadimilano.it/repertori/torri/villette/villette0005.html>
(14.6.2011) (slikovno gradivo)

Strokovne zasnove varstva kulturne dediščine za območje občine Gorišnica. 2008. Maribor, ZVKDS.

http://giskd2s.situla.org/evrdd/SZ/eVrd_SZ_Gorisnica_2008_02_00.pdf
(9.4.2011)

Škrabec S. 2002. Naša Kostanjevica. Nova Gorica, Branko; Ljubljana, Jutro: 134 str.

Štih P. 2002. Srednjeveške goriške študije. Prispevki za zgodovino Gorice, Goriške in goriških grofov. Nova Gorica, Goriški muzej, grad Kromberk: 256 str.

Šturm T. 2003. Problematika obnove zgodovinskih parkov in vrtov v Sloveniji. Diplomsko delo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta. Oddelek za krajinsko arhitekturo: 101 str.

TIC; Turistični informacijski center Nova Gorica. 2011.

<http://www.novagorica-turizem.com/> (23.11.2011)

TTN 5 – Temeljni topografski načrt v merilu 1:5000. 2011. Nova Gorica, Geodetska uprava Republike Slovenije (digitalno kartografsko gradivo)

Ucello E. 2000. Castello di Gorizia. I Castelli.it – Castelli e Torri d'Italia.

http://www.icastelli.it/castle-1235081101-castello_di_gorizia-it.php
(11.5.2011)

Ukmar D. 1993. Začetki gradnje Nove Gorice. Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, 41: 18-37

Uradni slovenski turistični informacijski portal. 2011.

http://www.slovenia.info/?kul_zgod_znamenitosti=3812&lng=1 (27.5.2011)

Iskra K. Obnova Rafutskega parka pri Novi Gorici.

Dipl. delo. Ljubljana, Univ. v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za krajinsko arhitekturo, 2012

Vecchia Milano. Foto e ricordi del sapore antico. 2011.

<http://vecchiamilano.wordpress.com/2011/06/30/via-xx-settembre/>

(2.4.2011) (slikovno gradivo)

Vrišer I. 1959. Nastanek in razvoj Nove Gorice: geografija novo nastajajočega mesta. V: Geografski vestnik, časopis za geografijo in sorodne vede, 31: 45-78

Vrtnarska enciklopedija rastlin in cvetlic. 1997. Angleško kraljevo hortikulturno združenje. Ljubljana, Slovenska knjiga: 688 str.

Zakon o ohranjanju narave (ZON-UPB2). Ur.l. RS, št. 96/04

<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200496&stevilka=4233>

(4.4.2011)

Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1). Ur. l. RS, št.16/08

<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200816&stevilka=485> (2.4.2011)

ZVKDS. 2011. Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije.

<http://www.zvkds.si/sl/varstvo-kulturne-dediscine/> (5.4.2011)

12.2 DRUGI VIRI

- Ackerman J. 2006. Mestni parki. Prostor za dušo. V: National Geographic. Slovenija, 6. Ljubljana, Rokus: 83-87
- Bruns J. 2006. Bruns pflazen: Catalogue of trees and shrubs 2006. Bad Zwischenahn, Germany: 1060 str.
- Cetin V. 1986. Vrtnoarhitekturna tvornost v Sloveniji od 1850 do 1941. Diplomsko delo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta. Študij urejanja krajine: 116 str.
- DEDI; Digitalna enciklopedija naravne in kulturne dediščine na Slovenskem. 2011. <http://www.dedi.si/dediscina/286-vila-rafut> (17.3.2011)
- Dešnik S. 1995. Zgodovinski parki in vrtovi V Sloveniji. Ljubljana, Ministrstvo za kulturo, Uprava Republike Slovenije za kulturno dediščino: 155 str.
- Golob Klančič J. 1973b. Stara drevesa na Goriškem, Sežanskem in Ilirsko-bistriškem. V: Varstvo narave. Revija za teorijo in prakso varstva naravne dediščine, 7. Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine: 97-103
- Kavčič M., Zupančič M., Deanovič B. 2007. Enotna metodologija za izdelavo konservatorskega načrta. Ljubljana, ZVKDS – Restavratorski center: 26 str. http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/raziskave-analize/dediscina/metodologija-konservatorski_nacrt/01_Konservatorski_nacrt.pdf (10.4.2011)
- Kovšca N. 2007. Arhitekt Anton Laščak in njegova vila na Rafutu. Dialogi, 43, 5/6: 156-159
- Kozinc Ž. 2004. Hiše živih in mrtvih : Rafut in Kostanjevica, sijajen sredozemski park in zanimiv samostan tik ob meji. Polet: magazin Dela in Slovenskih novic, 3, 17: 18-19
- Kuzmin D. 2007. Il progetto riscoperto. Borc San Roc, 19: 45-47
- Kuzmin D. 2008. Una bella casa di Campagna : in un grazioso progetto di Antonio Lasciac. Borc San Roc, 20: 14-21
- Lasciac A. 2006. Antonio Lasciac, architetto: da Gorizia all'impero ottomano. Fotografie dalle collezioni Alinari. Ezio Godoli (ur.) Gorizia, Palazzo Attems-Petzenstein 29. september 2006 do 4 februar 2007: 159 str.
- Lynch K. 1974. The image of the city. 12th printing. Cambridge (Mass.), London, The MIT: 193 str.

- Marušič J. 1988. Estetika gozda v prostoru. V: Estetska funkcija gozda: zbornik republiškega seminarja, Ljubljana 19. in 20. november 1987. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, VTOZD za gozdarstvo: 79-95
- Mastnak M. 2004. Vrednotenje drevesnih naravnih vrednot (drevesne dediščine). V: Staro in debelo drevje v gozdu: zbornik referatov: XXII. gozdarski študijski dnevi, 25. in 26. marec 2004. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive vire: 167-182
- Maver K., Maver M. 2007. Nekoč je bilo. Stare razglednice iz goriške dežele in zgornje vipavske doline. Nova Gorica: 182 str.
- Munih K. 2008. Vilo Rafut bodo obnovili po Laščakovem načrtu : uredili bodo eksotični park, v njem uresničili raziskovalni peskovnik in ju odprli javnosti. Primorski dnevnik, 64, 19: 16
- Ogrin D. 1989. Slovenske krajine. Ljubljana, DZS: 240 str.
- Pogačnik A. 1999. Urbanistično planiranje. Univerzitetni učbenik. Ljubljana, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo: 252 str.
- Regionalni razvojni program Severne Primorske (Goriške statistične regije) 2007-2013. 2006. Občine Severne Primorske. Posoški razvojni center: 104 str. http://www.rra-sp.si/files/Strateski_del.pdf (5.12.2011)
- Skoberne P., Peterlin S. (ur.). 1988. Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije I. del.: osrednja Slovenija. Ljubljana, ZRSVNKD: 436 str.
- Skoberne P., Peterlin S. (ur.). 1991. Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije II. del.: osrednja Slovenija. Ljubljana, ZRSVNKD: 606 str.
- Stubelj Arsenijevič M. 2006. Model učne poti na primeru parka Rafut. Diplomsko delo. Nova Gorica, Politehnika, Šola za znanosti o okolju: 58 str.
- Šiftar A., Kravanja N. 1974. Vrtno drevje in grmovnice. Ljubljana, DZS: 289 str.
- Tavano S. 1978. Il castello di Gorizia e il suo borgo. Gorizia, Libreria Adamo: 156 str.
- Turel I. 2004. Park naj zaživi z ljudmi : Nova Gorica: Kako urediti eksotični park Rafut. Goriška, 3, 8: 11
- Vardjan F. 1992. Restavriranje parkov v Sloveniji. V: Parki – umetnost oblikovanja prostora. RES. Razprave 1/1992, Publikacija restavratorskega centra Republike Slovenije. Ljubljana, GRAF: 27-42

ZAHVALA

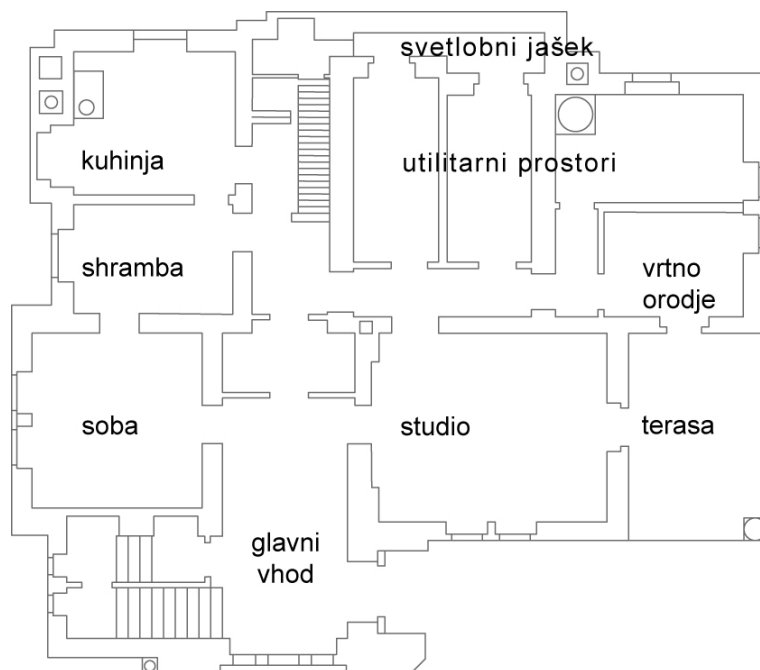
Za strokovno vodenje, vzpodbudo in pomoč pri izdelavi diplomske naloge se iskreno zahvaljujem prof. dr. Ani Kučan. Zahvala velja tudi recenzentki doc. dr. Niki Kravanja za hiter pregled naloge in vse koristne komentarje. Prof. dr. Janezu Marušiču se zahvaljujem za udeležbo in predsedovanje komisiji.

Posebna zahvala gre Hani, Ani, Niki ter ostalim puncam, s katerimi smo si stale ob strani vsa leta študija.

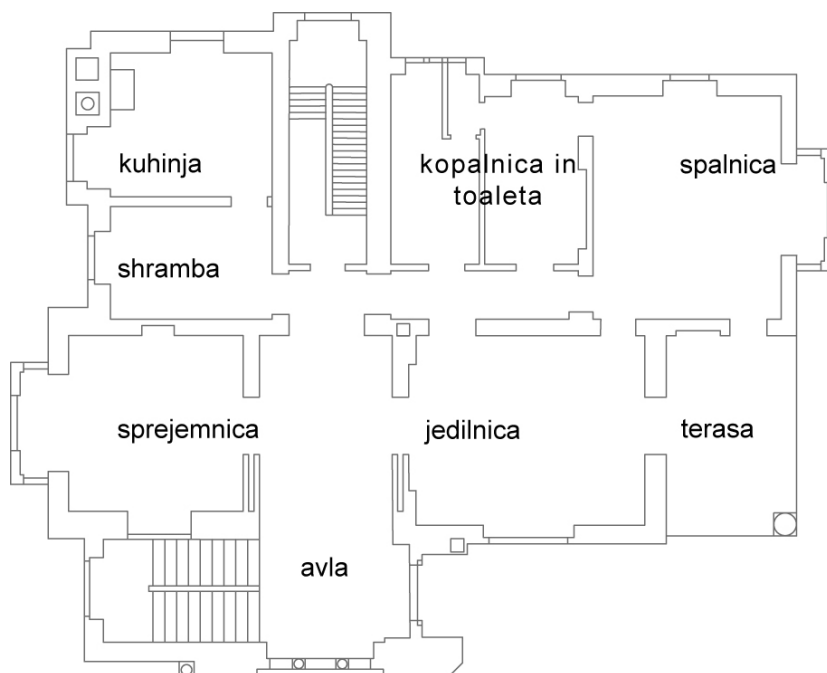
Končna zahvala pa je namenjena mojim najbližjim. Hvala za vso podporo, razumevanje in potrpljenje, ki ste mi jih namenili. Posebej se zahvaljujem staršema za lepa študentska leta, ki sta mi jih omogočila.

PRILOGA A

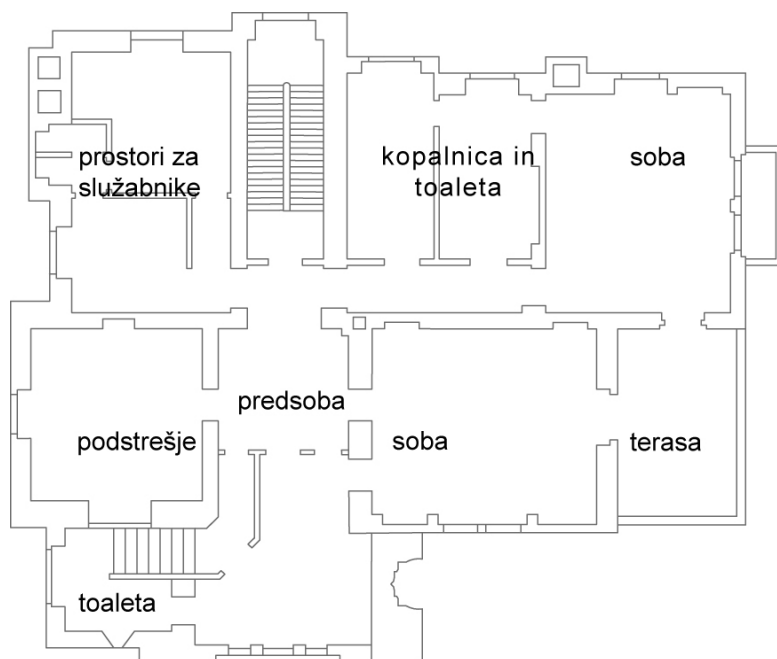
Tlorisi nadstropji Laščakove vile

Slika: Tloris pritličja Laščakove vile (Chiozza, 2005)

Slika: Tloris prvega nadstropja Laščakove vile (Chiozza, 2005)

Slika: Tloris drugega nadstropja Laščakove vile (Chiozza, 2005)